

Gerard Kusz

Koncepcja katechezy biblijnej według Bruno Drehera

Studia Katechetyczne 3, 233-359

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Gerard Kusz

KONCEPCJA KATECHEZY BIRLIJNEJ WEDŁUG BRUNO DREHERA

W s t ę p

1. Obserwuje się dzisiaj w świecie ruch o dość szerokim zasięgu, którego zasadniczym rysem jest zainteresowanie Pismem św. i ponowne odkrycie znaczenia słowa Bożego. Przejawem tego ruchu są ciągle mnożące się małe wspólnoty, grupy modlitewne i charyzmatyczne skupione wokół Biblii. Członkowie tych wspólnot rozważają słowo Boże, dzielą się nim i pragną to, co jest literą uczynić doświadczeniem życia osobistego i wspólnotowego. Zdarza się niekiedy, że pierwszeństwo dawane Pismu św. jest tylko pozorne. Chodzi tam w gruncie rzeczy nie o jego znaczenie, ale raczej o reakcje wzbudzone przezeń u słuchaczy. Obiektywne znaczenie tekstu rozprzyna się w subiektywności podejść dyskutującej grupy. Mając to na uwadze należy pamiętać, że pedagogia wiary wychodząca z Pisma św. domaga się stałej wierności tekstowi biblijnemu. Ten ogólnościowy ruch, uświadamia przede wszystkim katechetom potrzebę ponownego odkrycia Pisma św. Katecheza bowiem, jako jedna z podstawowych form posługi słowa w Kościele jest "przekazywaniem orędzia zbawienia"¹. Tę świadomość znaczenia Pisma św. w życiu Kościoła ożywił Sobór Watykański II, przede wszystkim zaś w Konstytucji o Objawieniu Bożym², Dyrektorium Katechetyczne powołując się na nią przypomina, że posługa słowa bierze swój początek z Pisma św., które stanowi źródło i normę nauczania³. Tak również stawia sprawę nasz ramowy program katechizacji z 1971 roku kiedy postuluje, aby podstawę katechezy stanowiło Pismo św. tłumaczone w kontekście Tradycji⁴.

¹ DCG 16; EN 44.

² "Sacrae autem Scripturae verbum Dei continent et, quia inspiratae, vere verbum Dei sunt; ideoque Sacrae Paginae studium sit veluti anima Sacrae Theologiae. Eodem autem Scripturae verbo etiam ministerium verbi, pastoralis nempe praedicatio, catechesis omnisque instructio christiana". KO 24.

³ DCG 14, 38, 44, 45, 112.

⁴ "... podstawę katechezy stanowi w dalszym ciągu Pismo św. jako źródło poznania prawd Bożych i wezwania Bożego skierowanego do człowieka. W tłumaczeniu Objawienia Bożego odwołujemy się do Tradycji i określań dogmatycznych". Ramowy Program Katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII). Warszawa 1971 s. 13.

Katecheza rozumiana jako ciągły proces obejmujący całe życie człowieka od chrztu do momentu śmierci jest tym uprzywilejowanym miejscem, gdzie słowo Boże dociera do człowieka, ukazuje mu Boży plan zbawienia i kształtuje jego postawę wiary⁵. Z konieczności więc punktem wyjścia dla zrozumienia katechezy opartej na Biblii, musi być refleksja nad słowem Bożym i uwzględnienie praw jakimi się ono rządzi⁶. Nasuwa się jednak pewna trudność wypływająca zarówno z natury samej Biblii, jak i ze współczesnych uwarunkowań cywilizacyjnych. Teksty biblijne należą do różnych gatunków literackich i mają u swego podłoża odmienną refleksję teologiczną. Biblia jest księgą wiary, w której zawarte jest doświadczenie religijne. To świadectwo wiary różne jest od tego, które ma człowiek współczesny. Tak więc i szata literacka Biblii i mentalność techniczna człowieka naszych dni sprawiły, że powstał swego rodzaju dystans między Biblią a życiem⁷.

Z pomocą w przewyżnianiu tego dystansu pospieszyły współczesne badania egzegetyczne, które rzuciły nowe światło na Biblię i wyjaśniły szereg problemów i trudności. Jednak wspaniały rozwój badań biblijnych nie tylko nie przenikał do praktyki nauczania, ale nawet budził u wielu zastrzeżenia i obawy. Ta postawa nieufności doprowadziła do niebezpiecznego rozdzwielu między nauką biblistyką katolicką a katechezą biblijną w różnych jej formach i na różnym poziomie. Ta tradycjonalistyczna katecheza dość często nie tylko nie zabezpieczała przed trudnościami, ale niekiedy zupełnie nieświadomie - pomijając współczesne osiągnięcia katolickiej biblistyki - sama stawała się jednym ze źródeł trudności. Sytuacja taka była oczywiście nienormalna. Potrzebna więc była w całym Kościele "próba przerwania mostów pomiędzy biblistyką na najwyższym szczeblu a katechezą duszpasterską"⁸.

Pomoc w przewyżnianiu dystansu istniejącego między Biblią a współczesnością otrzymano również ze strony pedagogiki religijnej i psychologii rozwojowej, które zwróciły uwagę na rozwój psycho-fizyczny

⁵ Por. Dreher. *Katechese-Gemeinde*. Graz 1970 s.63; M.Majewski. *Antropologiczna koncepcja katechezy*. Lublin 1974 s. 195.

⁶ Por. R.Murawski. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*. Kat 18: 1974 s. 196-203.

⁷ "Discidium inter Evangelium et culturam sine dubio detrimentosus nostri temporis casus est, sicut etiam allis aetatibus fuit. Proinde, oportet omnem opem operamque impendere, ut sedulo studio humana cultura, sive potius ipsae culturae evangelizatur. Renasci eas necesse est ex sua cum Bono Nuntio coniunctione". EN 20; Por. P. Grelot. *Słowo Boże a człowiek dzisiejszy*. W: E.Dąbrowski. *Sobór Watykański II a biblistyka polska*. Poznań 1967 s. 390 n.

⁸ Por. J.Kudasiewicz. *O analogii i jej celach*. W: *Biblia dzisiaj*. Kraków 1969 s.6 n; J.Frankowski. *Jak mówić dzieciom i młodzieży o biblijnej "historii początków"*. CT 37: 1967 s. 45-64. Por. J.Hennelowa. *Biblia i bibliści*. TP 21: 1967 nr 15(950) s.6.

człowieka, w szczególności na rozwój umysłowy, osobowy i religijny. Podkreślono, że zanim na katechezie zacznie się głosić orędzie zbawcze, to wpierw trzeba poznać sytuację życiową katechizowanych i problemy, które ich nurtują. Analiza i diagnoza tej sytuacji powinna stanowić punkt wyjścia dla skutecznej pracy katechetycznej. Jeśli słowo Boże ma zostać przyjęte, musi ono dotrzeć do człowieka w jego konkretnej sytuacji życiowej⁹. Dwa przenikające się porządki - naturalny i nadprzyrodzony - dotyczą jednej rzeczywistości. Zadaniem zaś katechezy jest uchwycenie związków jakie istnieją między Objawieniem Bożym a życiem¹⁰. Potrzebą chwili była taka katecheza biblijna, która z jednej strony podejmowałaby próbę przerzucenia mostów pomiędzy biblistyką a praktyką katechetyczną, z drugiej zaś, umiałaby należycie wykorzystać zdobycze psychologii i pedagogiki.

2. Taką próbę, którą pragniemy krytycznie zaprezentować stanowi koncepcja katechetyczna Bruno Drehera. Dla katechezy biblijnej poprawne odczytanie i skuteczne przekazanie autentycznego kerygmatu, czyli prawdy Pisma św., jest zawsze czymś istotnym¹¹. Wydobycie istotnej wypowiedzi tekstu jest niemożliwe bez stosowania zasad interpretacji przyjętych powszechnie w biblistyce, jak np. metoda form i historii redakcji, czy zasada rodzajów literackich. "Współczesna egzegeza mówi o kanonie zasad interpretacyjnych, bez których właściwy wykład biblijny i głoszenie słowa Bożego zawartego w Starym i Nowym Testamencie jest niemożliwe. Katecheza biblijna, która chce dzisiaj aktualizować wezwanie Boże zawarte w Piśmie św., nie może pominąć egzegezy opartej na tych właśnie zasadach"¹². Takie podejście do Biblii w katechezie określono "egzegetyczną fazą katechezy biblijnej" lub mianem "katechezy hermeneutycznej"¹³. Okazało się jednak, że jest to dopiero połowa trudnej drogi. Zajmowano się orędziem (ziarnem), a teraz więcej uwagi należało poświęcić człowiekowi (glebie, na której to ziarno ma być

⁹ Por. Murawski. Podstawy psychologiczno-pedagogiczne. W: Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej. Warszawa 1976 s. 37-50; H. Pagiewski. Egzystencjalizm a katechizacja. Kat. 11:1967 s. 54-60.

¹⁰ "Summum itaque et omnino necessarium prophetici Ecclesiae ministerii munus est huius materiam intelligibilem reddere hominibus omnium temporum, ut ad Deum per Christum convertantur, totam ipsorum vitam lumine fidei interpretentur considerata peculiari rerum temporumque condicione in qua eadem vita evolvitur, et vivere valeant congruenter illi dignitati quam nuntius salutis eis attulit atque fides eisdem revelavit". DCG 37.

¹¹ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht. Freiburg 1963 s. 260 nn.

¹² Dreher. Exegese und Bibelkatechese. W: Die biblische Unterweisung im heutigen Religionsunterricht. Leipzig 1967 s. 11.

¹³ Por. Dreher. Tamże s. 11; A. Exeler. L'évolution de la catéchese en Allemagne. LV 30: 1975 s. 328.

zasiane). Poprawne zgodne z zasadami hermeneutyki Biblijnej odczytanie kerygmatu jest sprawą ważną, ale również ważną w katechezie okazała się konfrontacja prawdy Pisma św. z życiem, czyli otwarcie się na rzeczywistość ludzką¹⁴. Dopiero w określonym doświadczeniu i w kontekście określonej historycznej tradycji kerygmat stać się może prawdą życia. Umiejętne połączenie w katechezie prawdy Pisma św. ze współczesnym życiem jest czynnikiem ważnym i decydującym o skuteczności katechez¹⁵. Ten tok rozumowania potwierdza Dyrektorium Katechetyczne kiedy mówi, że katecheza powinna oświecać słowem Bożym ludzką egzystencję w jej konkretnych warunkach, oświetlać takie ludzkie problemy jak sens życia, miłość, życie rodzinne, sprawiedliwość, pokój oraz ma pomagać w odkrywaniu prawdziwie ludzkich wartości¹⁶.

Bruno Dreher, którego koncepcję katechetyczną staramy się przedstawić, urodził się 24 grudnia 1911 roku w Leinzell niedaleko Württembergi. Mając 25 lat przyjął święcenia kapłańskie i przez szereg lat pracował w duszpasterstwie. Sprawował między innymi funkcję kierownika wydziału duszpasterskiego diecezji Rottenburg. W periodykach diecezjalnych pisywał na tematy ogólnopastoralne. Pod kierunkiem F.X. Arnolda napisał i obronił w 1947 roku w Tübingen pracę doktorską z teologii pastoralnej. Stopień doktora habilitowanego nadał mu Wydział Teologiczny w Tübingen na podstawie rozprawy analityczno-porównawczej na temat protestanckiej i katolickiej katechez biblijnej¹⁷. W następnym roku objął wykłady pedagogiki religijnej w Würzburgu, a w dwa lata później przeniósł się do Bonn i został kierownikiem katedry pedagogiki religijnej i homiletyki tamtejszego Uniwersytetu. Od roku 1968 kierował katedrą kerygmatyki i pedagogiki religijnej Uniwersytetu w Wiedniu. Był założycielem cenionego pisma homiletycznego "Dienst am Wort" i jego naczelnym redaktorem. Wchodził również w skład komitetów redakcyjnych "Lebendige Seelsorge" i "Christlich Pädagogische Blätter". Brał czynny udział w międzynarodowych i krajowych zjazdach katechetycznych i homiletycznych, na których często wygłaszał referaty. Między

¹⁴ Por. Dreher. Induktive Katechese. KB 91:1966 s.241.

¹⁵ "Es darf aber nicht geschehen das in solchem Religionsunterricht getrennt eine Hälfte der Frage des Lebens zugeachtet wird und eine zweite der biblischen Verkündigung. Es ist vielmehr Sache der Katechese, aus beiden eine unteilbare Einheit zu machen so dass vom ersten bis zum letzten Schritt die Frage des Menschen deutlich und "interessant" in der Mitte bleibt, so freilich, dass massgebend das Wort Gottes dazu Stellung nimmt". Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes. Freiburg 1970 s.8; Por. I.Gilkey. Nazwanie wichru. Warszawa 1976 s. 376 nn.

¹⁶ DCG 20,84.

¹⁷ W trzy lata po habilitacji praca ukazała się w druku pt. Die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht. Freiburg 1963.

innymi był współorganizatorem dziesiątego ogólnoaustriackiego zjazdu katechetycznego w dniach 23 i 24 marca 1970 roku. On też zaproponował tematykę referatów skoncentrowaną wokół problematyki katechezy biblijnej. Sam również wygłosił obszerny referat na temat dydaktyki i metodyki katechezy¹⁸. Jego współpracownicy podkreślają, że Dreher odznaczał się niezwykłym poczuciem realizmu. Ten zmysł realizmu wyrażał się w umiejętności łączenia teorii z praktyką. Miał też charyzmat przekonania ludzi i prowadzenia dialogu¹⁹. Pracowite życie nadwyreżyło jego siły. Umarł w pełni sił twórczych 22 sierpnia 1971 roku w Wiedniu mając 60 lat.

3. Spuścizna pisarska Drehera jest wyrazem jego realistycznego spojrzenia na problemy duszpasterskie. Interesował go przede wszystkim problem przekazu orędzia zbawienia we współczesnym zsekularyzowanym świecie. Nurtowało go pytanie jakie prawdy depozytu wiary i w jaki sposób najskuteczniej przekazać? Na to pytanie dał odpowiedź w swoich dociekaniach katechetycznych i homiletycznych. Nas interesuje jego twórczość katechetyczna. Koncentrujemy się w pierwszym rzędzie na tym, co dotyczy nauczania biblijnego. Zasadniczo pomijamy jego twórczość homiletyczną. Korzystamy z niej wyjątkowo celem jaśniejszego ustalenia pojęć w niektórych trudniejszych kwestiach. Dreher wydał 15 pozycji książkowych, wśród nich znajdują się katechezy dla młodzieży szkół gimnazjalnych, dla młodzieży szkół zawodowych oraz katechezy dla dorosłych. Opublikował 60 artykułów w różnych pismach pastoralno-katechetycznych. W obszernym, liczącym 57 stron artykule "Zur Gestalt einer künftigen Schulbibel"²⁰ jako jeden z pierwszych odrzucił dotychczasową katechezę biblijną typu historii biblijnej i wysunął propozycję opracowania wyboru tekstów tzw. Auswahlbibel, w której zasadą wyboru byłoby historiozbawcze a nie chronologiczne porządkowanie perykop²¹. Problematyką nowej Biblii szkolnej i nowym spojrzeniem na katechezę biblijną zajął się w "Forderungen an eine Schulbibel"²² i w Neue

¹⁸ Dreher. *Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterricht*. W: *Religionsunterricht zwischen Information und Verkündigung*. Graz 1971. Botschaft und Lehre. Veröffentlichungen des Katechetischen Instituts der Universität Graz. s. 51-67.

¹⁹ Por. E.J.Korherr. Bruno Dreher Ordinarius für Religionspädagogik an der Universität Wien. *ChPB* 81:1961 s.129; B.Erhardter-E.Schramm. *Hoffnung für alle*. Wien 1970 s.145; G. Hansemann. Bruno Dreher zum Gedächtnis. *ChPB* 84:1971 s.346n; A.Fischer. Professor Bruno Dreher. *LS* 22:1971 s.384.

²⁰ *ThQ* 137:1957 s.443-472; *ThQ* 138:1958 s.76-94, 184-206.

²¹ "Eine katholische Schulbibel will nicht nur Schriftlesung, sondern Schriftkerygma sein. Sie ist darum nicht nur Auswahlbibel sondern geprägte Auswahlbibel, geformt nach dem alles zusammenfassenden Gedanken der Gnadenbotschaft des Reiches Gottes". *ThQ* 138:1958 s. 191.

²² *PdW* 14:1960 s.240-242; 243-246.

Schulbibel - neue Bibelkatechese²³. Przełomowe znaczenie dla rozwoju katolickiej katechezy biblijnej miała rozprawa habilitacyjna Drehera, w której po przeprowadzeniu wnikliwej analizy wyprowadził podstawowe założenia dla katechezy opartej na dorobku egzegezy²⁴. W "Unsere neue Schulbibel. Einführung für Lehrer und Katecheten"²⁵ i w "Einführung in die Auswahlbibel"²⁶ podał zasady i wzory prowadzenia takiej katechezy. Stosunek egzegezy do katechezy i rolę hermeneutyki biblijnej w katechezie omówił w "Exegese und Bibelkatechese"²⁷, "Das Kerygma der Schrift"²⁸ i w tłumaczonym na język polski artykule pt. "Egzegeza a przepowiadanie"²⁹. Przygotowanie materiału katechetycznego, realizację i strukturę katechezy omówił w "Methodik und Didaktik der Bibelkatechese"³⁰ oraz w "Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterricht"³¹. Otwarcie się katechezy na rzeczywistość ludzką i konfrontację kerygmatu Biblii ze współczesnością przedstawił w "Induktive Katechese"³², "Das gewandelte katechetische Grundprinzip"³³ i "Zeuge des verborgenen Gottes"³⁴. Na uwarunkowania i dostosowanie treści katechezy do rozwoju psychicznego zwrócił uwagę w "Das Problem der Anwendung"³⁵, "Die Beachtung der Altersstufen"³⁶, "Vom Stil des katechetischen Gesprächs"³⁷. Miejsce katechezy w ogólnej działalności duszpasterskiej Kościoła określił w "Katechese im Organismus der Gesamtseelsorge"³⁸, "Katechese

²³ Der Christliche Erzieher 18:1961 s.2-5.

²⁴ "Die biblische Unterweisung ist also nicht so sehr von der Hingabe an die dogmatischen und moraltheologischen, liturgischen, paränatischen Aufgaben beseelt als von der Hingabe an das Kerygma der Heiligen Schriftsteller der biblischen Bücher". Die biblische Unterweisung s. 195.

²⁵ Unsere Schulbibel. Hsg. v. Deutschen Katechetenverein. München 1963 s. 47-87.

²⁶ Einführung in die Auswahlbibel Gott unser Heil. Freiburg 1967 s. 23-72.

²⁷ W: Einführung in die Auswahlbibel s.23-32 oraz w Die biblische Unterweisung im heutigen Religionsunterricht s. 9-30.

²⁸ Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig 1968 s. 50-64.

²⁹ Conc 1-10: 1971 s. 397-404.

³⁰ Einführung in die Auswahlbibel s. 44-72; to samo opracowanie wydrukowane w Die biblische Unterweisung im heutigen RU s. 31-61.

³¹ W. Zwischen Religion und Verkündigung s. 51-67.

³² KB 91: 1966 s.241-253.

³³ ChPB 82:1969 s.3-5.

³⁴ Graz 1970.

³⁵ W: Einübung des Glaubens. Hrg. G. Stachel - A. Zeuner (Kl. Tilman zum 60. Geburtstag). Würzburg 1965 s. 191-213.

³⁶ Handbuch der Pastoraltheologie, Bd.II-1 (1966) s. 110-133.

³⁷ KB 91: 1966 s. 491-499.

³⁸ KB 90: 1965 s. 289-300.

- Gemeinde"³⁹, "Das Partnerschaftsprinzip und die dialogische Struktur"⁴⁰, "Von der Tradition zur Gegenwart"⁴¹. Niektóre szczegółowe zagadnienia związane z prowadzeniem katechezy biblijnej starał się rozwiązać w "Die Verkündigung der Wunder Jesu in der Katechese"⁴², "Die gewandelte theologische Sicht in der Verkündigung der Letzten Dinge"⁴³, "Das Kerygma im Feld der Berufsschulkatechese"⁴⁴. Do sygnalizowanych tu zagadnień Dreher często wracał w swoich artykułach na łamach Katechetische Blätter, Christlich Pädagogische Blätter, Lebendige Seelsorge i innych.

4. Bogata twórczość Drehera nie została jeszcze w całości opracowana. Chociaż podkreśla się jego zasługi dla rozwoju katechezy biblijnej, jednak dotąd nie poświęcono mu monografii i nie zebrano jego bibliografii. Wśród wybitnych teoretyków katechezy biblijnej był inicjatorem zwrócenia się w stronę ewangelickiej katechezy biblijnej. W dobie coraz szerszych kontaktów międzywyznaniowych jest to rys ekumeniczny jego twórczości. Należał do pionierów odnowy katolickiej katechezy biblijnej⁴⁵. Uważa się go za głównego autora nowego typu katechezy opartej na analizie tekstu biblijnego (textorientierter Religionsunterricht)⁴⁶. Przy omawianiu jego pracy podkreślano dążenie do oparcia katechezy na dorobku współczesnej egzegezy, zainteresowanie się rozwojem psychicznym, wypracowanie dydaktyki i metodyki biblijnej. Pozytywnie oceniano próbę wyprowadzenia katechezy szkolnej z izolacji i uczynienia z niej miejsca konfrontacji kerygmatu biblijnego z życiem katechizowanych, a także dowartościowanie katechezy dorosłych w pracy duszpasterskiej⁴⁷. Z opracowanych przez Drehera gotowych katechez

³⁹ Graz 1970.

⁴⁰ Handbuch der Pastoraltheologie. Bd. II/1(1966) s. 102-110.

⁴¹ ChPB 82: 1969 s. 132-134.

⁴² Buk 22: 1967 s.47-57; opracowanie przedrukowano w: Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig 1968 s. 202-220.

⁴³ ChPB 84: 1971 s. 275-280.

⁴⁴ ChPB 84: 1971 s. 369-372.

⁴⁵ Por. Langer. Moderne evangelische Lösungsversuche s. 451; Stachel, Bibelkatechese im Zeitalter s. 82.

⁴⁶ Por. E.J.Korherr. Katecheza w Austrii. CT 45:1975 f.III s. 185; F.Roth.Bibelorientierter Religionsunterricht. ChPB 87:1974 s. 130.

⁴⁷ Por. G.Bellinger. Bibelwissenschaft und Schulbibel. KB 95:1970 s. 193-205; A.Berz. Rec.Dreher. Die biblische Unterweisung. Anima 19:1964 s. 163; J.Charytański. Rec.Auswahlbibel. Gott unser Heil. CT 38:1968 f.II s.193n; J.Dreissen. Die Erzählmethode. KB 95:1970 s.526-535; A.Höfer. Biblische Katechese. Salzburg 1966 s.122; W. Langer. Moderne evangelische-rec.Dreher. Die biblische Unterweisung. KB 90:1965 s.451-461; L.M.Rec.Einführung in die Auswahlbibel. LV 23:1968 s.750; G.Miller. Biblische Schulbibel-Schulbüchern-Auswahlbibel. KB 100:1975 s.738-749; W.Nastainczyk. Rec. Dreher. Theolo-

szczególne uznanie zdobyły katechezy przeznaczone dla młodzieży szkół gimnazjalnych⁴⁸. W recenzjach zwracano uwagę na powiązanie kategorii biblijnych z aktualnymi problemami młodzieży⁴⁹. I. Dabalus podkreśla, że w tych katechezach Dreher umiejętnie połączył w jedną całość dwa momenty: orędzie zbawienia i rzeczywistość ludzką. W świetle zbawczego posłannictwa Chrystusa życie ludzkie nabiera nowej orientacji⁵⁰. Za opracowanie katechez dla dorosłych szczególnie wdzięczni Dreherowi byli katecheci⁵¹.

W polskiej literaturze odczuwa się brak opracowań na temat koncepcji katechetycznej Drehera. J. Charytański w referacie wygłoszonym na IV Kursie homiletyczno-katechetycznym w dniach 10-12 września 1971 w Warszawie mówiąc o roli i miejscu Pisma św. w katechezie po Soborze Watykańskim II, nawiązał do prac Drehera, jednak szerzej jego specyfiki nie omówił⁵². Tematem centralnym zorganizowanego w Krakowie w 1974 roku Sympozjum katechetycznego było Pismo św. w katechezie. Omówiono wiele istotnych dla katechezy biblijnej zagadnień, ale nie powoływano się na dorobek Drehera w tej dziedzinie⁵³. Z powyższych wzglę-

c.d. odnośnika ze str. 239

gische Erwachsenenbildung. KB 95:1970 s.255n; Tenże. Biblische Unterweisung. Freiburg 1971 s.153nn; P.Neunzeit. Bibel und Exegese. KB 95:1970 s.135-141; F.Roth. Rec Einführung in die Auswahlbibel. DS 38:1968 s.358.

48 Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes.

49 Por. M.Bliem. Rec.Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes. ChPB 84: 1971 s.176.

50 I.Dabalus. Wer ist dieser? Jesus Christus im Religionsunterricht heute. Münsterschwarzach 1975 s.176-179.

51 Dreher. Glaubensstunden für Erwachsene. t.1. Graz 1971; t.2 Graz 1972; t.3 Graz 1973; Por. Rec. BuK 29:1974 s.154.

52 Por. Charytański. Rola i miejsce Pisma św. w katechezie po Soborze Wat.II. W: Chrystus wzywa i uczy. Warszawa 1971 s. 97-120.

53 Sympozjum na Międzyzakonnym Wyższym Instytucie Katechetycznym. OT 44:1974 f.IV. s.139-151. W niniejszej rozprawie wykorzystano także niektóre polskie opracowania na temat katechezy biblijnej oraz publikacje z pogranicza hermeneutyki biblijnej i przepowiadania. Między innymi: Charytański. Rola i miejsce Pisma św.; Tenże. Założenia teologiczne i dydaktyczne nowego katechizmu. Kat 12:1968 s.151-158, 193-200, 253-257; Tenże. Problemy katechezy biblijnej; Kudasiewicz. Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie. W: Współczesna bibliistyka polska. Pod red. J.Łacha i M.Wolniewicza. Warszawa 1972 s. 172-196; Tenże. Pismo św. jako księga Ludu Bożego i jej znaczenie duszpasterskie. W: Wstęp ogólny do Pisma św. pod red. J.Homerskiego. Poznań 1973 s.395-471; Majewski. Fundamentalne problemy katechetyki. Kraków 1977 s.27-29; H.Pagiewski. Wychowanie biblijne w ramach katechizmu. Kat 9:1965 s.14-19, 62-67; Tenże. Współczesna egzegeza w katechezie. Kat. 9:1965 s.30-31; Tenże. Egzystencjalizm a katechizacja. Kat 11:1967 s.54-60; M.Peter. Prehistoria biblijna w katechezie. Kat 1:1957 s.7-20; M.Wolniewicz. Współczesna interpretacja Pisma św. w katechezie. Kat.15:1971 s. 145-151; Tenże. Posoborowa hermeneutyka biblijna a katecheza w Polsce. W: Współczesna bibliistyka s. 197-204.

dów przedstawienie koncepcji katechetycznej Drehera w naszym środowisku wydaje się być aktualne i potrzebne tak z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia. Katecheza zawsze, a przede wszystkim w naszych warunkach, potrzebuje nowych impulsów i konkretnych rozwiązań.

5. Celem tej rozprawy, która ma charakter systematyczny oraz analityczno-krytyczny jest możliwie całościowo ukazanie poglądów Drehera na temat katechezy biblijnej. Aby to było możliwe, szczególną uwagę zwrócono na genezę poglądów Drehera. Szkicując obraz tej katechezy i analizując jej elementy, równocześnie starano się o krytyczną jej ocenę w świetle najnowszych dokumentów z dziedziny katechetyki, wydanych przez Stolicę Apostolską. Przez szukanie powiązań ze współczesną myślą katechetyczną chciano wypuklić, to co w propozycji Drehera jest oryginalne i nadal aktualne. Starano się również odpowiedzieć na pytanie, jaki wpływ miała twórczość Drehera na współczesną katechezę biblijną. Zasadniczo badano teorię katechezy biblijnej Drehera, jednak zwrócono także uwagę na praktyczną realizację tej teorii.

Całość niniejszej pracy zamyka się w pięciu rozdziałach.

Rozdział pierwszy dotyczący genezy koncepcji katechezy biblijnej w ujęciu Drehera ukazuje rolę Biblii w katechezie na przestrzeni ostatniego stulecia. Scharakteryzowana zostanie katecheza biblijna, która pełniła rolę służebną w stosunku do nauczania katechizmowego. Wskazując na źródła odnowy i to zarówno katolickie jak i protestanckie uwypuklimy te elementy, które stały się podstawą nowego spojrzenia na Biblię w katechezie. Wreszcie omówimy założenia samodzielnej hermeneutyczno-indukcyjnej katechezy biblijnej.

W rozdziale drugim, poświęconym roli hermeneutyki biblijnej w katechezie, poglądy Drehera przedstawimy w konfrontacji ze wskazaniami Soboru Watykańskiego II. Szczegółowe omówienie literackich i teologicznych zasad interpretacji tekstu biblijnego jest potrzebne, aby zrozumieć jak należy się przygotować do prowadzenia katechezy.

Zagadnienia rozdziału trzeciego są związane z problematyką dydaktyczną. Zwrócimy uwagę na cel i zadania katechezy biblijnej, a także omówimy analizę i adaptację tekstu biblijnego z uwzględnieniem uwarunkowań i stopnia rozwoju psychicznego. Trudne teksty nie mogą być pomijane w katechozie. Wymagają one nowych przemyśleń. Na przykładzie tekstów o cudach i tekstów na tematy eschatologiczne określimy generalne linie prowadzenia tego typu katechez. W rozdziale czwartym zatytułowanym "opracowanie metodyczne katechezy biblijnej", będzie mowa o sposobach prowadzenia katechezy i o możliwościach wykorzystania tekstów poza biblijnych. Przedstawiona zostanie także struktura katechezy biblijnej.

W ostatnim rozdziale analizując twórczość wybitnych przedstawicieli nowej katechezy biblijnej, próbujemy dać odpowiedź na pytanie:

jaki wpływ wywarły poglądy Drehera na rozwój teorii i praktyki katechetycznej. Krytyczna ocena jego koncepcji na tle aktualnych tendencji w nauczaniu biblijnym, pozwoli uchwycić cechy pozytywne i braki jego ujęcia oraz określić szanse jej dalszego rozwoju.

Wykaz skrótów

- AAS - Acta Apostolicae Sedis (przeatem ASS). Roma 1909-
AK - Ateneum Kapłańskie. Włocławek 1909-
BuK - Bibel und Kirche. Stuttgart 1946-
BuL - Bibel und Leben. Düsseldorf 1953-
ChE - Der Christlicher Erzieher. Ausgabe für Katecheten. Werkbrief der Arbeitsgemeinschaft katholischer Religionslehrer in Schwaben. Stuttgart.
ChPR - Christlich Pädagogische Blätter. Wien 1887-
Conc - Concilium. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny
CT - Collectanea Theologica (tytuł poprzedni "Przegląd Teologiczny"). Lwów 1931-1939. Warszawa 1949-
DGG - Directorium Catechetisticum Generale. AAS 64:1972 s. 97-176.
DMp - Directorium de Missis cum pueris. AAS 66:1974 s. 30-45.
DS - Der Seelsorger. Zweimonatschrift für Praxis und Theorie des kirchlichen Dienstes. Wien 1930-1969.
EB - Enchiridion biblicum. Documenta ecclesiastica Sacram Scripturam spectantis. wyd.4. Neapoli-Romae 1965.
EF - Adhortatio Apostolica Pauli PP.VI: de evangelizatione in mundo huius temporis. Evangelii nuntiandi. AAS 68:1976 s.5-76.
HPT - Handbuch der Pastoraltheologie I-IV. Hrsg. P.X. Arnold, K.Rahner, V.Schurr, L.M.Weber, F.Klostermann. Freiburg 1964-1972.
HTHT - Herders theologischer Taschenlexikon 1 - 8. Hrsg. K. Rahner. Freiburg 1972-1973.
KB - Katechetische Blätter. München 1875-
Kat - Katecheta. Poznań 1957-
LS - Lebendige Seelsorge. Freiburg 1950-
LV - Lumen vitae. Bruxelles 1946-
ÖRP - Österreichischer Rahmenplan für den römisch-katholischen Religionsunterricht. Graz-Wien 1969.
PW - Pädagogische Welt. Donauwörth 1947-
REL - Ruch Biblijny i Liturgiczny. Kraków 1948-
RU - Religionsunterricht
STV - Studia Theologica Varsaviensia. Warszawa 1963-
TdG - Theologie der Gegenwart. Bergen-Enkheim 1958-
ThJ - Theologisches Jahrbuch. Leipzig 1958-
ThPQ - Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz 1848-
ThQ - Theologische Quartalschrift. Tübingen 1819-

1. GENEZA KATECHEZY BIBLIJNEJ B. DREHERA

Nowa katecheza biblijna, do której powstania w środowisku katolickim w głównej mierze przyczynił się B. Dreher⁵⁴, miała długą drogę rozwoju. Powstała ona na szerokim tle różnych nurtów teologicznych i pedagogicznych, które szczególnie w ostatnim stuleciu wywierały decydujący wpływ na kształt i rozwój nauczania kościelnego. Fakt, że katechizacja odbywała się na terenie szkoły sprawił, że katecheza przybrała formę szkolnej lekcji religii i jako taka akcentując element informacyjny i pouczający, zatraciła w dużej mierze eklezjalny charakter posługi słowa⁵⁵. Naszkicowanie owego tła pozwoli nam lepiej wydożyć elementy różniące się samodzielnej katechezy biblijnej, oraz wyraźniej dostrzec wkład Drehera w jej powstanie i rozwój. Dlatego wpiery przedstawiony zostanie dawny typ katechezy biblijnej, która pełniła rolę służebną w stosunku do katechizmu. Następnie zostaną omówione poszukiwania mające na celu odnowę katechezy biblijnej, jak również podstawowe założenia wypracowanej przez Drehera koncepcji hermeneutyczno-indukcyjnej katechezy biblijnej.

1.1. Katecheza biblijna w służbie katechizmu

Pod koniec ubiegłego wieku katecheza biblijna miała charakter pomocniczy, służyła całkowicie nauczaniu katechizmowemu⁵⁶. Tę pomocniczość najlepiej zilustruje rola jaką Pismo św. spełniało w katechizmie i w tzw. historiach biblijnych, czyli popularnych biblijkach szkolnych.

⁵⁴ Por. B.Grom. La catechese de L'Ancien Testament. LV 23; 1968 s.131; W.Langer. Praxis des Bibelunterrichts. Stuttgart-München 1975 s.7.

⁵⁵ Por. F.Grassmann. Religionsunterricht zwischen Kirche und Schule. München 1961 s.172nn; M.Stallmann. Die biblische Geschichte im Unterricht. Göttingen 1965 s.52n.

⁵⁶ Por. B.Dreher. Exegese und Bibelkatechese. W: Die biblische Unterweisung im heutigen Religionsunterricht. Pastoral-Katechetische Hefte 36. Leipzig 1967 s.9.

1.1.1. Pismo święte w katechizmie i w historii biblijnej

Polemiki okresu reformacji i kontrreformacji z płaszczyzny filozoficzno-teologicznej przeniknęły również do nauczania Kościoła kształtując jego model na najbliższe stulecia⁵⁷. Polemika wymagała jasnego określenia stanowiska, sprecyzowania pojęć, zdefiniowania prawd, które trzeba było bronić. Wypracowano więc narzędzie, które wtedy wydawało się bardzo skuteczne. Narzędziem tym był katechizm - kompendium filozoficzno-teologicznej wiedzy o Bogu, Chrystusie i człowieku⁵⁸. Pierwszy tego typu katechizm napisał M.Luter⁵⁹. Po stronie katolickiej również zaczęto pisać katechizmy. Na uwagę zasługują katechizmy: św. Piotra Kanizjusza⁶⁰, św. Roberta Bellarmina i E.Augera⁶¹. Katechizmy te w walce z szerzącym się protestantyzmem odegrały ważną rolę. Jednak w nauczaniu Kościoła wprowadziły model katechezy spekulatywnej, które uczyła dogmatów a nie Biblii⁶². Racjonalizm i antropocentryzm wyzuguowały z katechezy potrzebę świadectwa wiary, które pochodzi ze spotkania z Chrystusem obecnym we wspólnocie zjednoczonej Jego miłością⁶³. Statyczne pojęcie objawienia jako sumy prawd, które Kościół podaje do wierzenia miało swoje konsekwencje katechetyczne. Katecheza ograniczyła się do przekazu wiedzy o prawdach wiary, przybrała charakter informacyjny i apologetyczny. W katechezie o Zmartwychwstaniu Chrystusa np. znajdowało się pytanie: "Czego uczy nas Zmartwychwstanie Chrystusa?". Odpowiedź brzmiała: "Zmartwychwstanie uczy nas, że Jezus jest Bogiem, że Jego nauka jest prawdziwa, że my również zmartwychwstaniemy"⁶⁴. Jest to więc typowo racjonalistyczna informacja o Zmartwychwstaniu Jezusa zatracająca świadectwo wiary za-

⁵⁷ Por. P. Eicher. Das Offenbarungsgedenken in seiner katechetischen Konsequenz. KB 101:1976 s.291.

⁵⁸ Por. J. Rydzewski. Poszukiwanie nowych środków wyrazu w katechezie. Seminare. Kraków-Ląd 1975 s.108.

⁵⁹ M.Luter wydał w l. 1518-1529 dwa katechizmy: większy dla proboszczów, mniejszy dla ludu i dzieci. Por. Mały i duży katechizm Doktora M.Lutra. Przetł. i wstępem opatrzył ks. dr A. Wantuła. Warszawa 1973; J.Salijs. Dwa katechizmy M.Lutra. CT 45: 1975 f.II s. 75.

⁶⁰ W latach 1554-1559 wydano katechizm w potrójnej wersji jako katechizm duży, średni i mały. Mały katechizm w ciągu stu lat od 1556 r. miał 400 wydań. Por. St.Bizun. Współczesny katechizm na tle historycznym. Kat 6:1962 s.217; Z.Kowalski. Zagadnienie małego katechizmu komunijnego. Kat 5:1961 s.135.

⁶¹ Por. H.Kreutzwald. Zur Geschichte des biblischen Unterrichts und Formgeschichte des biblischen Schulbuches. Freiburg 1957 s. 3-7.

⁶² Por. B.Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.9; W.Langer. Schriftauslegung in Unterricht. Einsiedeln.1968 s.17.

⁶³ Por. F.Blażnicki. Od antropocentrycznej do teocentrycznej katechezy. Kat 9:1965 s.207.

⁶⁴ Por. P. Eicher. Das Offenbarungsgedenken s.293.

warte w tekstach biblijnych. Pismo św. w takiej katechezie spełniało rolę argumentu potwierdzającego tezę dogmatyczną albo było tzw. "poglądem" tj. ilustracją prawdy katechiznowej⁶⁵. Perykopa o chrzcie Jezusa (Mk 1,9-11) służyła np. do omówienia tajemnicy Trójcy św.⁶⁶. Z perykopy o uciszeniu burzy na morzu (Łk 4,35-41) wyprowadzano prawdę dogmatyczną o bosko-ludzkiej naturze Jezusa. Nauczano, że Jezus "jako człowiek śpi w łodzi, a jako Bóg ucisza burzę"⁶⁷. Scena z Łk 18,15-17 mówiąca o błogosławieniu dzieci służyła do zaakcentowania miłości jaką Jezus miał do dzieci. Dodawano przy tym, że "swoje błogosławieństwo przekazuje Jezus w czasie każdej Mszy św. przez ręce kapłana, a w wielkie uroczystości przez błogosławienie Najświętszym Sakramentem w monstrancji"⁶⁸. Perykopa z księgi Rodzaju 4,1-16 o Kainie i Abla była ilustracją następujących tematów katechizacyjnych: 1. Pojęcie ofiary i jej wypełnienie w Ofierze Syna Bożego Jezusa Chrystusa. 2. Piąte przykazanie Boże "nie zabijaj". 3. Niewinna śmierć Abla jako typ (figura) niewinnej śmierci Jezusa. Zastosowanie praktyczne, które dołączano do tej perykopy mówiło o obowiązku udziału w niedzielnej Mszy św., a także o właściwym stosunku do rodzeństwa i kolegów⁶⁹.

Racjonalizacji przekazu wiary sprzyjał fakt, że wprowadzone do szkół w wieku Oświecenia nauczanie religii stało się jednym z przedmiotów szkolnych⁷⁰. Takim przedmiotem była nauka katechizmu i wprowadzona przez opata z Żegalia J.I.Felbigera (1777-1800) historia biblijna pomyślana jako pomoc do nauki katechizmu. Przypominała ona bardziej zbiór budujących przykładów moralnych, niż objawione słowo Boże⁷¹. Kult historii propagowany w tym okresie, wywarł wpływ na kształt historii biblijnej, która traktowała Pismo św. jako materiał, na podstawie którego można poznać przeszłość religijną chrześcijaństwa i wydobyc z niej momenty ułatwiające wychowanie moralne. Historia biblijna

⁶⁵ Por. J.Charytański. Problemy katechezy biblijnej. W: Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej. W-wa 1976 cz.I s.8. U nas w Polsce Biblię jako pogląd w nauczaniu katechizmem propagowali: Z.Bielawski. Pedagogika religijno-moralna (Katechetyka). Lwów 1934 s.417 i W.Gadowski. Por. P.Bednarczyk. Ks. W.Gadowski w walce o lepszą metodę nauczania religii. Kat 2: 1958 s.195-202; R.Ploterek. Koncepcja katechezy biblijnej ks. Z.Bielawskiego. Kat 17: 1973 s.168.

⁶⁶ T.Knecht. Praktischer Kommentar zur biblischen Geschichte. Freiburg 1887 s.417.

⁶⁷ J.Ecker. Handbuch zur katholischen Schulbibel. Trier 1907 s.110.

⁶⁸ T.Knecht, jw. s.557.

⁶⁹ Por. W.Bartelt. Handbuch zur Schulbibel in organischer Verbindung mit den Lehrstücken und Merksätzen des Katechismus. Wyd.3. Freiburg 1939 s.15-17.

⁷⁰ Por. F.Blachnicki. Problemy metody w katechezie. Kat 10: 1956 s.209.

⁷¹ Por. B.Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.10.

w tej formie niewiele różniła się od historii Greków, Rzymian czy Persów. Dominowało w niej chronologiczne, a nie historiozbowcze ustawienie treści⁷², Biblia stanowiła dość często moralizującą nadbudowę katechizmu⁷³. Opis wskrzeszenia młodzieńca z Naim (Łk 7,11-17) służył uwypukleniu miłości jaką rodzice otaczają swoje dzieci, a także służył do podkreślenia obowiązków dzieci względem rodziców⁷⁴. Przy omawianiu perykopy o uzdrowieniu dziesięciu trędowatych (Łk 17,11-19) mówiono o cnocie wdzięczności. Perykopa ta nawet w biblijkach szkolnych nosiła tytuł "wdzięczny samarytanin". W tym duchu tłumaczy tę perykopę jeszcze komentarz do historii biblijnej wydany w języku niemieckim w roku 1960⁷⁵. W sposób jeszcze bardziej budujący traktowano Stary Testament. Historia Józefa egipskiego była okazją do mówienia o niewinnej młodości, o szacunku i miłości względem rodziców. Wzorami etycznego postępowania były między innymi postacie króla Dawida, cierpiącego Hioba, a nawet postać Abrahama⁷⁶.

Oprócz historyzmu i moralizmu w nauczaniu pojawia się nowy element, który ks. J.Charytański nazwał "psychologizującym pedagogizmem"⁷⁷. To wychylenie katechezy w stronę psychologii widoczne jest bardzo u P. Bergmanna, który w swoich katechezach pragnie wniknąć w życie wewnętrzne postaci biblijnych⁷⁸. W opowiadaniach biblijnych na plan pierwszy zaczęto wysuwać postacie bohaterów koncentrując się głównie na ich przeżyciach duchowych i stanach psychicznych. Podkreślano znaczenie tych postaci dla kształtowania charakteru wychowanków⁷⁹. Dążenie do zainteresowania dzieci Biblią prowadziło nawet do włączenia w katechezę apokryfów, legend czy tzw. prywatnych objawień. Oryginalny tekst Pisma św. zastępowano nieraz barwnym opowiadaniem, w którym znajdowało się mnóstwo szczegółów pozabiblijnych⁸⁰.

Ogólnie można powiedzieć, że Pismo św. w katechezie było wykorzystywane w potrójny sposób:

- 1) z tekstu wydobywano abstrakcyjne prawdy, biorąc tylko jego fragment jako cytaty na potwierdzenie tezy katechizmowej,

⁷² Por. B.Dreher. Zur Gestalt einer künftigen Schulbibel. ThQ 138: 1958 s.78.

⁷³ Por. H.Kreutzwald, jw. s.140.

⁷⁴ Knecht, jw. s.476.

⁷⁵ Handbuch zur katholischen Schulbibel. Neues Testament. Bearbeitet von L.Leithner. Düsseldorf 1960 s.292nn.

⁷⁶ Por. B.Dreher. Die biblische Unterweisung s.41n.

⁷⁷ J.Charytański. Rola i miejsce Pisma św. w katechezie po Soborze Wat.II. W: Chrystus wzywa i uczy. W-wa 1971 s.101.

⁷⁸ P.Bergmann. Biblisches Leben aus dem Neuen Testament. Freiburg 1920; B.Dreher. Zur Gestalt s.193.

⁷⁹ Por. B.Dreher. Die biblische Unterweisung s.60.

⁸⁰ Por. Kreutzwald, jw. s.187.

- 2) skupiono uwagę na psychicznych przeżyciach wewnętrznych postaci biblijnych,
- 3) tekst traktowano moralizująco, używając go jako przykładu.

1.1.2. Poszukiwania odnowy katechezy biblijnej

Mimo dogmatyzmu, psychologizmu i moralizmu, które traktowały Biblię jako środek w nauczaniu katechizacyjnym, w Kościele nigdy nie zanikła świadomość, że w Piśmie św. zawarte jest Objawienie Boże. Stąd chociażby na przestrzeni ostatniego stulecia mamy szereg prób innego spojrzenia na rolę Pisma św. w katechezie. Godną odnotowania jest próba, która zrodziła się w pierwszej połowie XIX wieku w Tübingen. Próba ta związana była z ogólną tendencją oparcia teologii na Piśmie św. i nadania jej orientacji kerygmatycznej⁸¹. Chciano przełamać dotychczasowe prądy deistyczne i racjonalistyczne szerzące się w teologii. Odrodzenie scholastyki pokrzyżowało te ambitne zamiary. W pismach teologów z Tübingen pojawia się określenie "historia zbawienia", które spotykamy w dokumentach Soboru Watykańskiego II⁸². Ta pogłębiona refleksja teologiczna doprowadziła do sformułowania nowych założeń dla wielu dziedzin teologicznych, a przede wszystkim dla teologii pastoralnej. Wymienić tu trzeba J.M.Sailera, który Pismo św. uczynił podstawą i punktem wyjścia swych rozważań. Pierwszą część swej Teologii Pastorskiej poświęca "nauce praktycznego zgłębiania Pisma św. przez przyszłego przewodnika dusz"⁸³. A tacy autorzy jak: B.H.Overberg, B.Galura, A.Gruber czy J.B.Hirscher pragnęli Pismo św. uczynić źródłem i podstawą nauczania religijnego⁸⁴. B.H.Overberg (1754-1826) przez swoje pisma i działalność katechetyczną przełamał dotychczasowy sposób traktowania Biblii w nauczaniu. Odkrył na nowo w Piśmie św. Gojawienie Boże i podkreślił, że Stary i Nowy Testament to jedna historia zbawienia. We wstępie do swego najbardziej znanego dzieła: Historii Starego i Nowego Testamentu traktuje jednak jeszcze Biblię jako pomoc w nauczaniu katechizmu⁸⁵. Natomiast swoją właściwą rolę, jego zdaniem, Biblia powinna spełniać w rodzinach. Wydana przez

⁸¹ Por. Fr.X.Arnold. Pastoraltheologische Durchblicke. Freiburg 1965 s. 254-257.

⁸² Por. Charytański. Rola i miejsce Pisma św. s.102.

⁸³ Por. J.M.Sailer. Teologia Pastorska (tł. L.Rogalski). t.I. Warszawa 1962 s.65.

⁸⁴ Por. Arnold, jw. s.251-292; C.Weber. Religionsunterricht als Verkündigung. Braunschweig 1961 s.34nn.

⁸⁵ Por. B.Overberg. Geschichte des Alten und Neuen Testaments zur Belehrung und Erbauung für Lehrer, grössere Schüler und Hausvater. Münster 1799; s.III-IV.

niego Biblia miała charakter Biblii rodzinnej⁸⁶, przeznaczona była dla rodziców, aby mogli w czasie wieczornego nabożeństwa czytać i komentować jej fragmenty wspólnie z dziećmi⁸⁷. U B.Galury (1764-1856) odejście od racjonalizmu i zwrócenie się w stronę Pisma św. jest jeszcze bardziej widoczne. Zależy mu nie tyle na starszych ile na dzieciach i młodzieży. Wydaje dwa katechizmy, które odbiegają od typowych katechizmów tego okresu. Oryginalność pierwszego z nich polega na tym, że odpowiada na pytanie katechizmowe daje w formie cytatów z Pisma św.⁸⁸. W drugim katechizmie naukę wiary i obyczajów wyprowadza z Ewangelii⁸⁹. Galura usuwa z katechizmu konsekwentnie abstrakcyjne pojęcia i definicje, zastępując je tekstami Pisma św.⁹⁰. Połączenia katechizmu i Biblii dokonuje A.Gruber (1763-1835). Biblia jest punktem wyjścia w jego katechezach. W podręczniku dla katechetów⁹¹ przedstawia zasady proponowanej przez siebie katechezy biblijnej i umieszcza wzorcowe katechezy, które mają trójstopniową budowę:

- 1) przedstawienie nauki objawionej (perykopa biblijna),
- 2) wyjaśnienie w formie pytań i odpowiedzi,
- 3) syntezę, którą stanowił tekst katechizmowy.

We wstępie do swego podręcznika pisze, że treścią katechezy powinno być przede wszystkim Objawienie Boże, gdyż tylko za nim stoi autorytet samego Boga⁹². Historiozbawcze podejście do Pisma św. w katechezie zawdzięczamy J.B.Hirscherowi (1788-1865). Idea Królestwa Bożego, jako rzeczywistość religijno-moralna przenika wszystkie jego katechezy. Katecheza - jego zdaniem - powinna odkrywać i przybliżać ukryte pod

⁸⁶ Por. B.Dreher. Zur Gestalt. ThQ 137: 1957 s.444.

⁸⁷ Overberg podaje następujące zasady czytania Biblii w rodzinach: a) czytać słowo Boże z wiarą i należytą czcią, b) czytając zwracać głównie uwagę na to co służy zbawieniu i ma odniesienie do chrześcijańskiego życia, c) mieć świadomość, że bez Bożej pomocy niezrozumiałym będzie słowo Boże, d) czytać w modlitewnym usposobieniu (rozważając w sercu swoim). Jw. s. IV-XVIII.

⁸⁸ Por. B.Galura. Christliche Lehre von unserem Berufe zur Heiligkeit und ewigen Glückseligkeit im Reiche Gottes. Augsburg 1799.

⁸⁹ Por. B.Galura. Die Christliche Religion in Fragen und Antworten für Kinder. Augsburg 1800.

⁹⁰ Por. Kresutwald, jw. s.114; B.Dreher. Die biblische Unterweisung s.215.

⁹¹ A.Gruber. Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken oder Anweisung und Katechisation im Geiste des heiligen Augustinus als Fortsetzung der katechetischen Vorlesungen usw. Salzburg 1832.

⁹² Por. Gruber, jw. s.8; J.Hoflinger (Geschichte des Katechismus in Osterreich von Canisius bis zur Gegenwart. Innsbruck-Leipzig 1937 s.261) mówi o Gruberze, że uzdrowienie katechezy widział w nawrocie do starożytności chrześcijańskiej, w szczególności do myśli katechetycznej św. Augustyna, którą chciał przeszcześcić w nową krytyczną sytuację, w jakiej znalazł się Kościół.

zdarzeniami opisanymi w Biblii - idee Boże. Celem katechezy powinno być doprowadzenie do dojrzałości w wierze i do pełnej wspólnoty Królestwa Bożego, ukształtowanej w duchu wiary i miłości w Jezusie Chrystusie i w Duchu św.⁹³. Hirscher wymaga od wychowanka dużej wewnętrznej aktywności. Słowo Boże musi być przez niego wciąż na nowo asymilowane i przetwarzane, kształtując jego postawę religijno-moralną. Niezastąpioną pomoc daje tu liturgia⁹⁴. Hirscher pisze katechizm biblijny, w którym w sposób historyczno-systematyczny przedstawia dzieje Królestwa Bożego⁹⁵. Unika w nim abstrakcyjnych sformułowań gdyż uważa, że pamięciowe recytowanie niezrozumiałych definicji katechizmowych nie doprowadza do wiary⁹⁶. Założenia Hirschera i jego poprzedników zostały niestety zepchnięte przez rozwijający się kierunek neoscholastyczny, a jego katechizm wycofano, zastępując go nowym katechizmem napisanym przez jezuitę J. Deharba. I ten katechizm aż do czasów Soboru Watykańskiego II był wzorem kościelnego nauczania katechetycznego⁹⁷.

Z początkiem naszego stulecia znaczny wpływ na protestancką katechezę biblijną - co później znalazło swoje odbicie po stronie katolickiej - wywarły poglądy biblijne R. Bultmanna oraz dialektyczna teologia K. Bartha. Bultmann formułując postulat demitologizacji Biblii za-

⁹³ Por. J. B. Hirscher. *Katechetik*. Oder: der Beruf des Seelsorgers, die ihm anvertraute Jugend im Christentum zu unterrichten und zu erziehen nach seinem ganzen Umfange dargestellt. Tübingen 1831 s. 19.

⁹⁴ Por. Hirscher, jw. s. 521.

⁹⁵ Wydaje dwie wersje tego katechizmu: dla starszych. *Katechismus der christkatholischen Religion*. Karlsruhe und Freiburg 1842; oraz dla dzieci - *Der Kleinere Katechismus der christkatholischen Religion*. Freiburg 1845.

⁹⁶ Por. Hirscher. *Katechetik* s. 518nn; Fr. Bläcker w swoim dziele: *Johann Baptist von Hirscher und seine Katechismen in Zeit und geistgeschichtlichen Zusammenhang*. Freiburg 1953 s. 130 uważa, że Hirscher całościowo i wzorcowo wykorzystał Pismo św. w katechezie, a równocześnie dał odpowiedź na najistotniejsze ludzkie problemy i pytania. Bardzo mocno uwypuklił także dynamikę egzystencjalną słowa Bożego zawartego w Biblii; opinię powyższą podziela także G. Weber, jw. s. 35.

⁹⁷ Por. B. Dreher. *Die biblische Unterweisung* s. 216. Nie należy tego pojmować na zasadzie wyłączności. U nas w Polsce np. od linii deharbowski odbiegały dwa katechizmy: 1. *Katechizm religii katolickiej dla przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii św.* Toruń 1945, opracowany przez ks. Z. Kowalskiego. Układ jego treści został oparty wokół idei dziecięctwa Bożego, a tematyka otwierała historię zbawienia. 2. *Katechizm dla dzieci* ks. J. Cyrka, wydany w Krakowie w 1949 roku. W tym samym roku Ministerstwo Oświaty zatwierdziło go do użytku w klasach II szkół podstawowych. Miał on chrystologiczny układ tematyki. Wyróżniał się przystępnością opracowania. "Katechizm dla dzieci - napisał J. Rydzewski - zdaje się być jednym z lepszych i językowo łatwych opracowań katechizmowych, wnoszących element chrystocentryzmu i biblijności do katechezy polskiej już w pierwszych latach powojennych". J. Rydzewski. *Z badań nad rozwojem języka polskiej katechezy powojennej* (III). *Kat* 21: 1977 s. 102.

chciał podstawami dotychczasowej egzegezy, która jego zdaniem wyobcowała tekst biblijny umieszczając go całkowicie w przeszłości. Uważał, że należy pokazać współczesnemu człowiekowi, co tekst z "kiedys" ma do powiedzenia "dzisiaj". W swoich rozważaniach oparł się na filozofii egzystencjalnej, nadając swojemu programowi nazwę: "egzystencjalna interpretacja Nowego Testamentu"⁹⁸.

K.Barth zerwał z teologią liberalną, z jej historyzmem i psychologizmem wychodzącym od człowieka, od jego wypowiedzi i sposobu myślenia o Bogu. Barth wyszedł w swoich rozważaniach od samobjawienia się Boga skonkretyzowanego w słowie Bożym. "Pan mówi" - to dla niego punkt wyjścia wszelkich rozważań teologicznych. Centrum tych rozważań stanowi Mysterium paschalne jako "nowe stworzenie". Jezus w swojej śmierci i w swoim zmartwychwstaniu dokonał pojednania ludzkości. Dla Bartha Biblia to przede wszystkim utrwalone na piśmie słowo Boże, zawierające wciąż aktualne wezwanie skierowane do człowieka i domagające się od niego odpowiedzi i podjęcia decyzji⁹⁹.

Rozwój pedagogiki i psychologii również dowartościował Biblię w katechezie. Wychodzono z założenia, że katecheza nie może być tylko przekazywaniem informacji religijnych, lecz winna mieć charakter wychowawczy. Przekazywane treści wiary mają przenikać osobowość człowieka i wpływać na zmianę jego postępowania¹⁰⁰. Tendencja ta znalazła w Biblii swego sprzymierzeńca.

Faktyczną odnowę katechezy biblijnej zawdzięczamy jednak ruchowi kerygmaticznemu. Rozwój biblistyki i zainteresowanie się liturgią zrodziły nowy typ katechezy, który nawiązywał do dorobku katechetów z Tübingen z połowy XIX wieku. Impulsem tej odnowy stała się książka J.A.Jungmanna pt. "Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung" wydana w Regensburgu w 1936 roku. Kerygmaticy domagali się, aby nauczaniu biblijnemu zarezerwowano własne miejsce w formacji katechetycznej. Chcieli utworzyć drogę autentycznemu orędziu Bożemu zawartemu w Biblii. Przypomnieli niegdyś poważeczną w Kościele prawdę, że czytanie

⁹⁸ Por. R.Bultmann. Zum Problem der Entmythologisierung. W: *Glauben und Verstehen*. Tübingen 1967 wyd.2 t.IV s.128-137; tenże. *Theologie des Neuen Testaments*. Tübingen 1961 wyd.4; oraz por. N.Lohfink. *Jak rozumieć Pismo św.* W: *Biblia dzisiaj*. Pod red. J.Kudasiewicza. Kraków 1969 s.42-43; R.Marle. *Bultmann a wiara chrześcijańska: Ewangelia a mitologia*. Tamże s.198-222.

⁹⁹ Por. K.Barth. *Menschenwort und Gotteswort in der christlichen Theologie*. *Zwischen den Zeiten* 3:1925 s.119-140; oraz por. A.Ncs-sol. *Chrystologia K.Bartha*. Jej wpływ na współczesną chrystologię katolicką. Lublin 1975 s.17-19 (maszynopis); W.Benedyktynowicz. *Soli Deo gloria*. *Znak* 21:1969 s.196-208; R.Marle. *Historische Methoden und theologische Probleme*. W: *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*. Freiburg 1969 t.2 s.265nn.

¹⁰⁰ Por. M.Majewski. *Antropologiczna koncepcja katechezy*. Lublin 1974 s.23; Blachnicki. *Problem metody w katechezie kerygmaticznej* s. 210.

Pisma św. jest jedną z elementarnych form życia chrześcijańskiego¹⁰¹. Chrześcijaństwo wkroczyło w świat nie jako system teologiczny, lecz jako Dobra Nowina o Królestwie Bożym. Dlatego "znać należy teologię, ale przepowiadać kerygmę: ta zaś rządzi się innymi prawami i innym przemawia językiem"¹⁰². Kerygmatycy wychodzili z założenia, że między kerygmatem a katechezą w pierwotnym Kościele nie było różnicy. Kerygmat, czyli mowa, w której obecny jest Chrystus jako zdarzenie, stanowiła trzon katechezy¹⁰³. Nie było rozróżnienia na dogmatykę, etykę, liturgikę itp. Wszystkie prawdy traktowano całościowo z silną zachętą do natychmiastowego nawrócenia i działania¹⁰⁴. Katecheza kerygmaticzna przepowiadając słowo Boże starała się przede wszystkim wprowadzić katechizowanego w życie sakramentalne. Problemem tym bliżej zajęła się mistagogika, której zadaniem było opracowanie katechezy jako formy wprowadzającej do pełnego uczestnictwa w życiu liturgicznym¹⁰⁵.

Katecheza kerygmaticzna odnowiła treść nauczania. W miejsce dotychczasowej katechezy pojęciowej, która była jakby teologią w miniaturze, zaproponowano historię zbawienia. Pierwszą udaną próbę przedstawienia nowej katechezy podjął F.Weber¹⁰⁶. Do rąk katechetów dał podręcznik, w którym katechezy ustawił wokół głównych tajemnic naszego odkupienia. Wyszedł z założenia, że zbawcze czyny Boga dokonywane w historii mogą być przepowiadane przez nas jedynie jako Tajemnice wiary, które mamy zebrane i wyrażone w Credo. W dziesięciu przykładowych katechezach przedstawił Chrystusa jako Głowę odrodzonej ludzkości, jako nowego Adama, Nauczyciela, Pasterza i Kapłana swego Kościoła, obecnego w sakramentach, ku któremu kierują się modlitwy i kult liturgiczny. W tych katechezach przenosi akcent z omawiania faktów historycznych zawartych w Biblii na kerygmat Pisma św. Nie ma podziału na przedmioty, lecz z Pisma św. wyprowadza tematy dogmatyczne, etyczne czy liturgiczne. W katechezach swych treść teologiczną starał się wyrażać słowami Pisma św. lub tekstami liturgicznymi. Tajemnicę Wcielenia np. wyraża w świetle prologu św. Jana słowami: "Syn Boży stał się człowiekiem, aby ludzie na powrót stać się mogli dziećmi Bożymi". Tajemnicę Zmartwych-

¹⁰¹ Por. B. Dreher. Einführung in die Auswahlbibel "Gott unser Heil". Freiburg i.Br.1967 s.28-32.

¹⁰² Por. F.X.Arnold. Katechese aus der Mitte der Heilsgeschichte. KB 81: 1956 s.229.

¹⁰³ Por. V.Schurr. Kerygmat i dogmat. Conc 1-10: 1965/6. Poznań 1968 s.178-183.

¹⁰⁴ Por. J.Burzyński. O nauczaniu kerygmaticznym. Kat 6: 1962 s.322; D.Stanley. Nauczanie Kościoła pierwotnego i jego tradycyjny schemat. Conc 1-10: 1966/7. Poznań 1969 s. 605-612.

¹⁰⁵ Por. F.Blachnicki. Katechetyka fundamentalna. Lublin 1970 s. 243.

¹⁰⁶ F.Weber. Das Christusgeheimnis in der Katechese. Freiburg-Colmar 1944.

wstania i zwycięstwo Chrystusa nad śmiercią ujmuje słowami prefacji wielkanocnej: "Chrystus umierając zwyciężył śmierć, a zmartwychwstając odnowił życie"¹⁰⁷. Weber w opracowaniu katechez posługiwał się tzw. "Skopus-Metodą", która w tekście perykopy wyszukiwała zdania zawierające definicje katechizmowe. Metoda ta była znacznym krokiem naprzód w porównaniu do dotychczasowego traktowania Pisma św. w katechezie, jednak uzależniała jeszcze mocno Pismo św. od katechizmu¹⁰⁸. W katechezie kerygmatycznej poszczególne jednostki miały charakter wezwania Bożego i odpowiedzi człowieka¹⁰⁹. Jej struktura miała trzy podstawowe części:

- 1) obwieszczenie słowa Bożego,
- 2) rozważanie słowa,
- 3) urzeczywistnienie słowa¹¹⁰.

Poszczególne części wiązano z sobą w sposób organiczny.

Podsumowaniem dorobku ruchu odnowy kerygmatycznej był międzynarodowy kongres katechetyczny w Eichstätt z 1960 roku. Ustalone tam tezy nakreślały kierunek rozwoju pracy katechetycznej na najbliższą przyszłość, zamykając równocześnie ważny etap rozwoju katechezy biblijnej. W referacie wygłoszonym na kongresie L.A.Eichinger stwierdził, że katecheza biblijna ma przewagę nad innymi formami nauczania, szczególnie nad nauczaniem katechizmowym, które przechodzi bardzo znaczny kryzys¹¹¹.

Katecheza kerygmatyczna dokonała wyraźnego zwrotu do Pisma św., które przestało być jedynie obrazem i przykładem ułatwiającym przyswojenie przekazywanej treści, a stało się źródłem katechezy. Starano się wydobyć prawdę tekstu biblijnego i odczytać zawarte w nim wezwanie Boże. Nadano katechezie orientację historiozbowczą, wyprowadzając ją

¹⁰⁷ Por. Wober, jw. s.26-127.

¹⁰⁸ Por. G.Stachel. Der Bibelunterricht. Grundlinien und Beispiele. Leipzig 1969 s.14n; Z ostrą krytyką "Skopus-Metody" wystąpił H. Graffmann zarzucając jej dogmatyzm. W jej miejsce zaproponował "metodę świadectwa", która w oparciu o teologię K.Bartha lepiej aktualizowała kerygmat biblijny. Por. Graffmann. Der "Zeugnisweg". Zur Methode des Unterrichts in der biblischen Geschichte. W: Antwort. Festschrift zum 70. Geburtstag von K.Barth. Zollikon-Zürich 1956 s.527-535; Także krytycznie odniósł się do Skopus-Metody I.Baldermann zarzucając jej nie liczenie się z formą językową tekstu biblijnego. Por. Baldermann. Biblische Didaktik. Hamburg 1963 s.46-50.

¹⁰⁹ Por. Majewski, jw. s.35.

¹¹⁰ Por. M.Finke. Odnowa katechetyczna. W: Pod tchnieniem Ducha św. Poznań 1964 s.540; także. Jednostka w katechezie kerygmatycznej. Kat 7: 1963 s.226-231.

¹¹¹ "Czyż dzieci mają wzrastac w przekonaniu, że źródłem naszej wiary jest katechizm? Czy zostawimy dzieci w mniemaniu, że woda pochodzi z kranów i jest lepsza od wody zdrojanej". L.A.Eichinger. Pismo św. w katechizacji, jego rola, użyteczność, miejsce. Kat 6: 1962 s.347.

"ze środka historii zbawienia"¹¹². Jednakże drogi i metody poszukiwania kerygmatu nie zawsze były właściwe. Liturgiczny, pietystyczny wkład tekstu biblijnego uczyniono drogą poszukiwania kerygmatu w katechezie¹¹³. Należało się obawiać, że katecheza stanie się "akcją quasi liturgiczną"¹¹⁴. Brakowało katechezie kerygmaticznej niejednokrotnie pogłębienia teologicznego oraz umiejętności wykorzystania zdobyczy współczesnej egzegezy. Ten dystans między egzegezą a katechezą biblijną był coraz bardziej rażący stając się jednym ze źródeł kryzysu, w jakim w latach sześćdziesiątych znalazła się katolicka katecheza biblijna¹¹⁵. Nie wzięto też pod uwagę osiągnięć psychologii rozwojowej, pominięto możliwości percepcyjne katechizowanych, przeceniając treść prawdy Bożej¹¹⁶. Mimo ogromnego wysiłku wkładanego w samą katechezę, ruch kerygmaticzny nie spełnił wszystkich oczekiwanych nadziei¹¹⁷.

1.2. Samodzielna katecheza biblijna

Krytykę dotychczasowej katechezy biblijnej można zamknąć w następujących punktach:

- 1) katecheza biblijna nie może być podporządkowana nauczaniu katechizmowemu;
- 2) Biblia nie może być traktowana jak księga cytatów dogmatycznych i zbiór przykładów moralnych;
- 3) odrzucić trzeba stosowane dotąd stopnie formalne Herbarta.

Katecheza biblijna ma swoją własną dydaktykę¹¹⁸. Tak przeprowadzona krytyka utworzyła drogę tzw. samodzielnej katechezy biblijnej, która ma swój własny cel i zadania.

Próbie wyjścia z impasu w jakim znalazła się katecheza biblijna, podjęto zarówno po stronie protestanckiej (J.Baldermann, K.Frör, G.

¹¹² Por. F.X.Arnold. Katechese aus der Mitte der Heilsgeschichte. KB 81:1956 s.225; I.Daoulus. Wer ist dieser? Jesus Christus im Religionsunterricht heute. Münsterschwarzach 1975 s.124.

¹¹³ Por. Dreher, Exegese und Bibelkatechese s.11; L.Bopp. Katechetik. Geist und Form. München 1935 s.235nn; J.Goldbrunner. Unterricht oder Verkündigung. KB 88: 1963 s.59-63.

¹¹⁴ Por. H.Halbfas. Der Religionsunterricht. Düsseldorf 1965 s.219.

¹¹⁵ Por. Dreher. Exegese s.11.

¹¹⁶ Dreher. Katechese im Organismus der Gesamtseelsorge. K 390: 165 s.292; Por. H.Pagiewski. W poszukiwaniu nowych rozwiązań katechetycznych. Kat 16: 1972 s.119.

¹¹⁷ Pagiewski, jw. s.116.

¹¹⁸ Por. Dreher. Zur Gestalt einer künftiger Schulbibel. ThQ 137:1957 s.447L; A.Barth. Die Bibel im Religionsunterricht. Donauwörth 1973 s.17n; I.Baldermann. Biblische Didaktik. Hamburg 1963.

Ott, M. Stallman, H. Stock, K. Wegenast), jak i po stronie katolickiej (B. Dreher, H. Halbfas, A. Hüter, W. Langer, G. Stachel)¹¹⁹. Na czoło rzeczników odnowy po stronie katolickiej wysunął się niewątpliwie B. Dreher¹²⁰, który już w roku 1957 w artykule "Zur Gestalt einer künftigen Schulbibel"¹²¹ odrzucił zdecydowanie dotychczasową historię biblijną i wysunął postulat opracowania "Auswahlbibel", w której zasadą wyboru (Auswahlprinzip) byłoby historyczbawcze, a nie chronologiczne przedstawienie posłannictwa o Trólestwie Bożym¹²². W tym samym artykule opowiedział się też za samodzielną katechezą biblijną, która w oparciu o krytycznie opracowany tekst, uwzględniający rodzaj literacki i realia świata Biblii poszukiwałaby istotnej wypowiedzi autora natchnionego czyli "kerlygnatu" i wprowadzałaby w zbawcze dzieło Boga¹²³. Jej samodzielność polega na tym, że punktem wyjścia są nie tezy dogmatyczne, styczne czy liturgiczne lecz Objawienie Boże zawarte w Piśmie św.¹²⁴. W późniejszych publikacjach B. Drehera przybiera ona wprawdzie formę katechezy egzegetycznej, a później katechezy indukcyjnej. Można też mówić o dwóch fazach jego katechezy biblijnej: o fazie egzegetyczno-hermeneutycznej oraz o fazie indukcyjnej.

1.2.4. Katecheza egzegetyczno-hermeneutyczna

Dynamiczny rozwój egzegezy i teologii biblijnej sprawił, że dalszy rozwój katechezy biblijnej stał się niemożliwy bez oparcia jej na osiągnięciach biblistyki i stałej współpracy katechetów z biblistami. Hasło "z egzegezy do katechezy" rozpoczęło nową fazę¹²⁵. Faza ta

119 Por. F. Weidmann. Das Gebet im Religionsunterricht. Einsiedeln 1973 s. 232; B. Grom. La catechese de l'Ancien Testament. LV 23; 1968 s. 131.

120 W. Langer i G. Stachel widzą w Dreherze "inicjatora odnowy katolickiej katechezy biblijnej". W. Langer. Moderne evangelische Lösungsversuche zur Krise des biblischen Unterrichts. KB 90:1965 s. 451; G. Stachel. Bibelkatechese im Zeitalter kritischer Exegese. KB 91: 1966 s. 83.

121 ThQ 137: 1957 s. 443-472; ThQ 138: 1958 s. 78-94; 184-206.

122 Por. ThQ 137: 1957 s. 448.

123 Por. ThQ 138: 1958 s. 191-193; Tenze. Neue Schulbibel s. 47n.

124 "Die Bibelkatechese hat die Aufgabe, biblisch-theologisch den Reichtum und die Fülle der Erlösungsbotschaft, wie sie den Anfängen des Christentums eigen war und wie sie immer aus dem Quellen des Wortes Gottes fließt, auszuschließen und zur Glaubensverblindung zu machen". B. Dreher. Die biblische Unterweisung s. 195; Bardziej radykalne stanowisko zajął H. Halbfas stawiając tezę: "Christlicher Religionsunterricht ist prinzipiell Bibelunterricht". Por. H. Halbfas. Fundamentalkatechetik. Düsseldorf 1968 s. 106. Problem samodzielnej katechezy biblijnej omawia także: W. Langer. Schriftauslegung im Unterricht s. 22-29; A. Barth. Die Bibel im RU s. 30 i 208.

125 Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s. 170nn; tenze. Exegese und Bibelkatechese s. 12.

rozpoczęta w nauczaniu religijnym u protestantów, rozwinęła się w Kościele Katolickim szczególnie po ukazaniu się encykliki Piusa XII "Divino afflante Spiritu" z 1943 roku. Analityczne studium porównawcze B. Drehera¹²⁶ stało się poważnym wkładem w rozwój katechezy egzegetycznej po stronie katolickiej¹²⁷. B. Dreher egzegetyczno-teologiczne opracowanie tekstu biblijnego uczynił podstawą katechezy¹²⁸. Pismo św. stało się w ten sposób źródłem i fundamentem katechezy, a naczelnym wymaganiem dążenie do przekazania w katechezie autentycznej prawdy Bożej i posłuszeństwo odczytanemu słowu Bożemu¹²⁹. Ten sposób podejścia do Pisma św. oparty na osiągnięciach egzegezy dyktuje nam również typ i styl współczesnego szkolnictwa, nastawionego szczególnie na Zachodzie na lajnie źródeł. Egzegeza nie jest jednak nigdy przedmiotem katechezy, lecz spełnia funkcję służebną, ustawiona jest w relacji do katechezy¹³⁰. Sprawą zasadniczą dla katechezy pozostaje uchwycenie swoistego rodzaju "napięcia", jakie istnieje między tekstem Pisma św. a rzeczywistością, w której znajduje się katechizowany¹³¹. Analiza rzeczywistości wprost zmusza do słuchania słów Objawienia, które przede wszystkim dla współczesnego zagubionego człowieka stać się może światłem w rozwiązywaniu problemów egzystencjalnych. Problematyka filozoficzna czy społeczno-humanistyczna jest jedynie "przedpolem" katechezy. Historyczno-krytyczna metoda egzegetyczna w tym wypadku nie oddala od rzeczywistości, lecz chroni świadectwo wiary zawarte w Biblii od wypaczenia i subiektywizmu¹³². B. Dreher widzi tu podwójne zadanie:

-
- 126 Die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht. Freiburg 1963. Jest to rozprawa habilitacyjna przedstawiona Wydziałowi Teologicznemu w Tübingen w 1960 r.
- 127 "Der Durchbruch gelang erst nach der fruchtbaren Begegnung mit der evangelischen Religionspädagogik, die von Bruno Dreher eingeleitet wurde". W. Langer. Probleme des Bibelunterrichts in der deutschsprachigen Katechetik. Conc 6:1970 s.205; A. Berz w recenzji pracy Die biblische Unterweisung napisał: "Dreher hat in vorliegender Habilitationsschrift ein grundlegendes Werk für diese (exegetische) Bibelkatechese geschaffen". Anima 19:1964 s.163; A. Thome. Unser Heil in Gottes Wort (Zur Theologie der Bibelkatechese). Düsseldorf 1964 s.160.
- 128 Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s. 244-266; tenże. Neue Schulbibel-Neue Bibelkatechese. W: Unsere Schulbibel. Hrsg. v. Deutschen Katechetenverein. München 1963 s.55.
- 129 Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.177nn.
- 130 Por. Dreher. Die Beachtung der Altersstufen und die stufenweise Initiation in das gelebte Christentum. HPT Bd. II/1 s. 110-133; tenże. Vom Stil des katechetischen Gesprächs. KB 91: 1966 s.595.
- 131 Por. Dreher. Verkündigung. STHT t.8 s.48; Tenże, Katholische und evangelische Bibelkatechese. KB 91: 1966 s.68.
- 132 Por. Dreher. Verkündigung. HThTs.49.

- 1° zgodne z obecnym stanem badań egzegetycznych przedstawienie tekstu biblijnego z wyjaśnieniem pojęć, uwarunkowań itp
- 2° uobecnienie tekstu w taki sposób i w takim stopniu, że istotna wypowiedź autora natchnionego, czyli prawda, którą tekst zawiera, mogła być odczytana przez współczesnego człowieka i oddziaływać umacniająco na jego postawę wiary¹³³.

W egzegetycznym rozpracowaniu tekstu - zdaniem Drehera - należy zwrócić uwagę:

- a) na wprowadzenie ucznia w świat Biblii, w jej realia historyczne, geograficzne i kulturalne. Historia zbawienia dokonuje się bowiem w historii ogólnoludzkiej;
- b) w wydarzeniach historycznych należy odkryć ich głębszy, historyczbawczy wymiar. Prawda tekstu jest przede wszystkim prawdą dotyczącą naszego zbawienia;
- c) punktem szczytowym i centralnym historii zbawienia jest wcielenie Syna Bożego. We wcielonym Synu Bożym mamy pełną prawdę o Bogu i człowieku oraz całą moc zbawienia. Stąd katecheza biblijna musi być chrystocentryczna;
- d) prawdę Pisma św. trzeba wydobyć przy pomocy zasad interpretacyjnych stosowanych przez współczesną bibliistykę (rodzaje literackie, Formgeschichte, Redaktionsgeschichte itd.)¹³⁴.

Egzegetyczne wyjaśnienie perykopy jest podstawą katechezy. Katechetyczne wyjaśnianie Pisma św. korzysta z egzegezy, ale nie ma na celu pouczenia o rodzajach literackich tekstów. Katecheza ma pomóc w kształtowaniu dojrzałej wiary i dlatego powinna mieć przed oczyma horyzont pytań swoich adresatów. Przygotowanie katechezy oprócz analizy egzegetyczno-teologicznej perykopy biblijnej obejmuje jeszcze analizę dydaktyczno-metodyczną¹³⁵. Zasady egzegezy należy stosować w całości kształcie wiary i tradycji Kościoła¹³⁶. Zasady te stosowane w izo-

¹³³ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.11n; tenże. Einführung in die Auswahlbibel s.32nn; Induktion als Weg der Verkündigung. W: G.Esser. Zum Religionsunterricht Morgen. I.München 1970 s. 349-351.

¹³⁴ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.225-284; tenże. Biblisch predigen. Stuttgart 1968 s.22nn; tenże. Exegese s.16.

¹³⁵ Por. Dreher. Katholische und evangelische Bibelkatechese. KB 91: 1966 s.73n; tenże. Die biblische Unterweisung s.244-266. We wprowadzeniu do Auswahlbibel "Gott unser Heil" Dreher przedstawił 7 modelowych jednostek katechetycznych. Fundamentem są tam zasady egzegetyczne-hermeneutyczne i wypracowane przez niego zasady dydaktyczno-metodyczne. Einführung in die Auswahlbibel s.23-72.

¹³⁶ Por. Dreher. Katholische und evangelische s.79; Tenże. Forderungen an eine Schulbibel. PW 14: 1960 s.241.

lacji wprowadziłyby katechezę w niebezpieczny egzegetyzm i biblicyzm¹³⁷, bowiem samo zrozumienie tekstu czy jego wyjaśnienie przez tzw. "pracę nad tekstem"¹³⁸ zgodne z zasadami egzegezy nie wystarcza w katechezie. Nie można pozostać na etapie historycznego katechizowania, wyjaśniając przeszłość ("worum es damals ging"). Ważniejsza jest współczesność ("worum es heute geht") i otwieranie perspektyw służących rozwojowi wiary danego pokolenia¹³⁹. Właściwym problemem jest problem hermeneutyczny, do którego rozwiązania nie wystarczy:

- a) znajomość osiągnięć współczesnej biblistyki i sposób skorzystania z nich w katechezie;
- b) uchwycenie właściwej wypowiedzi tekstu czyli "kerygmatu";
- c) dobór, klasyfikacja perykop w zależności od wieku i możliwości percepcyjnych katechizowanych.

Potrzebna jest jeszcze umiejętność przekazu posłannictwa Biblii w sposób czytelny dla współczesnego człowieka, aby mógł swój świat dostrzec w Biblii i tam znaleźć rozwiązanie swoich życiowych problemów¹⁴⁰. Katecheza jest zadaniem Kościoła jako całości i dlatego ten problem może być rozwiązany tylko w całościowości nauki i aktualnego życia Kościoła¹⁴¹. Pismo św. jest księgą Kościoła i w duchu nauki Kościoła, a nie wyłącznie w swej literackiej szacie, musi być odczytywane i interpretowane. Kościół jest zarówno matką jak i córką słowa¹⁴².

¹³⁷ Por. Dreher. Das Kerygma der Schrift und unsere Verkündigung. W: Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig 1968 s.56; W.Nastainczyk. Katechetischer Exegetismus im Kommen oder Vorgehen. KB 94: 1969 s.56-63.

¹³⁸ Por. H.Stock, Studien zur Auslegung der synoptischen Evangelien im Unterricht. Gütersloh 1959 s.24nn.

¹³⁹ Por. Dreher. Das Kerygma der Schrift s.56; tenże. Verkündigung s. 48.

¹⁴⁰ "Aus dem bibl. Evangelium heraus muss die Botschaft Jesu im Horizont der Gegenwart als Reception verkündet werden... Gemäss der Welterfahrung der jeweiligen Generation muss aber eine stets neue Hermeneutik tradierter Texte durchgeführt werden". Dreher. Verkündigung s.49. Dreher nie rozgranicza egzegezy od hermeneutyki, lecz przyjmuje rozumienie egzegezy w znaczeniu szerszym jako praktycznie stosowaną hermeneutykę biblijną. Por. Einführung s.23-72; tenże. Verkündigung s.49; podobne rozumienie zobacz. St.Grzybek. Współczesna hermeneutika biblijna. W: Współczesna biblistyka polska 1945-1970 pod red. J.Łacha i M.Wolniewiczza. Warszawa 1972 s. 55. Katecheza egzegetyczna nosi także w literaturze katechetycznej nazwę katechezy hermeneutycznej. Por. A.Exeler. L'evolution de la catechese en Allemagne. LV 30:1975 s.328; F.Weidmann. Das Gebet s.110.

¹⁴¹ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.11nn.

¹⁴² Tenże. Exegese und Bibelkatechese s.12; C.Charlier. Der Christ und die Bibel. Heidelberg 1959 s.33n; B.van Iersel. Księga Ludu Bożego. Conc 1-10:1965/6 Poznań 1968 s.698-706. Prawdę tę na nowo przypomniał Paweł VI w przemówieniu do członków Papieskiej Komisji

Zarzut egzegetyzmu stawiany zwolennikom katechezy z egzegezy nigdy nie postawiono Dreherowi, ponieważ on zawsze bardzo mocno podkreślał potrzebę aktualizacji biblijnego kerygmatu, umieszczając katechezę w kontekście tradycji i życia Kościoła¹⁴³. Jest faktem, że wielu zwolenników ruchu egzegetycznego przeładowywało katechezę analizami egzegetycznymi, powodując tym samym skostnienie samej katechezy¹⁴⁴. Z pewnością była to typowa reakcja na niedoceniając egzegezy w katechezie poprzedniego okresu. Egzegetyczna wiosna nie trwała zbyt długo. "Najbardziej entuzjastyczna jej faza - pisał Dreher - na terenie katolickim w latach 1965-1965 minęła"¹⁴⁵. Dorobek ruchu "z egzegezy do katechezy" wszedł na trwałe do katechezy biblijnej i zapoczątkował współpracę katechetów z biblistami.

1.2.2. Katecheza biblijno-indukcyjna

Kryzys katechezy egzegetycznej ujawnił pewnego rodzaju dylemat, zdawano sobie sprawę z konieczności korzystania ze zdobyczy egzegezy w katechezie, ale z niepokojem patrzono jak historyczno-krytyczna metoda oddala od życia, umieszczając tekst w przeszłości, podchodząc do niego czysto naukowo.

Rozwiązanie dylematu zawdzięczamy znowu B.Dreherowi, który wprowadził do katechezy indukcję. "Należy być wdzięcznym B.Dreherowi - pisał P.Neunzeit - za uratowanie Pisma św. dla katechezy szkolnej"¹⁴⁶. Już w 1964 roku w referacie wygłoszonym na zjeździe w Eichstätt Dreher mówił o konieczności wprowadzenia do katechezy metody indukcyjnej,

c.d. odnośnika ze str. 257

Biblijnej w dniu 14 marca 1974 r. Ojciec św. powiedział: "Pismo św., a w szczególności Nowy Testament powstało w łonie społeczności Ludu Bożego, Kościoła skupionego wokół apostołów, którzy wychowani w szkole Jezusa, stawszy się świadkami Jego zmartwychwstania, przekazali czyn i naukę Mistrza, wyjaśniając zbawcze znaczenie zdarzeń, jakich byli świadkami. Jest rzeczą słuszną rzec, iż jeśli słowo Boże zebrało i zrodziło Kościół, to także Kościół jest w pewien sposób rodzicielem Pisma św., w którym wyraził lub uznał, dla wszystkich przyszłych pokoleń, swoją wiarę, nadzieję i regułę życia na tym świecie". J.Chmiel. Paweł VI o zadaniach współczesnej egzegezy biblijnej. RBL 27: 1974 s.265n.

¹⁴³ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.11nn; Dreher-Lang. Theologische Erwachsenenbildung. Graz 1969 s.33; W.Nastalczyk. Katechetischer Exegetismus s.59n.

¹⁴⁴ Brak w takiej katechezie nawiązania do życia Kościoła i problemów ludzkich. Droga egzegety-naukowca jest drogą katechizowanego. Jest to izolacja katechezy biblijnej. Por. Biblische Unterweisung. Handbuch zur Auswahlbibel "Reich Gottes". Hrsg. H.Fischer. München t.I-1964, t.II-1968, t.III-1970.

¹⁴⁵ Por. Dreher. Egzegeza a przepowiadanie. Conc 1-10:1971 s.398.

¹⁴⁶ Por. P.Neunzeit. Bibel und Exegese im fünftigen Religionsunterricht. KB 95: 1970 s.144.

mały świat⁶. Jest bardzo potrzebna katechecie znajomość owych bolących miejsc ludzkiej egzystencji. Tym bardziej, że w tę egzystencję od momentu Wcielenia wszedł Jezus Chrystus, a od chwili Zmartwychwstania dzieje ludzkości są ukierunkowane chrystocentrycznie. W Jezusie Chrystusie i to co Boże i to co ludzkie zostało ze sobą złączone. Życie ludzkie otrzymało nowy wymiar. I ten nowy wymiar życia ludzkiego należy mieć na uwadze prowadząc katechezę. Chrześcijaństwo ujmując zawsze Boga w tajemnicy Jezusa Chrystusa.

Wiara jest dziełem łaski, ale zarazem jest jak najbardziej osobowym aktem człowieka i realizuje się w określonym historycznie kontekście socjalno-eklezyjalnym¹⁵⁹. Z tego względu katecheza nie może się obyć bez indukcji, ponieważ wydaje się, że współczesne mówienie o Bogu jest tylko wtedy zrozumiałe, jeżeli zawiera równocześnie konkretną propozycję odpowiedzi na dręczące pytania, które człowiek nieustannie stawia.

B. Dreher katechezę indukcyjną uważał za najodpowiedniejszą formę katechezy młodzieżowej oraz katechezy dorosłych. Dla młodzieży starszych klas gimnazjalnych wydał katechezy oparte na tekstach Ewangelii św. Jana¹⁶⁰. Katechezy te nazwano wzorcowymi katechezami biblijno-indukcyjnymi¹⁶¹. W katechezach dla młodzieży szkół zawodowych zastosował tematyczny i problemowy dobór tekstów biblijnych w korelacji z dokumentami Soboru Watykańskiego II¹⁶². Sporo uwagi, szczególnie w ostatnim okresie życia poświęcił katechezie dorosłych. Uważał, że w nowoczesnym pluralistycznym społeczeństwie katecheza dorosłych powinna zajmować priorytetowe miejsce w duszpasterskiej działalności Kościoła¹⁶³.

¹⁵⁹ Por. W. Kasper. Einführung in den Glauben. Mainz 1972 s.99; A. Nosol. Antropologiczne ujęcie teologii. AK 66:1974 z. 391 s.189nn; H. Zahrnt. Wozu ist das Christentum gut? München 1972 s.91.

¹⁶⁰ Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes, jw.

¹⁶¹ Por. Daalus. Wer ist dieser? s.224.

¹⁶² Por. Dreher. Berufsschulkatechese als Modell "Lebenswirklicher Unterweisung". KB 93:1968 s.257-264; Tenże. Berufsschulkatechesen. Wien 1969.

¹⁶³ Katecheza dorosłych - zdaniem Drehera - spełnia trzy funkcje: a) funkcję informacyjną opartą na Piśmie św. i współczesnej teologii; b) funkcję formacyjną, polegającą na kształtowaniu modelu chrześcijańskiego życia; c) funkcję interpretującą w świetle słowa Bożego ludzką egzystencję. W wydanych przez siebie katechezach zaakcentował mocno trudną i zróżnicowaną sytuację współczesnego życia. Por. Dreher. Das Partnerschaftsprinzip und die dialogische Struktur. HPT Bd. II/1 s.102-110; Tenże. Die Beachtung der Altersstufen und die stufenweise Initiation in das gelebte Christentum. Tamże s.110-133; Dreher-lang. Theologische Erwachsenenbildung. Wien 1969; Dreher. Die didaktisch-methodische Grundstruktur des Glaubensstunde mit Erwachsenen. LE 21:1970 s.131-136. Tenże. Glaubensstunde für Erwachsene. Ein Arbeitsbuch mit ausgeführten

Przeprowadzone rozważania wykazały, jak na przestrzeni ostatniego stulecia wzrastała stopniowo świadomość znaczenia Pisma św. w katechezie. Droga od katechezy biblijnej, która pełniła rolę służebną w stosunku do nauczania katechizmu aż do samodzielnej katechezy biblijnej była długa i uciążliwa. Dzięki pracom teologów katolickich i protestanckich (szkoła tybingenska), dzięki katechezie kerygmaticznej, ruchowi biblijnemu i liturgicznemu, Biblia odnalazła należne sobie miejsce w katechezie. Katecheza egzegetyczna poprzez pracę nad tekstem w oparciu o zasady współczesnej egzegezy (hermeneutyki biblijnej) starała się wydobyć prawdę teologiczną tekstu biblijnego. W ten sposób uczyniła Pismo św. źródłem nauczania katechetycznego, a nie jak dotąd pomocą w nauczaniu. Katecheza indukcyjna, której podstawą jest egzegetyczno-hermeneutyczne opracowanie perykopy biblijnej, wychodząc od problemów życia, nie tylko stara się uchwycić prawdę tekstu i ją przekazać, ale chce zakorzenić tę prawdę we współczesnej rzeczywistości. Katecheza egzegetyczna zasypała rozdzwięk istniejący między wynikami hermeneutyki biblijnej a nauczaniem wiary w Kościele. Katecheza indukcyjna starała się zasypać rozdzwięk istniejący między Biblią a współczesną rzeczywistością ludzką. Proponowana przez B. Drehera samodzielna katecheza biblijna nie tyle posługuje się Pismem św. co jest kształtowana przez Pismo św. (katecheza egzegetyczno-hermeneutyczna) i współczesność (katecheza indukcyjna)¹⁶⁴.

c.d. odnośnika ze str. 261

Modellen. Granz-Wien. Kurs 1: Gott-Christus-Schöpfung-Erlösung-Vollendung. 1971 s. 321; Kurs 2: Kirche-Sakramente-Glaube-Moral-Dogma. 1972 s.294; Kurs 3: Lebensfragen: Freude-Angst-Jugend-Leid-Liebe-Alter. 1972 s.302.

¹⁶⁴ Por. E.J.Korherr. Katecheza w Austrii. CT 45: 1975 f.3 s.183-194; A.Barth. Die Bibel im Religionsunterricht. Donauwörth 1973 s.17n.

2. STOSOWANIE ZASAD EGZEGETYCZNO-HERMENEUTYCZNYCH W KATECHEZIE BIBLIJNEJ

Właściwe odczytanie posłannictwa tekstu tj. orędzia zbawienia jest w katechezie sprawą niezwykle ważną. Zadanie to jest niemożliwe do wypełnienia bez oparcia się o dorobek współczesnej biblistyki. Stajemy tu jednak wobec pewnej trudności: Pismo św. jest jednocześnie słowem Bożym i słowem ludzkim. Świadek Jezusa w Ewangelii jest połączone ze świadectwem pierwszych świadków. Ludzkie doświadczenie związane jest wewnątrznie ze słowem Bożym i świat doświadczenia człowieka jest też pośrednikiem zbawczej rzeczywistości. Jak więc w sposób właściwy odczytać objawioną prawdę Bożą? Katecheza może uczynić to tylko wtedy, kiedy podstawę jej rozważań katechetycznych stanowić będzie egzegetyczno-hermeneutyczne wyjaśnienie tekstu biblijnego¹⁶⁵. W tym rozdziale zostanie omówiona konieczność stosowania zasad hermeneutyki biblijnej w katechezie, wynikająca zarówno z natury Objawienia Bożego jak i ze wskazań Kościoła. Przedstawione zostaną poglądy B.Drehera z uwzględnieniem szczegółowych zasad, które powinno się przestrzegać przygotowując katechezę biblijną.

2.1. Konieczność stosowania zasad egzegetyczno-hermeneutycznych

Katecheza, która chce nie tylko w sposób poprawny odczytać prawdę tekstu biblijnego i zrozumieć ją, ale zamierza w przeżyciu osobo-

¹⁶⁵ For. Dreher, Exegese und Bibelkatechese s.11; Tenże. Die biblische Unterweisung s.246; Tenże. Biblisch predigen. Stuttgart 1968 s.22; Tenże. Das Kerygma der Schrift und unsere Verkündigung. W: Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig 1968 s.50; Tenże. Vom Stil des katechetischen Gesprächs. KB 91:1966 s.595; Zob. K.Frör. Wege zur Schriftauslegung. Biblische Hermeneutik für Unterricht und Predigt. Wyd.3. Düsseldorf 1967; G.Stachel. Die neue Hermeneutik. Ein Überblick. München 1968 s.60-83; R.Schnackenburg. Zur Auslegung der Heiligen Schrift in unserer Zeit. BuL 4:1964 s.220-236; J.Kudasiewicz. Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie. W: Współczesna biblistyka polska 1945-1970 pod red. J. Zacha i M.Woźniewicza. Warszawa 1972 s.172-197; St.Grzybek. Współczesna hermeneutyka biblijna. Tamże s.55-78.

wej rzeczywistości Boga i Jego zbawczego działania dopomóc, musi posłużyć się tymi samymi metodami, którymi posługuje się współczesna hermeneutyka biblijna¹⁶⁶. Tę drogę opracowywania katechezy dyktuje zarówno samo Pismo św. jak i wskazania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

2.1.1. Natura Pisma świętego i wskazania Kościoła

Specyfikę Pisma św. stanowi fakt, że jest ono zarazem prawdziwym słowem Bożym, jak i prawdziwym słowem ludzkim: jest samoobjawieniem się Boga, pozwalającym człowiekowi poznać Jego zbawcze zamiary. To bosko-ludzkie ujęcie natury Pisma św. znalazło już swoje trwałe miejsce we współczesnej teologii¹⁶⁷. Prawda Pisma św. jest związana z ideą obietnicy i jej wypełnieniem oraz z pojęciem osobowej wierności Boga i łączy się ściśle z naszym zbawieniem, które całkowicie jest darem Bożej miłości (J 3,16; 3,40; 6,33; 17,2). Pius XII w "Divino afflante Spiritu" przeprowadził analogię pomiędzy wcieleniem Syna Bożego i przejściem przez Niego ludzkiej natury, a słowem Bożym, które wciela się w szatę ludzkich słów¹⁶⁸. Tak więc niezwykle trudno rozgraniczyć warstwę ludzką od warstwy Bożej, gdyż Pismo św. pochodzi w całości jednocześnie od Boga i od człowieka¹⁶⁹. Ukazane w Biblii działa-

¹⁶⁶ B. Dreher egzegezę rozumie jako praktycznie stosowaną hermeneutykę biblijną, a tej ostatniej nie zacieśnia wyłącznie do reguł egzegetycznych Biblię. Stąd często w swoich pracach używa tych terminów zamiennie, albo łącznie. W tym ostatnim znaczeniu posługujemy się tym terminem w tym opracowaniu. Por. Dreher. Einführung in die Auswahlbibel "Gott unser Heil". Freiburg 1967 s.23-43; Tenże. Verkündigung. HThT. Freiburg 1973, s.46-52; Tenże. Von der Tradition zur Gegenwart. ChPB 82:1969 s.132-134. W trzech kierunkach tłumaczy się dzisiaj znaczenie słowa "hermeneo": 1. wyrażam, wypowiadam, 2. wykładam, wyjaśniam, 3. przekładam na dzisiejsze czasy, dzisiejszemu czytelnikowi. Por. wypowiedź J. Stępnia w drugim dniu kongresu polskich biblistów 26.6.70 r. W: Współczesna biblistyka polska s.226. Dreher nie skłania się do rozumienia hermeneutyki jako teorii języka szukającej podstaw ludzkiej egzystencji w samym języku jako środka porozumiewania się. Natomiast Dreher zbliża się do tzw. hermeneutyki egzystencjalnej, której przy interpretacji Pisma św. chodzi w pierwszym rzędzie o człowieka, o jego konkretne życie i zbawienie, a nie o prawdę samą w sobie. Taka interpretacja domaga się zawsze odpowiedzi i zaangażowania człowieka. Por. G. Stachel. Die neue Hermeneutik s.60-83; W. Hryniewicz. Rola Tradycji w interpretacji teologicznej. Lublin 1976 s.18-21; J. Kudasiwicz. Wstęp do historii zbawienia. Wyd.2. Lublin 1974; s.65; B. Lonergan. Metoda w teologii. W-wa 1976 s.153-172.

¹⁶⁷ Por. H. Muszyński. O integralny sens Pisma św. W: Warszawskie Studia Biblijne. Warszawa 1976 s.11-17.

¹⁶⁸ EB 559; Por. L. Scheffczyk. Von der Heilsmacht, des Wortes. Grundzüge einer Theologie des Wortes. München 1966 s.28.

¹⁶⁹ Por. N. Lohfink. Jak rozumieć Pismo św., W: Biblia dzisiaj, pod red. J. Kudasiwicza. Kraków 1969 s. 29-59; A. Jankowski. Zasady interpretacji Pisma św. Znak 25:1973 s.969-980.

nia Boże i naswietlające je słowo Boże są z sobą nierozdzielnie związane i skierowane ku zbawieniu człowieka. Życie ludzkie pojmowane jest jako odpowiedź na Objawienie Boga zawarte w słowie i czynie. Słowo zaczyna się w momencie wypowiedzenia, ale dopiero kiedy zostaje wcielone w życie znajduje swoje wypełnienie¹⁷⁰. Chcąc więc wydobyć właściwą treść Pisma św. z konieczności trzeba stosować kryteria uwzględniające tę podwójną strukturę biblijnego słowa. Biblia jako słowo ludzkie jest dziełem literackim i podlega tym samym interpretacjom co każde inne dzieło literackie. Jednak kiedy mówimy, że Biblia jest słowem Bożym, ma to już charakter teologiczny, uchwytany jedynie przez wiarę. W tym wypadku przy interpretacji stosować trzeba kryteria teologiczne¹⁷¹. Nie można więc przy interpretacji Pisma św. zrezygnować ani z kryteriów literackich, ani z kryteriów teologicznych, ich lekceważenie powoduje zubożenie, czy nawet wypaczenie właściwej treści Pisma św.¹⁷². Wskazania Kościoła, wyrażone w oficjalnych dokumentach również postulują wykorzystanie zasad hermeneutycznych w nauczaniu wiary.

a. Encyklika Piusa XII "Divino afflante Spiritu"¹⁷³ z 30 września 1943 roku nie tylko dla bibliistyki katolickiej stanowiła "wielką karzę", lecz także dla rozwoju katechezy biblijnej miała przełomowe znaczenie. Podkreślała ona potrzebę sięgania w pracy dydaktycznej do oryginalnego tekstu Biblii i zwracała uwagę na doniosłość krytyki tekstu¹⁷⁴. Pius XII pisał, że dla właściwego odczytania myśli autora natchnionego trzeba poznać jego sposób wypowiadania się i niejako w duchu powrócić do czasów, w których on żył. Trzeba poznać rodzaje literackie, którymi się posługiwał wyrażając prawdę Bożą¹⁷⁵. Papież

¹⁷⁰ Por. Muszyński, jw. s.17.

¹⁷¹ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.26n; A.Vogtle. Biblische Hermeneutik. HThT s.316-322.

¹⁷² Jednostronnie bez uwzględnienia kryteriów teologicznych tłumaczy Biblię Z.Kosidowski wypaczając lub eliminując treści religijne, co jest obce duchowi Biblii i sprzeczne z zasadami poprawnego tłumaczenia dzieła zgodnie z duchem, w którym zostało ono napisane. Por. Z.Kosidowski. Opowieści biblijne. Warszawa 1972.

¹⁷³ EB 538-569. Tłumaczenie polskie. E.Dąbrowski. W: Nowy Testament na tle epoki. Wyd.2. Poznań 1965 s.559-575.

¹⁷⁴ EB 547, 548.

¹⁷⁵ "Omnino oportet mente quasi redeat interpres ad remota illa Orientis saecula, ut subsidiis historiae, archaeologiae, ethnologiae, aliarumque disciplinarum rite adiutus, discernat atque perspiciat, quatenam litteraria, ut aiunt, genera vetustae illius scriptores adhibere voluerint, ac reapse adhibuerint... Hi quinam fuerint, exegeta non quasi in antecessum stature potest, sed accurata tantummodo antiquarum Orientis litterarum peruestigatione haec porro, postremis hisce decenniis maiore, quam antea, cura et diligentia peracta, clarius manifestavit, quatenam dicendi formae antiquis illis temporibus adhibitae sint, sive in rebus poetice describendis, sive in vitae normis et legibus proponendis, sive denique in enarrandis historiae factis atque eventibus". EB 558.

przestrzegali przed akomodacją czysto werbalną, która z tekstem Biblii niewiele miała wspólnego. W rzeczywistości była popisem ludzkiej fantazji¹⁷⁶. Akomodację rzeczywistą chętnie stosuje samo Pismo św. tak Starego jak i Nowego Testamentu¹⁷⁷. Encyklika zachęcała wiernych do studium Biblii, a na kapłanów nakładała obowiązek posługiwania się Pismem św. w kazaniach, homiliach, wykładach i we wszelkim nauczaniu¹⁷⁸.

b. Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej z dnia 21 kwietnia 1964 roku o historycznej prawdzie Ewangelii potwierdziła ponownie zasady wyłożone przez Piusa XII¹⁷⁹. Stwierdziła, że u podstaw Ewangelii kanonicznych leży katecheza apostołska. Świadczy o tym nie tylko tradycja chrześcijańska, ale i analiza samego tekstu Ewangelii. Ewangelici dokonali wyboru, ujmując jedne sprawy syntetycznie, inne wyjaśniając stosownie do świadomości kościołów i potrzeb słuchaczy¹⁸⁰. Głosili oni naukę Chrystusa używając różnych form wyrażania się zgodnie z celami, które im przyświecały i mentalnością słuchaczy. Trzeba więc brać pod uwagę te sposoby wyrażania się, chcąc zrozumieć nieprzejmującą wartość Ewangelii¹⁸¹. Powyższe stwierdzenia, również i dla katechezy biblijnej mają swoje znaczenie, pomagają w ustawieniu jej właściwych linii rozwojowych.

c. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym ogłoszona dnia 18 listopada 1965 roku na Soborze Watykańskim II¹⁸² rozumie Pismo św. jako słowo, które nie przestaje żyć i rozbrzmiewać, a jako takie jest

176 "...atque haec omnia accomodationibus illis, privato arbitrio inductis et ex rebus longe alienis expetitis, quae quidem divini sermonis non usus sed abusus sunt...studiose diligenterque vitatis..." EB 566.

177 "Akomodacja biblijna jest zastosowaniem słów Biblii do osób, rzeczy lub sytuacji różnych od zamierzonych przez autora natchnionego. Podstawą akomodacji jest podobieństwo, jakie istnieje między podmiotem biblijnym a nowym podmiotem, do którego tekst został przystosowany". J.Kudasiewicz. Pismo św. jako księga Ludu Bożego. W: Wstęp ogólny do Pisma św. pod red. J.Homerskiego. Poznań 1973 s.395.

178 EB 566.

179 Instructio de historica Evangeliorum veritate. AAS 56:1964 s.712-719. Tłum. polskie E.Dąbrowski. W: Sobór Watykański II a bibliistyka polska. Poznań 1967 s.146-154.

180 "Quaedam e multis traditis selegentes, quaedam in synthesim redigentes, quaedam ad statum ecclesiarum attendendo explanantes, omni ope annisi sunt ut lectores eorum verborum de quibus eruditi erant, cognoscerent firmitatem". Jws.150.

181 "Hi vero loquendi modi quibus praecones Christum annuntiaverunt, distinguendi et perpendendi sunt; catecheses, narrationes, testimonia, hymni, doxologiae, preces aliaeque id genus formae litterariae in Sacra Scriptura et ab hominibus illius aetatis usurpari solitae". Tamże s.150.

182 Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. Poznań 1968 s.350-362.

owocem żywej tradycji, której przeznaczeniem jest ujawniać jego znaczenie¹⁸³ i towarzyszyć mu tak długo jak długo będzie istniał. Tradycją w rozumieniu Konstytucji jest to wszystko, czym Kościół żyje, a więc jego kult, sakramenty, eucharystia, nauczanie (KO 8). Pismo św. i Tradycja są nierozdzielnie z sobą związane. Konstytucja zachęca, aby przy odczytywaniu prawdy Pisma św. korzystano z pomocy reguł wspólczesnej hermeneutyki biblijnej. Znaczącym przy tym jest fakt, że ani razu nie używa słowa "prawda" w liczbie mnogiej, lecz aż 13 razy w liczbie pojedynczej¹⁸⁴. Prawdą Pisma św. jest to, co autor natchniony miał zamiar powiedzieć. Prawda ta jest prawdą życia implikującą miłość Tego, który tę prawdę podaje¹⁸⁵. Intencję hagiografa odczytujemy między innymi uwzględniając rodzaje literackie (KO 12). Dla katechezy biblijnej ważne są dwie dalsze zasady teologiczne, a mianowicie: zasada jedności całej Biblii oraz zasada analogii wiary (KO 12). Zasadę jedności Konstytucja uzasadnia następująco: "Bóg, sprawca natchnienia i autor ksiąg obydwu Testamentów mądrze postanowił, by Nowy Testament był ukryty w Starym, a Stary w Nowym znalazł wyjaśnienie" (KO 16). Analogia wiary zaś, to harmonia jakiegś konkretnej nauki Pisma św. z całym kompleksem prawd objawionych i nauczanych przez Kościół¹⁸⁶. Najpełniej wartości duszpasterskie Biblii zostały przedstawione w rozdziale IV tej Konstytucji. Mowa w nich o trzech środowiskach, w których dokonuje się spotkanie z Pismem św. Interpretacja Pisma św. jest zadaniem całego Kościoła, a nie tylko egzegetów. Egzegeza powinna mieć ukierunkowanie duszpasterskie, "aby jak najliczniejsi słudzy słowa Bożego mogli z pożytkiem podawać ludowi Bożemu pokarm owych pism" (KO 23). Dla teologii Biblia ma być fundamentem i duszą, ma ją odmładzać. Zadanie to dotyczy w sposób szczególny teologii praktycznej. "Tymże słowem Pisma św. żywi się również korzystnie i święcie przez nie rozwija posługa słowa, czyli kaznodziejstwo, katecheza i wszelkie nauczanie chrześcijańskie" (KO 24). Wreszcie Konstytucja zachęca wszystkich wiernych, aby przez częste czytanie Pisma św. nabywali wzniosłego poznania Jezusa Chrystusa" (KO 25)¹⁸⁷.

183 Por. J.Coppens. Konstytucja Apostolska Dei Verbum i jej interpretacja. W: Współczesna biblistyka polska 1945-1970 s.147.

184 Por. J.Kudasiewicz. Wstęp do historii zbawienia s.40.

185 Por. P.Benoit. Natchnienie i objawienie. Conc 1-10:1965/6. Poznań 1968 s.687-697; A.Cholewiński. Prawdziwość Pisma św. CT 16: 1966 s.207-220.

186 Por. Kudasiewicz. Wstęp s.69.

187 Por. O.Semmelroth. La sacra Scrittura nella vita della Chiesa. W: Commento alla Costituzione dogmatica sulla divina Revelazione a cura di U.Betti etc. Milano 1966 s.230. Semmelroth w tym komentarzu zauważa, że nigdy dotąd w oficjalnym dokumencie Kościoła z takim naciskiem nie polecano czytania Pisma św. szerokim kręgiem wiernych.

Z przedstawionych wskazań Kościoła nasuwa się jeden wniosek: nie może być dzisiaj mowy o katechezie biblijnej bez oparcia jej o zasady, którymi posługuje się współczesna hermeneutyka biblijna. Wniosek ten jest tym bardziej oczywisty, kiedy uświadomimy sobie jak trudną była droga prowadząca do jego sformułowania. Nakazem chwili jest odbudowanie jedności pomiędzy egzegezą, teologią a duszpasterstwem. Między hermeneutyką biblijną a przepowiadaniem i nauczaniem wiary w Kościele istnieje wzajemny związek¹⁸⁸.

2.1.2. Poglądy B.Drehera

Ten sam nurt teologiczny z którego wyrósł Sobór Watykański II był nurtem, w którym wzrastał i aktywnie uczestniczył B.Dreher, stąd często zbieżność poglądów. W niektórych swych rozważaniach uprzedzał on wskazania soborowe, a w innych uchwały soborowe stanowiły dla niego punkt wyjścia. Sam określił dokumenty Soboru Watykańskiego II "katechizmem XX wieku", po który, obok Pisma św. każdy teolog i duszpasterz powinien stale sięgać¹⁸⁹. Jego zapatrywania na rolę hermeneutyki biblijnej w katechezie, znalazły potwierdzenie w dokumentach Soboru Watykańskiego II, szczególnie w Konstytucji o Objawieniu Bożym. W.Langer pisze o nim, że w swoich poglądach nie był ani radykałem jak H.Halbfas, ani konserwatystą jak A.Hofer¹⁹⁰. U podstaw jego rozważań dotyczących katechezy biblijnej wyraźnie rysuje się założenie, że katecheza musi wyrastać ze współczesnej świadomości teologicznej, że musi korzystać z dorobku biblistyki i uwzględniać aktualne życie Kościoła. Jego zdaniem, w katechezie nie chodzi o podporządkowanie określonych dogmatów i reguł moralnych określonym perykopom, lecz o zasadnicze wyprowadzenie z tekstu biblijnego prawdy. To poszukiwanie prawdy tekstu uważał też za podstawowy obowiązek katechezy¹⁹¹. Określił on podstawowe założenia katechezy biblijnej i umiejętnie wykorzystał szczegółowe zasady hermeneutyczne dla potrzeb katechezy. Najpierw negatywnie postawił zasadę, że nie można Pisma św. traktować w kate-

¹⁸⁸ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.10; F.Kamphaus. Von der Exegese zur Predigt. Mainz 1967 s.313; P.Grelot. Słowo Boże a człowiek dzisiejszy. W: E.Dąbrowski. Sobór Watykański II a bibliistyka katolicka. Poznań 1967 s.389-434.

¹⁸⁹ Por. Drener. Das Kerygma der Schrift s.57; Tenze. Das Zweite Vatikanische Konzil und die katholische Erwachsenenbildung. Erwachsenenbildung 12: 1966 s.65.

¹⁹⁰ Por. W.Langer. Aufgaben und Zielstellungen heutigen Religionsunterrichts. W: Religionsunterricht zwischen Information und Verkündigung. Botschaft und Lehre. Graz-Wien 1971 s.23n.

¹⁹¹ "Auf der Basis der Bibel muss mit jedermann die Glaubensausedersetzung geführt werden". Dreher. Forderung an eine Schulbibel. PdW 14:1960 s.240; Tenze. Neue Schulbibel-Neue Bibelkatechese s. 35; Tenze. Verkündigung s.48.

gwarantujących poprawność wyjaśnienia tekstu, ale musi mieć na uwadze również aktualną życie Kościoła, przemyślenia teologii, dekrety soborowe, życie liturgiczne oraz całość problematyki, którą żyje współczesny Kościół²⁰¹. Żywa tradycja Kościoła spełnia rolę interpretatywną, a wiara całej wspólnoty chroni katechezę przed egzegezyzmem i biblicyzmem. Kontekstem katechezы biblijnej jest działalność i życie wierzącego i modlącego się Kościoła (KO 8). Katecheza musi dokonać reinterpretacji kerygmatu biblijnego, przekazując orędzie zbawienia w języku zrozumiałym dla współczesnego młodego człowieka²⁰². Tradycja zatem i Pismo św. ściśle się z sobą łączą i komunikują (KO 9). Dreher ujmuje Tradycję dynamicznie jako treść objawioną łącznie z procesem jej przekazywania, której żywym podmiotem jest cała wspólnota wierzących²⁰³. To ujęcie jest zgodne z Konstytucją o Objawieniu: "Tradycja święta zatem i Pismo św. ściśle się z sobą łączą i komunikują. Cobydwoje bowiem, wypływając z tego samego źródła Bożego, zrastają się jakoś w jedno i zdążają do tego samego celu. Albowiem Pismo św. jest mową Bożą, utrwaloną pod natchnieniem Ducha św. na piśmie; a święta Tradycja, słowo Boże, przez Chrystusa Pana i Ducha św. powierzone Apostołom, przekazuje w całości ich następcom, aby oświeceni Duchem prawdy, wiecznie je w swym nauczaniu zdobywali, wyjaśniali i rozpowszechniali" (KO 9). Tradycja ta wywodząca się od Apostołów, rozwija się w Kościele pod opieką Ducha św. (KO 8).

201 Por. Dreher. Einführung s.6; Tenze. Von der Tradition zur Gegenwart. ChPB 82:1969 s.133a; Tenze. Egzegeza a przepowiadanie. Conc 1-10:1971 s.4-02.

202 "Aus dem biblischen Evangelium heraus muss die Botschaft Jesu in Horizont der Gegenwart als Reception und Interpretation verkündet werden". Dreher Verkündigung s.49; Por. P.Grelot. Tradycja źródłem i kolebką Pisma św. Conc 1-10:1966/67 s.578; B. van Iersel. Księga Ludu Bożego. Conc 1-10:1965/66 s.698.

203 "Tradition ist vor allem gesamt-kirchliche Wirklichkeit der Gegenwart in der freilich die gesamt-kirchliche Vergangenheit aufgehoben und mitgesagt ist" s.112; "Wir wollen die Heilige Schrift nicht nur im historisch biblischen Bereich aufsuchen, sondern wir suchen sie auf in der aktuellen Auslegung heute. Die heutige Theologie, die heutigen Glaubensbücher, das II Vatikanische Konzil, die heilige kirchliche Wirklichkeit. Liturgie und alles ist Lebendige Tradition der Gegenwart. Das meint Traditio viva et activa" s.111. Dreher. Das Kerygma der Schrift. W: Gottes Wort in unsere Zeit. Hrsg. E.Hesse-H. Erchart. Wien 1967 s.99-111 + dyskusja 111-115. Pojęcie Tradycji ma współcześnie trzy znaczenia: 1. Tradycja apostołska jako całe orędzie ewangeliczne powierzone Kościołowi przez Apostołów oraz autorów NT pod natchnieniem Ducha św. celem strzeżenia i przekazywania aż do końca czasów. 2. Żywa Tradycja w Kościele, którą stanowi całokształt dogmatów, sakramentów i świętości Kościoła w akcie przekazywania wiary. 3. Tradycje kościelne, czyli formy wyrazu, które przybiera przekazywanie Ewangelii stosownie do okoliczności czasu, miejsca i kultury. W.Kryniewicz. Rola Tradycji w interpretacji teologicznej s.23-29. Zob. także J.P.Mackey. Tradycja i zmiana w Kościele. Warszawa 1974 s.209-220.

Nasuwa się pytanie, czy pojęcia i przenośnie biblijne będą bardziej przejrzyste i zrozumiałe dla katechizowanych niż pojęcia filozofii i teologii scholastycznej? Oparcie katechezy biblijnej na zdobyciach hermeneutyki biblijnej jest dopiero etapem wstępnym. Katecheza musi być umieszczona w kontekście żywego Kościoła, który wpływając na katechezę nadaje jej właściwy kształt²⁰⁴. Nie jest jeszcze katechezą poprawną, zgodnie z zasadami biblistyki tłumaczenie tekstu, ani nie jest katechezą zatrzymanie się na rzeczywistości ziemskiej i omawianie problemów ludzkiej egzystencji. Katecheza rodzi się z "napięcia": które powstaje między tekstem Biblii a współczesnym życiem. Uchwycenie owego napięcia, właściwe rozłożenie akcentów w katechezie jest w dużej mierze "osobistym charyzmatem katechezy"²⁰⁵. Chcąc uniknąć relatywizmu i subiektywizmu, które w tej sytuacji zagrażają katechezie, Dreher opracowuje szczegółowe zasady pomagające w wydobyciu z tekstu biblijnego istotnej wypowiedzi i w przygotowaniu katechezy.

2.2. Szczegółowe zasady interpretacji tekstu biblijnego

Pismo św., które jest równocześnie słowem Bożym i słowem ludzkim, wymaga w interpretacji zastosowania zasad odpowiadających tej podwójnej strukturze. Pierwszy rodzaj zasad pomaga zinterpretować Pismo św. pod względem literackim, tak jak czyni się to w odniesieniu do każdego dzieła literackiego. Drugi rodzaj zaś ułatwia interpretację teologiczną Pisma św. jako księgi natchnionej, zawierającej w sobie Objawienie Boże²⁰⁶.

2.2.1. Literackie zasady interpretacji

Zasady te są stosowane przez filologów przy interpretacji dzieł literackich. W odniesieniu do analizy tekstu natchnionego należy je również uwzględnić, gdyż słowo Boże doszło do nas w szacie słów ludzkich.

a. Pierwszą zasadą jest uwzględnienie tekstu oryginalnego, krytycznie pewnego²⁰⁷. Ta zasada filologiczna ma doniosłe znaczenie nie tylko

²⁰⁴ Por. Dreher. Rec. G.Stachel. Die Neue Hermeneutik. München 1968. KB 94:1969 s.525-526; W.Nastainczyk. Katechetischer Exegetismus im Kommen oder Vergehen? KB 94:1969 s.56-63.

²⁰⁵ Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu in der Katechese. BuK 22:1967 s.56-57; Zob. Nastainczyk, jw. s.61.

²⁰⁶ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.250-266; Tenze. Exegese und Bibelkatechese s.9-30; Zob. także. Kudasiewicz. Wstęp s.65nn; G.Stachel. Der Bibelunterricht. Leipzig 1969 s.22nn.

²⁰⁷ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.238-243; Tenze. Einführung s.40nn; Tenze. Biblisch predigen s.22-25.

praktyczne, ale również i teologiczne. Bezpośrednio natchniony jest wyłącznie tekst oryginalny, natomiast tłumaczenia są jedynie pośrednio natchnione²⁰⁸. Stąd zrozumiałą jest troska Kościoła o to, aby "opracowywano odpowiednie i ściśle przekłady na różne języki, zwłaszcza z tekstów oryginalnych" (KO 22).

Dla katechety tekst oryginalny albo przynajmniej dobry i wierny przekład powinien zasadniczo być podstawą pracy. W wypadku tłumaczeń należy mieć do wyboru kilka różnych tłumaczeń, które trzeba krytycznie porównywać ze sobą, wybierając najlepsze z nich. Podstawą opracowania katechezy biblijnej nie może być tylko wybór tekstów, który spotykamy w dotychczasowych tzw. historiach biblijnych. Przemawiają za tym racje teologiczne i pedagogiczne. O ile jeszcze J.A.Jungmann nie widział żadnych przeszkód w korzystaniu z historii biblijnych i wypowiadał się za powszechnym stosowaniem w katechezie parafrazy, przy wyjątkowym tylko korzystaniu z pełnego tekstu Biblii²⁰⁹, o tyle Dreher uważa pracę w oparciu o tekst całej Biblii za podstawę katechezy. Uzasadnia on swoje stanowisko faktem, że uczniowie w szkołach niemieckich przyzwyczajeni są do analizy tekstów literackich, mając do dyspozycji bogaty ich zestaw²¹⁰. Drugą racją przemawiającą za korzystaniem z pełnego tekstu Biblii jest to, że dzieci z rodzin protestanckich znają o wiele dokładniej i pełniej Pismo św. od dzieci z rodzin katolickich, które korzystają tylko z biblijek szkolnych²¹¹. Mówiąc o tekście trzeba mieć na uwadze dwie sprawy: formę tekstu i dobór tekstu.

W odniesieniu do formy obowiązuje katechetę zasada wierności względem tekstu, którą Dreher rozumie w ten sposób, że wszystko, co dzieje się na katechezie, a więc opowiadanie, dialog, czy obrazowanie musi być zgodne z tekstem, nie może go zniekształcać lub fałszywie interpretować²¹². Dlatego niedopuszczalne są swobodne parafrazy, harmonizacje tekstów i skrócone wyciągi, które dotąd chętnie stosowano w wielu historiach biblijnych²¹³. Powinien też zniknąć w katechezie swoisty żargon, który wcale nie ułatwia zrozumienia tekstu, wręcz przeciwnie przez wprowadzenie wielu wątków fantastycznych utrudnia wydobycie

²⁰⁸ Por. P.Benoit. Natchnienie i Objawienie. Conc 1-10:1965/66 s.687-697; K.Rahner. Nowe ujęcie natchnienia biblijnego. W: Biblia dzisiaj s.189-197; J.W.Rosłon. Z dyskusji nad Biblią: od Congara do Lohfinka. RBL 19:1966 s.225-235.

²⁰⁹ Por. J.A.Jungmann. Katechetik. Freiburg 1953 s.70.

²¹⁰ Pcr. Dreher. Zur Gestalt einer künftigen Schulbibel. ThQ 137:1957 s.445.

²¹¹ Por. Dreher, jw. s.446.

²¹² Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.13.

²¹³ Pcr. Dreher, jw. s. 13; Zob. również "Historie biblijne" J.Schustera, T.Knechta i J.Eckera.

prawdy jaką tekst zawiera²¹⁴. Dobór tekstów już w pewnym sensie jest ich wyjaśnieniem. Dlatego należy się zastanowić nad wyborem właściwej zasady porządkującej poszczególne teksty. Dotychczasowa zasada obowiązująca w historiach biblijnych była zasadą historyczno-chronologiczną. Traktowała ona Pismo św. historycznie, bez uwzględnienia rodzajów literackich perykop oraz teologii poszczególnych ksiąg. Lepszą jest przyjęta np. w *Auswahlbibel* "Gott unser Heil" zasada historiozbawczego ujęcia tekstów, podkreślająca ich "kerygmat". Dreher uważa, że kryterium historiozbawcze za mało akcentuje teologię poszczególnych ksiąg i autorów natchnionych²¹⁵. Należałoby - jego zdaniem - zastanowić się nad wyborem takiej zasady, która bardziej uwzględniałaby teologiczne zróżnicowanie poszczególnych ksiąg Pisma św. Podjęcie poszukiwań idących w tym kierunku, dyktują nam przede wszystkim osiągnięcia teologii biblijnej. Stąd u Drehera problem wyboru zasady, mimo że przyjmuje na ogół zasadę historiozbawczego grupowania tekstów, jest problemem otwartym²¹⁶.

214 Przykładem żargonu może być tekst z G.Rensinga: "Była głęboka noc. W mieście panowała cisza wypełniająca nawet wnętrza stajenki. Józef i Maryja zmęczeni spali spokojnie. W tym o północy jasność wypełnia wnętrza stajenki. Maryja wstaje, patrzy, a tu obok leży Dzieciątko. Jasne promienie, które je otaczają rażącym blaskiem rozjaśniają stajenkę. Maryja bierze delikatnie w ramiona Dzieciątko i przytula je do swego matczynego serca. Józef powoli wyklada żłób sianem, na siano kładzie swój płaszcz, zaś Maryja owija Dzieciątka w pieluszki i kładzie je do żłóbka. A potem obydwójce klękają i patrzą, nic nie mówiąc adorują Dzieciątka i modlą się. Na twarzy Dzieciątka pojawia się uśmiech, a wewnątrz stajenki zostaje wypełnione śpiewem aniołów". G.Rensing. *Lebensvoller Religionsunterricht*. Düsseldorf 1931 s.101.

215 Dreher już w 1960 roku na temat historiozbawczej zasady doboru tekstów biblijnych pisał: "Das Stichwort" heilsgeschichtlich droht allerdings in der Diskussion immer breiter und zerfließender und unklarer zu werden. In der Tat bedeutet es nichts anderes als dies: die einzelnen biblischen Geschichtseignisse und Offenbarungsaussagen sollen so verkündet werden, dass sie von allen Seiten her zeigen, wie Gott das Heil des Menschen wirkt, das ist das Kerygma die frohe Botschaft". *Forderungen an eine Schulbibel* s.240.

216 Por. Dreher. *Exegese und Bibelkatechese* s.14; Tenże. *Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterrichts*. W: *Religionsunterricht zwischen Information und Verkündigung* s.59-60. Krytykę historiozbawczej orientacji w katechezie między innymi przeprowadził P. Eicher, który pisał: "Heilsgeschichtliches Denken, welches auf die materialen Fakten des biblischen Zeugnisse abzieht bleibt eine schlechte Variable der Informationsmodell". *Das Offenbarungsdenken in seiner katechetischen Konsequenz*. KB 101: 1976 s.300; U nas autorzy skupieni wokół J.Charytańskiego, a wydający serię podręczników "Bóg z nami" oraz podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej (KRK), przyjęli historiozbawczo-liturgiczną zasadę porządkowania tekstów biblijnych. Zasada ta uwypukla jedność Biblii i liturgii, wskazując, że liturgia jest kontynuacją dziejów zbawienia (KL 7). Por. J.Charytański. *Seria podręczników "Bóg*

b. Tekst biblijny należy wyjaśniać w świetle kontekstu gramatycznego, logicznego i psychologicznego, bliższego i dalszego. Rzadko kiedy jedno krótkie zdanie wyrwane z kontekstu, jasno wyraża myśl autora. Katecheta ma mieć zawsze na uwadze całą perykopę, której kerygmat chce przekazać i wyjaśnić. Dopiero w jej świetle można poddać właściwej analizie poszczególne wiersze czy zdania. Kontekst bliższy mówi, że np. zdanie z Mt 20,16: "Tak ostatni będą pierwszymi, a pierwsi ostatnimi" - nabiera właściwego sensu dopiero w świetle całej przypowieści o robotnikach najętych do winnicy (Mt 20,1-15) i nawiązuje do Mt 19,30: "Wiele zaś pierwszych będzie ostatnimi, a ostatnich pierwszymi". Z metodycznego punktu widzenia sprawą również ważną jest zwrócenie uwagi na kontekst dalszy. Historia Józefa egipskiego np. (Rdz 37-49) może być właściwie zinterpretowana dopiero w kontekście całej historii patriarchów i w świetle idei wierności i opieki Bożej nad Izraelem. Historia Dawida i Batszeby (2 Sam 11,1-12) może być właściwie pojęta tylko w całokształcie życia i działalności króla Dawida. Wyrwana z tego kontekstu, może być niepełnie a nawet nieprawdziwie tłumaczona²¹⁷. Podobnie w Nowym Testamencie wskrzeszenie młodzieńca z Naim (Łk 7,11-17) nabiera właściwego znaczenia w świetle odpowiedzi, którą Jezus daje uczniom Jana Chrzciciela (Łk 7,22). Niekiedy trzeba sięgnąć do kontekstu całej księgi, łącząc np. doksologię z Łk 2,14: "Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom Jego upodobania", z doksologią Łk 19,38: "Błogosławiony Król, który przychodzi w imię Pańskie. Pokój w niebie i chwała na wysokościach". Otrzymujemy dopiero właściwe powiązanie i napięcie między narodzeniem Jezusa a Jego męką i śmiercią²¹⁸.

c. Historia form literackich, czyli "Formgeschichtliche Methode". Egzegeci posługujący się tą metodą, przystępując do interpretacji określonej perykopy mają na uwadze dwie sprawy: rodzaj literacki badanego tekstu oraz okoliczności jego powstania i przekazu²¹⁹. Określenie rodzaju literackiego ułatwia zrozumienie treści omawianego tekstu.

c.d. odnośnika ze str. 274

z nami". W: W kierunku prawdy. Warszawa 1976 s.342-358; Tenże. Problemy katechezy biblijnej. W: Podręcznik metodyczny do KRK. Pod red. J.Charytańskiego i W.Kubika. Warszawa 1976 s.7-24.

217 Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.23n; Tenże. Katholische und evangelische Bibelkatechese s.76.

218 Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.25.

219 Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.228nn; Tenże. Exegese und Bibelkatechese s.15nn; Tenże. Biblisch predigen s.26-28; R. Schnackenburg. Zur formgeschichtlichen Methode in der Evangelienforschung. ZKTh 85:1963 s.16-32; H.Langhammer. Stosowanie Formgeschichte i Redaktionsgeschichte w interpretacji Pism NT. AK 61: 1969 t.72 s. 408-417.

Każda forma literacka wyraża na swój sposób jakąś prawdę. Inaczej interpretujemy tekst historyczny, inaczej sagę, opowiadanie czy przypowieść, a jeszcze innej interpretacji wymagają teksty poetyckie²²⁰. Biblia - słowo Boże jest równocześnie słowem ludzkim i jako takie jest arcydziełem literackim zawierającym różnorodne gatunki literackie. Pisarze biblijni te różnorodne formy przekazywania myśli ludzkiej przejęli i wykorzystali, aby jak najskuteczniej głosić słowo Boga żywego. Katecheta pamiętając o tym będzie wiedział, że np. opis stworzenia świata (Rdz 1,1-2,4) jest hymnem ku czci Boga Stwórcy. Jest to więc poezja religijna, z której wydobyć należy prawdy religijne²²¹. Inaczej także patrzyli Izraelici na historię. W historii dopatrywali się przede wszystkim sensu religijnego. Panem dziejów był Jakwe realizujący wobec Izraela swój plan. Nie troszczyli się oni zbyt o chronologię, o szczegółowe opisanie poszczególnych faktów historycznych. Dla nich ważniejsza była myśl, idea Bożego wybrania, którą z analizy dziejów odczytywali. Fakty historyczne w tym układzie były środkami przekazu prawdy²²². Słowa Zmartwychwstałego i uwielbionego Pana stanowią u św. Jana (20,17; 20,21.29) rdzeń tekstu łącznie z wyznaniem wiary przez Marię Magdalenę (20,16.18) i Tomasza Apostoła (20,28). Historyczne szczegóły tej sceny znajdują się bardzo wyraźnie na dalszym planie. Poprzez historyczne fakty odczytać trzeba świadectwo wiary pierwotnej gminy i to świadectwo wiary, które trwa w Kościele mamy przepowiadać, uczynić treścią katechezy; same fakty historyczne należą już do przeszłości²²³. Większość kompozycji literackich Biblii nie ogranicza się do czasu i przestrzeni, lecz ukazuje ciągle aktualny i żywy stosunek Boga do człowieka. Dlatego jest dobrze kiedy sam tekst może przemówić do katechizowanych. Opowiadania, hymny, wyznania wiary, modlitwy zawarte w Piśmie św. mogą mieć swoje własne miejsce podczas katechezy²²⁴. Dla ustalenia sensu tekstu ma znaczenie także znajomość okoliczności powstania dzieła tzw. "Sitz im Leben"²²⁵. Konstytucja o Objawieniu mówi tak: "Musiał więc komentator szukać sensu jaki hagiograf

220 Por. Frankowski. Trudności historyczne Pisma św. s.1354; K.Lehmann. Zum Begriff der historisch-kritischen Exegese. W: Gegenwart des Glaubens. Mainz 1974 s.54nn.

221 Por. Dreher. Exegese s. 16.

222 Por. Kudasiwicz. Wstęp do historii zbawienia s.67n.

223 Por. Dreher. Exegese s.18.

224 "Aufgabe des Katecheten ist es, niemals über Bibeltexte zu sprechen, sondern die Texte selbst zum Sprechen zu bringen". Dreher. Exegese s.16. Por. H.Halbfas. Der Religionsunterricht s.54.

225 K.Romaniuk nazywa "Sitz im Leben" siedliskiem lub środowiskiem życiowym, zespół okoliczności, warunków i potrzeb wpływających na powstanie jakiegoś tekstu i przekazywanie go w określonej formie literackiej. K.Romaniuk. Wprowadzenie metodologiczne do NT. Poznań 1966 s.16-32.

w określonych okolicznościach, warunkach swego czasu i swej kultury zamierzał wyrazić i rzeczywiście wyraził przy pomocy rodzajów literackich, których w owym czasie używano" (KO 12).

d. Metoda dziejów redakcji czyli "Redaktionsgeschichtliche Methode" zwróciła uwagę na ustną tradycję i na pracę literacką i teologiczną redaktora biblijnego²²⁶. W Pięcioksięgu np. uchwycenie poszczególnych tradycji J, E, P, D pomaga odczytać teologiczne założenia autorów. W opisie stworzenia świata (Rdz 1,1-2,4a) należy w pierw odpowiedzieć na pytanie o teologiczne założenia autora, a dopiero później podjąć próbę interpretacji tekstu²²⁷. Redakcja tekstu wskazuje często jak dany fragment z biegiem czasu w zależności od sytuacji wspólnoty był przekazywany. Tekst Mk 4,13-20 jest wyjaśnieniem przypowieści o siewcy (Mk 4,1-9), tekst zaś Mt 13,36-43 jest aktualizacją przypowieści o chwacie (Mt 13,24-30). Przy pomocy tej metody można odróżnić linie teologiczne poszczególnych autorów. Synoptycy np. w opisie Męki Pańskiej akcentują bardziej ludzką stronę cierpienia Jezusa, św. Jan znowu uwypukla te momenty, które odnoszą się do wywyższonego i uwielbionego Pana. W listach św. Pawła prześledzić możemy rozwój jego myśli teologicznej od "teologii doświadczenia" do "teologii spekulatywnej". Fundamentem obydwu jest przeżycie Jezusa (doświadczenie Damaszku) oraz tradycja wczesno-chrześcijańskich gmin²²⁸. Ta sama treść u poszczególnych ewangelistów ma różnie rozłożone akcenty. Przypowieść o uczeniu królewskiej u Mateusza (22,1-10) ma charakter groźby pod adresem faryzeuszów, u Łukasza jest wezwaniem pogan do Królestwa niebieskiego z podkreśleniem powszechności zbawienia dokonanego w Jezusie Chrystusie. W przypowieści o zagubionej owcy Mateusz (18,12-14) akcentuje troskę pasterza, przewodnika wspólnoty o każdego wierzącego: "Nie jest wolą Ojca waszego, który jest w niebie, aby zginęło jedno z tych małych". Łukasz (15,3-7) z kolei zwraca się z apelem do wspólnoty wierzących, aby cieszyła się z nawrócenia chociażby jednego poganina²²⁹. Chcąc zrozumieć istotę nawrócenia u Mateusza należy zwrócić uwagę na rozdział XVIII. Mateusz czyni z sytuacji historycznej pouczenie dla każdego pokolenia chrześcijan. Nie tyle mówi o dzieciach, ile wzywa, aby uczniowie Jezusa stali się jak dzieci: "Jeśli się nie odmienicie

226 Por. Dreher. Katholische und evangelische Bibelkatechese s.77; R. Koch. Der Katechet der Urzeit. W: Wort in Welt. Hrg. K.Rahner und B.Köhring. Bergen-Enkheim b.Frankfurt/M. 1968 s.31-44, uważa że autor jahwistyczny był dobrym teologiem i katechetą. Jedenaście pierwszych rozdziałów księgi Rodzaju stanowi przykład pięknej katechezy. Po dzień dzisiejszy interesującym jest to, co powiedział o człowieku odpowiadając na pytanie kim jest człowiek?

227 Por. Dreher. Exegese s.21.

228 Tamże s.23.

229 Por. Dreher. Exegese s.22.

i nie staniecie się jak dzieci, nie wejście do królestwa niebieskiego" (w.3). Jedynie ci, którzy się uniżą i staną jak dzieci, otrzymają królestwo. Trzeba uznać swoją niewystarczalność, żeby pojąć potrzebę zbawienia. Mateusz myśli o nawróceniu jako o procesie, który wciąż się dokonuje w postępowaniu chrześcijanina. Człowiek się nawraca, kiedy już nie pokłada ufności w sobie ani w bliskich, lecz bezgranicznie ufa Bogu, od którego tylko oczekuje pomocy i zbawienia²³⁰.

2.2.2. Teologiczne zasady interpretacji

Obok reguł literackich przy interpretowaniu Biblii uwzględnić należy również reguły teologiczne: "Pismo św. powinno być czytane i interpretowane w tym samym duchu w jakim zostało napisane. Celem wydobycia właściwego sensu świętych tekstów, należy uwzględnić także treść i jedność całej Biblii, mając na oku żywą Tradycję całego Kościoła oraz analogię wiary" (Ko 12).

a. Zasadniczym rysem katechezy powinno być ukazanie powszechnej woli zbawczej Boga, wyjaśnienie prawd dotyczących naszego zbawienia i komentowanie ich w kontekście całej historii zbawienia²³¹. Opis stworzenia świata może pozostać opisem mitologicznym w rozumieniu katechizowanych, jeśli nie zostanie on ukazany na tle teologii przymierza Starego Testamentu i nie nawiąże do eschatologicznych wypowiedzi proroków o nowym stworzeniu (Iz 2,1-9; Jr 23,5-30; 23,31-34). W Nowym Testamencie opowiadania o dzieciństwie Jezusa muszą być koniecznie powiązane z tym co mówi o Jezusie św. Jan w swojej Ewangelii, czy św. Paweł w swoich listach. Izolowane od tego szerokiego kontekstu razić mogą infantylizmem²³².

b. Historia katechezy biblijnej wskazuje na jeszcze jedną zasadę: zasadę jedności Starego i Nowego Testamentu. Nie branie pod uwagę tej zasady było zaniedbaniem dotychczasowej katechezy, która traktowała Stary Testament jako zbiór budujących przykładów moralnych, a Nowy Testament jako kompendium abstrakcyjnych prawd wiary i reguł etycznego

²³⁰ Por. Dreher. Exegese s.21; W.Pesch. Matthäus der Seelsorger. Das neue Verständnis der Evangelium dargestellt am Beispiel von Matthäus 18. Stuttgart 1966 s.19.

²³¹ "Die heutige Bibelkatechese hat nicht die Aufgabe, je hundert einzelne atl. oder ntl. Perikopen zu katechisieren, sondern das eine Heilshandeln Gottes an den Menschen im Laufe der Geschichte zu verkünden". Dreher. Exegese s.25; Zob. A.Grillmeier. Die Wahrheit der Heiligen Schrift und ihre Erschließung. ThJ 1969 s.31-28; Te sama myśl rozwija Dyrektorium Katechetyczne, kiedy postuluje, aby centralną kategorią katechezy było zbawienie pojęte historycznie, a więc to "co Bóg uczynił, czyni i będzie czynił dla nas ludzi i dla naszego zbawienia". DCG 39; Por. także DCG 37.

²³² Por. Dreher. Exegese s.26.

życia²³³. Nie ulega wątpliwości, że księgi Starego Testamentu dopiero w Nowym uzyskują i ujawniają swój pełny sens i na odwrót, Stary Testament oświetla i wyjaśnia w wielu wypadkach Nowy. Ta jedność tym bardziej staje się oczywista, jeśli weźmiemy pod uwagę, że postacią centralną tak Starego jak i Nowego Testamentu jest Jezus Chrystus, skupiający w sobie nadzieję całej ludzkości i wypełniający je całkowicie. Właściwe przedstawienie perykopy o raju (Rdz 2,4b-25) koniecznie wymaga ukazania owej linii biegnącej aż do "nowego nieba" i "nowej ziemi" z ostatnich rozdziałów Apokalipsy św. Jana Apostoła (21,1-25; 22,5). Tak samo trudna do wyjaśnienia perykopa o pomieszczeniu języków przy budowie wieży Babel (Rdz 11,1-9) odniesiona do Nowy św. Piotra wygłoszonej w Dzień Zesłania Ducha św. (Dz 2,8-11), znajduje głębszy sens i otrzymuje historiozbowcze wyjaśnienie. Dzieje Mojżesza, Abrahama, Jakuba czy Dawida mogą być dopiero właściwie zinterpretowane w świetle dzieł Syna Bożego - Jezusa Chrystusa. Mesjańska godność Jezusa i tytuły, które Ewangelie przypisują Jezusowi w pełni zrozumiemy tylko w kontekście tekstów mesjańskich Starego Testamentu. Katecheza biblijna, która bierze pod uwagę tę zasadę jest zdolna uniknąć wielu nieporozumień i niewłaściwych interpretacji, które spotkać można w dotychczasowych historiach biblijnych²³⁴.

c. W przygotowaniu katechezy uwzględnić trzeba również analogię wiary. Zasada ta należy do najstarszych reguł interpretacyjnych w Kościele. Stosowali ją chętnie Ojcowie Kościoła. Zasada ta przypomina, że żadna prawda Biblii nie może być przeciwna prawdom objawionym i nauczonym przez Kościół, ponieważ źródłem wszystkich prawd jest Bóg²³⁵. Ponadto całe Pismo św. tj. zarówno Stary jak i Nowy Testament to księga Kościoła²³⁶. Można też je nazwać księgą przymierza, ponieważ opisuje ono dzieje przymierza jakie Bóg zawarł ze swoim ludem, opisuje dzieje Bożej wierności i ludzkiej niewierności i słabości jednocześnie. Pismo św. zrodzone w środowisku religijnym jest niejako własnością wspólnoty ludzi wierzących. Z tej przyczyny nie jest ono tylko zapisem historycznych wydarzeń, lecz aktualnie prowadzi do Boga każdego człowieka dobrej woli, włączonego do tej wspólnoty przez akt wiary i chrzest (Dz 2,41; 5,14; 11,24). Pismo św. mogą być właściwie odczytane

²³³ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.251; M.Peter. Jedność całej Biblii jako zasada hermeneutyczna. AK 61: 1969 t.72 s.398-407; N.Lohfink. Über die Irrtumslosigkeit und die Einheit der Zeit 174:1963 s.161-181.

²³⁴ Por. Dreher. Einführung s.40-43; Tenze. Die biblische Unterweisung s.167.

²³⁵ Por. Dreher. Von der Tradition zur Gegenwart. s.132.

²³⁶ Por. Dreher. Egzegeza w przepowiadanie. Conc 1-10-1971 s.397-404; F.Hess. Das Alte Testament als Buch der Kirche. Gütersloh 1966; W.Marxsen. Das Neue Testament als Buch der Kirche. Gütersloh 1966..

i zinterpretowane jedynie we wspólnocie wiary jaką tworzy Kościół. "Żadne słowo Pisma nie podlega prywatnemu wyjaśnieniu" (2 P 1,20), to znaczy całokształt nauki Kościoła i żywa wiara wszystkich członków Kościoła strzegą przed fałszywą interpretacją Pisma św.²³⁷. Nie oznacza to sztywnego, werbalnego powtarzania formuł biblijnych, lecz chodzi o świadectwo wiary, które trzeba z tych tekstów odczytać i przekazać, aby ono umacniało naszą wiarę dzisiaj²³⁸. Kościół jest wspólnotą życia, bo żyje w nim Zmartwychwstały Pan i działa Duch św. który sprawia, że coraz pełniej rozumiemy słowa Pisma św., odkrywając w nich prawdę o życiu Boga i ludzi.

Stosowanie powyższych zasad hermeneutycznych - zdaniem Drehera - pozwoli przezwyciężyć dotychczasowy "informacyjno-rzeczowy" charakter katechezy biblijnej i otworzy szersze możliwości stosowania tej katechezy w nauczaniu wiary²³⁹. Wymownym przykładem są tu jego modelowe katechezy umieszczone we wstępie do *Auswahlbibel* "Gott unser Heil"²⁴⁰, a także katechezy publikowane na łamach różnych miesięczników²⁴¹ oraz katechezy wydane w formie książkowej²⁴². Sposób korzystania z przedstawionych wyżej zasad widać bardzo wyraźnie w 30 katechezach przeznaczonych dla młodzieży starszych klas gimnazjalnych, w których zawsze pierwsza część zawiera omówienie egzegetyczno-teologiczne perykopy. I tak przykładowo w katechezie do tekstu J 3,1-21 (rozmowa z Nikodemem) Dreher określa w pierw gatunek literacki perykopy i tło środowiskowe ("Sitz im Leben"), stwierdza, że perykopa jest stylizowanym dialogiem uwieńczonym mową kerygmatyczną. Nie jest to w żadnym wypadku reporterski zapis oddający historię spotkania Jezusa z Nikodemem. U podłoża tekstu leży sytuacja pierwotnej gminy broniącej się przed Żydami, którzy atakują posłannictwo mesjańskie Jezusa oraz znaczenie i potrzebę chrztu. Ten stylizowany dialog jest w dużej mierze wynikiem przemyśleń teologicznych Jana Apostoła²⁴³. Znowu wychodząc z założeń tradycji i redakcji tekstu, zwraca uwagę, że tekst J 19,31-37 jest fragmentem większej całości i należy do historii Męki Pańskiej, która jest jednym z najstarszych tekstów Nowego Testamentu znanych pierwszym gminom chrześcijańskim²⁴⁴. Omawiając tekst J 14,5-11 (Jezus drogą

²³⁷ Por. Dreher. *Von der Tradition zur Gegenwart* s.134; J.Szymusiak. *Tradycja, Pismo św.* AK 61: 1969 t.72 s.371-387.

²³⁸ Por. Dreher. *Exegese und Bibelkatechese* s.29.

²³⁹ Por. Dreher, *iw.* s.29; Tenże. *Egzegeza i przepowiadanie* s.403.

²⁴⁰ Por. Dreher. *Einführung* s.95-111.

²⁴¹ Por. Dreher. *KB* 93:1968 s.257-264; *ChPB* 82:1969 s.40-43; 48,50; 149-151; *LS* 21:1970 s.141-148.

²⁴² Dreher. *Zeuge des verborgenen Gottes*.

²⁴³ Dreher, *iw.* s.45.

²⁴⁴ Tamże s.229.

do Ojca) stwierdza na podstawie Formgeschichtliche Methode, że pod względem gatunku literackiego perykopa należy do mów pożegnalnych ogłoszonych przez Jezusa. Przez umieszczenie jej w kontekście innych tekstów nowotestamentalnych nabiera pełniejszego wymiaru. Hbr 10,20: "On nam zapoczątkował drogę nową i żywą przez zasłonę, to jest przez ciało". Jezus jest drogą przez to, że pojednał wszystko z sobą (Kol 1,20), że objawia nam Ojca (Mt 11,27; Łk 10,22)²⁴⁵. Perykopę zaś o zjednoczeniu z Chrystusem (Winy krzew) J 15,1-8, osadza w kontekście wypowiedzi św. Pawła o Mistycznym Ciele Chrystusa 1 Kor 12; Rz 12,5; 1 Kol 3,15; Ef 5,29. Przez to wybija to co jest w niej najważniejsze "być w Chrystusie" (esse in Christo). Dla św. Jana "być w Chrystusie" jest równoznaczne z "trwać w miłości" i ma charakter wypowiedzi eklezjalnej²⁴⁶.

Z dotychczas przeprowadzonych rozważań nasuwa się wniosek o konieczności oparcia katechezy biblijnej na wynikach współczesnej biblistyki. Konieczność tę potwierdzają wskazania Kościoła i dorobek współczesnej myśli biblijno-teologicznej. Bez znajomości zasad hermeneutyki biblijnej nie można dzisiaj przygotować katechezy biblijnej i przekazać autentyczne słowo Boże zawarte w Biblii. Zasady te są nie tylko punktem wyjścia katechezy, lecz stanowią nieodzowne narzędzie aktualizacji biblijnego kerygmatu²⁴⁷.

245 Por. Dreher, jw. s.189.

246 Tamże s.201.

247 Por. Egzegese s.29; W.Langer. Katechese und Kerygma. München 1966 s.21; K.Erör. Wege zur Schriftauslegung s.15nn; I.Baldermann. Biblische Didaktik s.27nn.

3. DYDAKTYKA KATECHEZY BIBLIJNEJ

W centrum katechezy biblijnej znajduje się Pismo św. Zawarte w nim słowo Boże, które jest zarazem wezwaniem skierowanym do człowieka, stara się ona przekazać w sposób możliwie najskuteczniejszy. Hermeneutyka służyła tu pomocą w oparciu o zasady interpretacji tekstu; dydaktyka biblijna czyni to mając na uwadze proces nauczania. Zarówno hermeneutyka jak i dydaktyka stawiają sobie w zasadzie to samo pytanie: jak należy rozumieć tekst? Każda z nich jednak daje odpowiedź opierając się na własnych założeniach i posługując się różnymi metodami. Poniższy rozdział wypunktłi wzajemny stosunek Biblii i katechezy, omówi cel i zadania katechezy biblijnej oraz określi sposoby przeprowadzenia analizy dydaktycznej i adaptacji tekstów biblijnych dostosowanych do rozwoju psychicznego człowieka. Przedstawiona zostanie również analiza teologiczno-dydaktyczna trudniejszych tekstów, między innymi tekstów o cudach i tekstów na tematy eschatyczne.

3.1. Specyfika dydaktyki biblijnej

Biblia jako księga wiary zawierająca orędzie zbawienia, jest wezwaniem skierowanym w równej mierze do katechety jak i katechizowanych i nie może być przedmiotem dydaktycznych manipulacji w takim stopniu, w jaki czyni się to z tekstami literackimi. Całkowite odrzucenie dydaktyki byłoby niesłuszne, gdyż już same teksty biblijne odznaczają się pewnymi walorami dydaktycznymi. Ważnych wskazań dla katechetycznej refleksji daje działalność Jezusa, w szczególności Jego nauczanie²⁴⁸.

²⁴⁸ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.35; Baldermann. Biblische Didaktik s.11; H.Jaschke. Theologische Didaktik. KB 98:1973 s.698. "Unter Didaktik versteht man heute allgemein die Lehre vom Unterrichtsstoff oder vom Unterrichtsgegenstand". Dreher. Die didaktisch-methodische Grundstruktur. LS 21:1970 s.131; Tenże. Methodik und Didaktik s.31; Cz. Kupisiewicz traktuje dydaktykę jako naukę o nauczaniu i uczeniu się, a więc jako "system poprawnie uzasadnionych twierdzeń i hipotez dotyczących zjawisk, zależności i prawidłowości nauczania-uczenia się oraz sposobów przekształcania tych zjawisk przez człowieka". Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1976 s.11.

3.1.1. Biblia a katecheza

Pismo św. zawiera orędzie zbawienia ściśle związane z człowiekiem, wpływające w sposób zasadniczy na kierunek jego życia. Treść tego orędzia jest nie tylko prawdą w sensie przyjęcia przez intelekt, ale jest wartością życia angażującą człowieka i domagającą się podjęcia decyzji. Katecheza, która pośredniczy, czyli przekazuje treść orędzia ma do spełnienia trudne zadanie. Orędzie to zasadniczo jest niezmiennie, chociaż przekracza zawsze ludzkie oczekiwania, przynosi ze sobą moment nowości i zaskoczenia. Cechuje je napięcie między "już" i "jeszcze nie". Na tym polega jego charakter dynamiczny, eschatologiczny i pneumatologiczny²⁴⁹. W świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II rozumienie prawdy Objawionej podlega ustawicznemu rozwojowi (KO 8). Stąd konieczność ustawicznego przekładania prawdy Objawionej na język współczesny, z zachowaniem jej tożsamości (KDK 62; DE 6,14,17). W tym procesie przekładania prawdy wiary na język współczesny uczestniczy katecheza. W jakiś sposób pośredniczy pomiędzy rodzącą się u katechumena wiarą a tajemnicą Bożą objawioną w Jezusie Chrystusie. Katecheza przygotowuje spotkanie między katechizowanym a Chrystusem. Samo spotkanie jest dziełem Ducha św., jest wolnym, stale się odnawiającym spotkaniem dwóch osób: Boga i człowieka²⁵⁰ i jako takie pozostaje poza zasięgiem katechezy. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, katechezę należy rozumieć jako proces permanentny, obejmujący całe życie chrześcijanina od momentu chrztu do późnej starości. Katecheza dzieci i młodzieży, czyli tzw. katecheza szkolna jest częścią tego procesu wprowadzania w życie wiary²⁵¹. Pozostaje ona w bezpośrednim związku do świadectwa wiary wspólnoty, które chroni ją przed biblicyzmem. Katechetą jest tu w dużej mierze cała wspólnota wierzących, która bierze odpowiedzialność za wprowadzenie młodego chrześcijanina w życie wiary²⁵². Umieszczona w tym kontekście katecheza biblijna powinna przy-

²⁴⁹ Por. W.Kasper. Dogma unter dem Wort Gottes. Mainz 1965 s.80; W. Hryniewicz. Wczesnochrześcijańskie rozumienie dogmatu a reinterpretacja teologiczna. CT 46: 1976 f.II s.6n.

²⁵⁰ O.F.Bollnow spotkanie w sensie egzystencjalnym rozumie jako takie zejście się osób, że trafia ono spotykającego w "rdzeń egzystencji" i doprowadza do zasadniczej zmiany w jego postępowaniu. Por. Bollnow. Existenzphilosophie und Pädagogik. Stuttgart 1959 s.98.

²⁵¹ "Katechese ist eine gemeindliche Gesamtfunktion von der Taufe bis zum Erwachsenenalter. Der Religionsunterricht ist nur ein Element der phasengemässen Einführung in den Glauben und das christliche Leben. Er hat in sich nur propädeutische Bedeutung". Dreher. Methodik und Didaktik s.49; Tente. Kinderkatechese und Erwachsenenkatechese. W: Katechese-Gemeinde s.63.

²⁵² "Die Gemeinde ist eigentlich der indirekte Katechet in der Katechese". Dreher. Katechese im Organismus der Gesamtseelsorge s. 300.

bliżyć Biblię i jej posłannictwo współczesnemu młodemu człowiekowi, ale też powinna poprzez znajomość sytuacji psychicznych i socjologicznych ułatwiać jej właściwe odczytanie. Dreher widzi dwie drogi, które pomagają to zamierzenie osiągnąć: drogę dedukcyjną, prowadzącą od tekstu Biblii do katechizowanego oraz drogę indukcyjną wychodzącą z sytuacji życiowej katechizowanego i prowadzącą do zrozumienia orędzia zawartego w tekstach Pisma św.²⁵³. W katechezie tradycyjnej pierwszą drogę stosowano prawie powszechnie. W odniesieniu do Biblii tym punktem wyjścia może być rodzaj literacki. Przykładowo w katechezie o stworzeniu świata można wyjść od stwierdzenia, że opis jest hymnem liturgicznym ku czci Boga Stwórcy, albo w perykopie o wyrzuceniu sprzedających w świątyni podkreślić różnice redakcyjne między J 2,13-25 a synoptykami Mt 21,12-13; Mk 11,15-17; Łk 19,45-46²⁵⁴. Ta droga jest dzisiaj niewystarczająca i niepopularna. Nie można w sposób autorytatywny przekazywać "posłannictwa z góry" i zadawać się formułowaniem "odwiecznej prawdy". Istnieje obecnie silna potrzeba dostrzeżenia w słowie Bożym odpowiedzi na ludzkie pytania i problemy. Pismo św. często poprzez ludzkie doświadczenie prowadzi do odkrycia Boga i przeżycia Jego obecności. Takie podejście do Biblii jest także zgodne z zasadami efektywnego nauczania, które postuluje dydaktyka. Dotyczy to w szczególności zasady poglądowości, zasady świadomego i aktywnego udziału w procesie nauczania oraz zasady łączenia teorii z praktyką²⁵⁵. Zasadę poglądowości rozumie się dzisiaj bardzo szeroko jako kojarzenie poznania z działaniem²⁵⁶. W odniesieniu do katechezy biblijnej tą rzeczywistością dotykalaną jest słowo Boże zawarte w Piśmie św. Umiejętność obrazowego opowiadania perykop biblijnych czyni słowo Boże bliższym życiu. Należy jednak pamiętać, że poglądowe przedstawienie perykop jest tylko środkiem do celu, służyć ma ono wydobyciu istotnej wypowiedzi tekstu²⁵⁷. Słowo Boże staje się niejako "dotykalne" na katechezie przez kontakt z autentycznym tekstem Pisma św. a także przez pracę nad tekstem, polegającą na wnikliwej analizie słowa pisanego

²⁵³ Drogę indukcyjną zaleca Dyrektorium Katechetyczne uważając ją za jak najbardziej zgodną z ekonomią zbawienia, a także ze swolnym poznaniem na drodze wiary. Por. DCG 72.

²⁵⁴ Por. Zeuge des verborgenen Gottes s.35; Tenże. Exegese s.16.

²⁵⁵ Por. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej s.130-150.

²⁵⁶ Por. W. Okoń. Wychowanie umysłowe. W: Pedagogika pod red. B. Suchodolskiego. Warszawa 1973 s.352.

²⁵⁷ "Die anschauliche Darstellung der Bibelerzählung und die lebendige Begegnung mit der biblischen Botschaft in der Einzelerklärung ist immer die erste und sehr wichtige Aufgabe der Bibelkatechese. Immer aber darf die Veranschaulichung wie schon angedeutet, nur Mittel zum Zweck sein". Dreher. Die Anschaulichkeit im Bibelunterricht s.243.

w celu wydobycia istotnych treści przekazu Objawienia²⁵⁸. Zasadą świadomego i aktywnego udziału w nauczaniu rozumie współczesna dydaktyka jako jedną zasadę²⁵⁹. Wszelkimi sposobami należy rozbudzać zainteresowania katechizowanych, kształtować ich motywację jako odczuwaną potrzebę realizacji celów. Sprzyjać temu ma nauczanie problemowe i praca w grupach. Nauczanie problemowe, najogólniej biorąc polega na organizowaniu sytuacji problemowych, formułowaniu zagadnień i udzielaniu pomocy w rozwiązywaniu problemów²⁶⁰. Na katechezie punktem wyjścia w tworzeniu sytuacji problemowej może być tekst Pisma św. albo współczesna rzeczywistość ludzka i konkretne środowisko, w którym katechizowani żyją. Ważna jest tu umiejętność doszukiwania się wspólnie z katechizowanymi istotnego sensu perykopy biblijnej, naświetlania słowem Bożym ludzkich problemów i wytwarzanie nawyku rozwiązywania sytuacji problemowych w kontekście Objawienia²⁶¹. Tak prowadzona katecheza rozwija aktywność i samodzielność katechizowanych w myśleniu i w działaniu. Zasada łączenia teorii z praktyką jest uważana dzisiaj za najważniejszą zasadę nauczania²⁶². W katechezie biblijnej polega ona na ciągłym podkreślaniu momentów styku Objawienia z życiem człowieka i uwypuklaniu sytuacji, w których objawione słowo Boże łączy się z wyrazem wiary napotykanym w życiu Kościoła. Godnym polecenia jest wyrobienie umiejętności modlitwy, medytacji, refleksji nad własnym życiem w świetle wezwania Bożego, a przede wszystkim na włączeniu się w życie parafialne. Tu na szczególne podkreślenie zasługuje wychowanie do aktywnego udziału w liturgii parafialnej z zaakcentowaniem udziału w zgromadzeniu eucharystycznym oraz konkretna pomoc w pracy charytatywnej²⁶³. Pamiętać o tych zasadach, to ułatwiać sobie pracę katechetyczną.

Z omawianymi zagadnieniami wiąże się również problem języka wiary, który niejednokrotnie jest inny w Piśmie św., a inny w świecie współczesnym²⁶⁴. Jeżeli kerygmat biblijny ma być przyjęty to musi być po-

²⁵⁸ Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.12nn.

²⁵⁹ Por. W.Zaczyński. Dydaktyka. W: Pedagogika, pod red. M.Godlewskiego, S.Krawcewicz, T.Wujka. Warszawa 1974 s.397.

²⁶⁰ Por. W.okoń. U podstaw problemowego uczenia się. Warszawa 1964 s. 79.

²⁶¹ Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.7n; Tenże. Das Kerygma im Feld der Berufsschulkatechese. ChPB 84:1971 s.370.

²⁶² Por. Zaczyński. Dydaktyka s.405.

²⁶³ Por. Dreher. Katechese-Gemeinde s.104; Tenże. Katechese im Organismus der Gesamtseelsorge s.291; Tenże. Jugendführung und Erwachsene. LX 16:1965 s.266; Tenże. Der Religionsunterricht und die Gemeindegemeinschaft. W: Botschaft und Lehre. Graz 1969 s.67.

²⁶⁴ Por. H.Cazelles, J.Delorme, L.Derousseaux, J. Le Du, R.Mace. Język wiary w Piśmie św. i w świecie współczesnym. Warszawa 1975 s.18nn.

dany w języku zrczumiałym dla katechizowanych²⁶⁵. Nie wystarcza samo posługiwanie się słowami Biblii. Język podlega bowiem procesowi ciągłych przemian. Nie chodzi tu wyłącznie o zmianę form językowych, ale bardziej o zmianę kontekstu kulturowego jako podłoża przemian i rozwoju języka. Postawić sobie trzeba pytanie: jak mówić do różnych grup ludzi; jak mówić do dzieci, jak mówić do młodzieży a jak do dorosłych? Istnieje dość zasadnicza różnica między językiem dorosłych a językiem dzieci²⁶⁶. Język nie tylko przekazuje informację, nie tylko odsłania osobowość mówiącego, ale wzbudza reakcje w osobie, do której skierowana jest nasza mowa. Odnosząc to do Biblii jako słowa Boga skierowanego do człowieka, można powiedzieć, że jest ono nie tylko pouczeniem o Bożym działaniu w historii i objawieniem Boga osobowego, lecz jest orędziem, w którym "Bóg niewidzialny w nadmiarze swej miłości zwraca się do ludzi jak do przyjaciół i obcuje z nimi, aby ich zaprosić do wspólnoty z sobą i przyjąć ich do niej" (KO.2).

Mówiąc o problemie języka w katechezie wspomnieć należy jeszcze o tzw. uprzednim rozumieniu tekstu (Vorferständnis)²⁶⁷. To uprzednie rozumienie tekstu wynosi katechizowany już z domu rodzinnego albo z uczestnictwa w liturgii. Ma to swoje dodatnie strony. Ułatwia Lowe, właściwe i głębsze rozumienie określonego tekstu biblijnego. Może czasem utrudniać katechezę, kiedy tekst był błędnie i niewłaściwie dotychczas rozumiany i interpretowany. Uprzednie rozumienie tekstu trzeba mieć na uwadze rozpoczynając katechezę. Dobrze jest dać okazje do swobodnej wypowiedzi na temat przeczytanego tekstu. Poznaje się w ten sposób jak uczniowie dotąd dany tekst rozumie²⁶⁸. Problemy te nie są jeszcze rozwinięte do końca, wymagają wielu przemyśleń i opracowań.

3.1.2. Cel i zadania katechezy biblijnej

Odpowiedzią na Objawienie Boże jest otwarcie się osobowe człowieka. Bóg i człowiek stają na równej płaszczyźnie dialogu i partnerstwa. Inicjatorem tego partnerskiego dialogu jest Bóg, który objawia się człowiekowi, wzbudza wiarę i wzywa do odpowiedzi, która byłaby

²⁶⁵ Por. Dreher. Von der Tradition zur Gegenwart. ChPB 82:1969 s.132nn; Tenze. Die Sprache des Holländischen Katechismus. Dienst am Wort 4:1969 s.219n; Tenze. Die Hörer-Situation und Kommunikation als Masstab den Wandel des Kerygma. ChPB 85:1972 s.14.

²⁶⁶ Sprawa języka i zasobu słów dziecka budzi zainteresowania psychologów i pedagogów. I u nas pojawiło się szereg prac poświęconych temu zagadnieniu, m.in.: S.Kowalski. Rozwój mowy i myślenia dziecka. Warszawa 1962; D.Geppertowa. M.Przetacznikowa, S.Szuman. O rozwoju języka i myślenia u dziecka. Warszawa 1968.

²⁶⁷ Por. Dreher. Verkündigung s.46-49; Langer. Schriftauslegung s.84; K.FrÜr. Biblische Hermeneutik. München 1967 s.53-55.

²⁶⁸ Por. Langer. Schriftauslegung s.85.

całkowitym zwroceniem się do Boga²⁶⁹. Katecheza biblijna poprzez od-
czytanie tekstu Pisma św. i zrozumienie jego właściwej wypowiedzi sta-
ra się doprowadzić do spotkania z Bogiem, kształtując równocześnie po-
stawę wiary i wprowadzając w pełne życie chrześcijańskie. Dreher uwa-
ża, że proces kształtowania dojrzałej wiary trwa "od momentu chrztu
do późnej starości". Katecheza dzieci i młodzieży jest więc wprowa-
dzeniem na drogę, która umożliwia osiągnięcie owej dojrzałości²⁷⁰.
Zrozumiałym jest odniesienie tej katechezy do wspólnoty dorosłych,
która umożliwia prawdziwy rozwój wiary dzieci i młodzieży. Wewnętrz-
ne powiązanie katechezy ze wspólnotą dorosłych jest warunkiem jej
skuteczności. Brak związków pomiędzy katechezą dziecięcą i młodzieżo-
wą z jednej strony a wspólnotą dorosłych z drugiej, pociąga za sobą
izolację katechezy stając się przyczyną niepowodzeń katechetyczno-pe-
dagogicznych²⁷¹. Katecheza biblijna jest częścią ogólnej działalności
katechetycznej Kościoła, dlatego realizacja jej celu ma miejsce przez
wyznaczenie następujących szczegółowych zadań:

a. Budowanie w ramach katechezy wspólnoty dziecięcej lub młodzie-
żowej. Wszystko co dzieje się na katechezie ma ułatwić katechizowane-
mu danie odpowiedzi na wezwanie Boże zawarte w Biblii²⁷². Wspólna mod-
litwa, wspólna medytacja nad usłyszonym słowem Bożym, wspólny wysiłek
dążący do wydobycia kerygmatu biblijnego, czy inscenizacja niektórych
perykop powinny coraz bardziej integrować grupę katechetyczną. Atmo-
sfera panująca na katechezie musi sprzyjać nawiązywaniu osobowych re-
lacji z Bogiem i pogłębieniu więzi koleżeńskich.

269 Por. Dreher. Das gewandelte katechetische Grundprinzip. ChPB 82:
1969 s.4; Tenże. Die didaktisch-methodische Grundstruktur s.131;
Tenże. Das Partnerschaftprinzip und die dialogische Struktur. HPT
Bd.II-1 s.102nn.

270 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.49; Tenże. Katechese im Orga-
nismus der Gesamtselsorge s.293; Tenże. Kinderkatechese und Er-
wachsenekatechese s.63nn; Takie sformułowanie celu katechezy
znajduje potwierdzenie w Dyrektorium Katechetycznym: "W ramach
działalności duszpasterskiej, katechezę trzeba nazwać tą formę
działalności kościelnej, która prowadzi zarówno wspólnotę jak i
poszczególnych wiernych do osiągnięcia dojrzałości w wierze. Przy
pomocy katechezy, wspólnoty chrześcijańskie przyswajają sobie ży-
we poznanie Boga i jego zbawczego planu, który skoncentrował się
w Chrystusie, Bożym Słowie Wcielonym i doskonałą się, zmierniac
ku temu, aby ich wiara była dojrzała i światła oraz by uczestni-
kami tej dojrzałej wiary stali się wszyscy, którzy tego pragną".
DCG 21; Szerzej na temat jednolitości i różnorodności celu kate-
chezy w zależności od kierunków i epok, pisze Majewski. Zob. Ma-
jewski. Antropologiczna koncepcja s. 132-153.

271 Por. Dreher. Religionsunterricht und Gemeinde. ChPB 82:1969 s.28n;
Tenże. Religionsunterricht und die Gemeindegeseelsorge s.64nn; Ten-
że. Die Beachtung der Altersstufen s.112.

272 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.42; M.Hilger. Handbuch für
den Bibelunterricht. Freiburg s.21; G.Otto. Biblische Didaktik.
Hamburg 1964 s.19.

Od czysto ludzkich partnerskich relacji należy przejść do kształtowania świadomości, że człowiek zasadniczo jest partnerem Boga. I to partnerstwo najbardziej rozwija jego osobowość. Prawda Pisma św. nie może być przedstawiana w sposób abstrakcyjny i bezosobowy, lecz musi ułatwiać dialog z Bogiem, który najpełniej wyraża się w modlitwie. Uczyc trzeba umiejętności modlenia się i to nie przez pamięciowe opamiętanie modlitw biblijnych, lecz przez uczenie stylu biblijnej modlitwy na przykładzie psalmów, hymnów, wyznań wiary itp.²⁷³.

b. Katecheza powinna wychowywać do należytego udziału w liturgii. "Liturgia jest bowiem źródłem i szczytem działalności Kościoła" (KO 10). Wokół liturgii koncentruje się życie Kościoła. Liturgia ułatwia doskonalsze i bardziej aktywne przeżywanie tajemnic wiary. Katecheza biblijna ze swej natury wychowuje do właściwego udziału w liturgii. Pobożność biblijna swoje właściwe wypełnienie znajduje w liturgii. Liturgia ukazuje i głosi misterium zbawienia. To, co Biblia przekazuje w słowach, liturgia uobecnia w obrzędach. Ułatwia osobowe spotkanie z Bogiem, przybliżając Tajemnicę Chrystusa, odkrywa Tajemnicę Bożej miłości. Spotkanie z Bogiem dokonujące się pod osłoną znaku liturgicznego jest zarazem formą uświęcenia człowieka i wyrazem jego wiary. Bogactwo znaków i obrzędów liturgicznych pomaga w przyjęciu słowa Bożego, które w czasie akcji liturgicznej jest uroczyscie proklamowane. Wychowanie biblijne posiada zasadnicze znaczenie w prawidłowym zrozumieniu liturgii. Wycucie dla symboliki liturgicznej wymaga wprowadzenie w świat ukazany przez Biblię. Katecheza nie ma polegać na wyjaśnianiu znaków i symboli, lecz na wprowadzaniu w historię zbawienia, która pozwoli w ten sposób spontanicznie zrozumieć język znaków liturgicznych. Jeśli liturgia umożliwia spotkanie Boga z człowiekiem, to właśnie cała Biblia mówi o tego rodzaju spotkaniach; o Bogu zawierającym przymierze z ludźmi, o Bogu zbliżającym się do ludzi przez znaki, przez wydarzenia historyczne i fakty życia codziennego. Tajemnica Kościoła ujawnia się w sposób najdoskonalszy w Eucharystii (KL 41). Katecheza nie będzie budowała Kościoła bez uwzględnienia tego ścisłego związku z Eucharystią. Nie może więc być katechezy biblijnej bez jej odniesienia do liturgii²⁷⁴.

²⁷³ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.42.

²⁷⁴ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.42; Tenże. Katechese und Gemeinde s.24; J.Dreissen uważa nawet liturgię za zasadę koncentrującą, a katecheza staje się u niego "akcją quasi liturgiczną". Por. Dreissen. Liturgische Katechese. Freiburg 1965. Również A. Höfer idzie tu dalej niż Dreher, dokonując organicznej jedności między katechezą biblijną a katechezą liturgiczną. Por. Höfer. Biblische Katechese. Salzburg 1966. Po tej samej linii idą u nas autorzy serii podręczników katechetycznych "Bóg z nami". Dla autorów podręcznika, czytania liturgiczne stanowią kryterium doboru perykop w katechezie. Por. Charytański. Seria katechetycznych podręczników "Bóg z nami". W: W kierunku prawdy. Warszawa 1975 s. 354nn.

c. Następnym zadaniem katechezy jest wychowanie do aktywnego udziału w życiu Kościoła. Nie chodzi tu o teoretyczną wiedzę o Kościele, ale o żywą świadomość przynależności do Kościoła. Aktualizacja Kościoła dokonuje się tylko w określonym miejscu i w określonej grupie. Tym miejscem i tą grupą jest parafia. Bez związku z życiem parafii katecheza będzie narażona na teoretyzowanie w sprawach wiary, będzie narażona na subiektywizm i indywidualizm. Po prostu, nie można mówić o katechezie bez odniesienia do życia parafialnego. W izolacji katechezy dziecięcej i młodzieżowej od życia wspólnoty parafialnej dopatrywać się trzeba jednej z przyczyn jej nieskuteczności²⁷⁵. Wychowanie do wiary dokonuje się przez umożliwienie dzieciom i młodzieży udziału w życiu kościoła lokalnego. Właściwe odczytanie Pisma św. z konieczności prowadzi do wniosku, że życie chrześcijańskie jest służbą dla drugich i ma być wypełnione czynami miłości. Takie postawy jak postawa braterstwa, postawa służby i poświęcenia dla innych - w świetle wskazań Soboru Watykańskiego II - są postawami godnymi wypracowania²⁷⁶.

d. Kolejnym ważnym zadaniem katechezy jest wychowanie do chrześcijańskiego poczucia odpowiedzialności za siebie i innych. Obok tworzenia grupy katechetycznej i aktywnego udziału w zgromadzeniu liturgicznym i w życiu parafialnym, zaangażowanie się w sprawy doczesne w świetle Konstytucji o Kościele nabiera charakteru religijnego. Wypływa ono z nowego sposobu istnienia chrześcijanina i z jego związku z Chrystusem. Chrześcijanin nie może być obojętny na sprawy tego świata, na warunki pracy i życia, bowiem w doczesności już realizuje się Królestwo Boże. Chrześcijanin ma być dla świata znakiem Boga żywego i ma wносить w stosunki międzyludzkie ducha Chrystusowego (KK 38), a jego postępowanie ma rangę świadectwa wiary (KK 35). Ukazać więc trzeba katechumenowi jego właściwe miejsce w rodzinie i w szkole, aby w przyszłości mógł odczytać zadanie jakie ma do spełnienia w Kościele i w świecie²⁷⁷.

Powyższe zadania nie wyczerpują całości problematyki, mogą też być różnie formułowane²⁷⁸. Niemniej E.Dreher uważa je za podstawowe dla katechezy biblijnej.

²⁷⁵ Por. Dreher. *Katechese im Organismus* s.293; Tenże. *Katechese und Gemeinde* s.20nn; F.Klostermann. *Prinzip Gemeinde*. Wien 1965 s.72.

²⁷⁶ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.43; F.Blachnicki. *Idea Kościoła we współczesnej literaturze teologiczno-pastoralnej*. *Sl.Studia Historyczno-Teologiczne* 4:1971 s.39-41; Dreher. *Die Spiritualität des Christen in der Gegenwartigen Welt*. DS 35: 1965 s.164.

²⁷⁷ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.43.

²⁷⁸ Por. A.Barth. *Die Bibel im Religionsunterricht* s.143nn; W.Nastainczyk. *Biblische Unterweisung*. Freiburg 1971 s.22-25; 146-148. Szczegółowe rozpracowanie zadań i celu katechezy biblijnej przedstawił Nastainczyk w referacie wygłoszonym na zjeździe katechetycznym w Strassburgu we wrześniu 1975. Zob. Nastainczyk. *Die Bibel als Ziel und Aufgabe des katholischen*. RU. KB 101: 1976 s.155-165.

3.2. Analiza dydaktyczna i adaptacja tekstu biblijnego

W ujęciu Drehera uchwycenie związków między tekstem Pisma św. a życiem katechizowanych jest głównym zadaniem dydaktyki. Należy więc zwrócić uwagę na tekst (moment obiektywny) oraz na stopień rozwoju psychicznego i mentalność katechizowanego (moment subiektywny)²⁷⁹. Dreher stawia w swej dydaktyce dwie naczelne zasady: zasadę wierności wobec tekstu Biblii, z wszelkimi stąd wypływającymi konsekwencjami oraz zasadę dostosowanie treści do możliwości percepcyjnych katechizowanych, przy czym obydwie te zasady stara się z sobą łączyć²⁸⁰.

3.2.1. Analiza dydaktyczna tekstu biblijnego

Podstawę analizy dydaktycznej stanowi analiza egzegetyczno-hermeneutyczna tekstu biblijnego, której zasady i sposoby zostały już wyżej omówione. Poprawność myślenia teologicznego i umiejętność spojrzenia na tekst pod kątem aktualnych potrzeb wychowanków są tu niezwykle ważne²⁸¹. Takie spojrzenie na Biblię zawiera w sobie dwa aspekty: teraźniejszość i przeszłość, przy czym teraźniejszość dla katechety jest ważniejsza od przeszłości. Ważne jest pytanie, co tekst miał do powiedzenia tym do których był adresowany (worum es damals ging?), ale ważniejsze jest to, co tekst ma do powiedzenia współczesnemu człowiekowi (worum es heute geht?)²⁸². Co chciał np. powiedzieć Mateusz swej gminie w perykopolu o Mędrcach ze Wschodu (Mt 2,1-12). Na pewno nie chodziło o pojawienie się niezwyklej gwiazdy, ani o reakcję Heroda i mieszkańców Jerozolimy, ale o wypełnienie się proroctwa Micheasza 5,1-2 i proroctwa Balaama (Lb 24,17). W Jezusie widzi Mateusz wypełnienie tych proroctw i oczekiwań. I to jest najważniejsze, co Mateusz chce przekazać swej gminie. Historyczne szczegóły stanowią tło. Rze-

²⁷⁹ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.31-... Der-Lang. Theologische Erwachsenenbildung. Graz 1969 s.125nn.

²⁸⁰ Por. Dreher. Die didaktisch-methodische Grundstruktur s.131-136; Tenże. Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterricht s.52-62. I.Dabalus podkreśla, że są to dwie bardzo wyraźnie zarysowane linie dydaktyczne katechezy Drehera. Por. Dabalus. Wer ist dieser? s.176; Sformułowanie to przypomina również akcentowaną ostatnio w katechetyce zasadę wierności Bogu i człowiekowi. Por. R.Murawski. Katecheza wierna Bogu i człowiekowi. Kat 18: 1974 s.196-201.

²⁸¹ "Unter didaktischer Analyse, dem Kern der Unterrichtsvorbereitung, versteht man heute, dass in Vorbereitung des eigentlichen Unterrichtsganges der "Stoff", d.h. für die Bibelkatechese das Evangelium Jesu Christi, in seinen theologischen Gehalten sorgfältig auf das Kind zugeordnet wird". Dreher. Methodik und Didaktik s.32; W.Bartholomäus. Zur Didaktik der Religionsunterricht. KB 101: 1976 s.146n.

²⁸² Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.59.

czą katechezy jest przeniesienie tego kerygmatu z historycznego kontekstu w kontekst współczesny. Należy dać próbę odpowiedzi na pytanie jak po Soborze Watykańskim II trzeba rozumieć powołanie pogan do zbawienia? W jakim sensie Chrystus i Jego Kościół jest dzisiaj zbawieniem narodów? Co to znaczy, że Kościół jest z natury zbawieniem narodów? Co to znaczy, że Kościół jest z natury misyjny? Te aktualne problemy domagają się omówienia na katechezie²⁸³. Katecheza nie może się zatrzymywać na nieistotnych szczegółach historycznych znajdujących się w perykopach, ale ma na uwadze przekazanie katechizowanym prawdy zbawczej w kontekście rzeczywistości, w której oni żyją. Grupa katechetyczna pragnąca wyrazić swą wiarę w przebaczenie, jakie Bóg nam daje przez Jezusa Chrystusa, powinna odnaleźć w postawie Jezusa wobec grzeszników, postawę Boga wobec nich samych. Nieuchwycenie związków między Pismem św. a współczesnością byłoby "katastrofą katechezy"²⁸⁴. Nie wszystko, co z teologicznego punktu widzenia jest ważne, ma tę samą rangę ważności dla określonej grupy katechetycznej. Decydującą rolę odgrywa tu katecheta, który zna swoją grupę i jest odpowiedzialny za rozwój życia wiary tej grupy. On decyduje o tym, pod jakim aspektem omawiać daną perykopę, aby jej oddziaływanie było najskuteczniejsze²⁸⁵. W perykopie o uzdrowieniu paralityka (Łk 5,17-26) można wypuklić fakt, że przez Jezusa Chrystusa dokonuje się już tu na ziemi odpuszczenie grzechów, albo można ją omówić jako jeden z cudów Jezusa, lub też podkreślić wiarę paralityka i tych, którzy mu towarzyszyli przynosząc go do Jezusa, czy wreszcie można zwrócić uwagę na pełną zgorszenia reakcję faryzeuszów i zdziwienie tłumu. Podobnie ma się sprawa z przypowieścią o Synu marnotrawnym (Łk 15,11-36). Tematem centralnym jest na pewno Bóg, który w swoim miłosierdziu i w swojej ojcowskiej miłości ujawnionej w Jezusie Chrystusie, wychodzi naprzeciw grzesznikom przebacząc im wszystko. Radość Ojca z nawrócenia i odnalezienia syna przypomina tu radość Dobrego Pasterza odnajdującego zagubioną owcę (Łk 15,4-7) oraz radość niewiasty zwołującej przyjaciółki z powodu odnalezienia utraconej drachmy (Łk 15,8-10). Grzesznikiem jest nie tylko marnotrawny syn, lecz również ten drugi, niemarnotrawny. Jego postawa i zachowanie przypomina postawę i zachowanie faryzeuszów z przypowieści o faryzeuszu i celniku (Łk 18,9-14). I on nie mniej potrzebuje przebaczenia od swego marnotrawnego brata. On także zawinił przeciw miłości Ojca. W katechezie należy wypuklić miłość ojcowską

283 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.39.

284 Por. Dreher, jw. s.41.

285 "Die didaktische Analyse besteht also darin, dass der Katechet das-und nur das-behandelt, was für seine Kinder lebensnotwendig, was für sie existentiell und aktuell bedeutsam ist". Dreher, jw. s.36.

Boga, która jest źródłem naszej radości. Usprawiedliwienia dokonuje Bóg w swojej miłości, a nie ludzkie, chociażby największe, praktyki pokutne. Pokuta, sakrament pokuty jest spotkaniem z tym pełnym miłości i miłosierdzia Bogiem²⁸⁶. Na podstawie analizy perykopy wyboru tematu dokonuje katecheta, mając na uwadze potrzeby swojej grupy katechetycznej. Przedstawienie wszystkich możliwych aspektów danej perykopy, mijaloby się z celem katechezy i byłoby bezowocne. W katechezie należy podać to, co najbardziej podstawowe, co wywiera wpływ na kształt i styl chrześcijańskiego życia. Wyraźnie trzeba odróżnić historyczne tło od prawdy Bożej i więcej uwagi należy poświęcić problemom teologicznym występującym u poszczególnych autorów biblijnych aniżeli historycznym uwarunkowaniom²⁸⁷. Każdy z tych autorów ma własną teologię, w ramach której podaje różne aspekty prawdy Bożej. To zróżnicowanie teologiczne występujące u autorów natchnionych jest dla nas najwymowniejszym przykładem, że przekazywana prawda Boża musi mieć na uwadze aktualne problemy i potrzeby środowiska, do którego jest skierowana. Nie oznacza to w żadnym wypadku przekazywania "nowej Ewangelii". Ewangelia Jezusa Chrystusa bowiem jest jedna i niezmienna, wymaga jednak, aby była głoszona w sposób zrozumiały dla tych, przez których ma być przyjęta²⁸⁸. W opisie uzdrowienia paralityka u Mateusza można zauważyć inny aspekt teologiczny, aniżeli u Marka (Mt 9,1-8; Mk 2,113). Mateusz bardziej od Marka akcentuje prawdę, że Syn Człowieczy już tu na ziemi ma moc odpuszczenia grzechów. Prawdę tę głosili pierwotne gminy chrześcijańskie i to różniło je już w pierwszym okresie od żydowskich gmin wyznaniowych, które uważały, że tylko Bóg i tylko w niebie, a nie na ziemi, odpuszcza grzechy.

W przekazie mateuszowym zawarte mamy także świadectwo wiary pierwotnego Kościoła w odpuszczenie grzechów. I ta wiara, że w Jezusie Chrystusie już tu na ziemi istnieje odpuszczenie grzechów jest istotną cechą Kościoła po dzień dzisiejszy²⁸⁹. Należy się jednak zastanowić, jak tę prawdę, że w Kościele katolickim mocą Jezusowej władzy istnieje odpuszczenie grzechów, przekazać współczesnemu młodemu człowiekowi, który z jednej strony zdaje się negować ten fakt, z drugiej zaś wewnętrznie pragnie odpuszczenia winy, o czym świadczyć mogą cho-

²⁸⁶ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.36; Tenże. Der verlorene Sohn. GhPB 82: 1969 s.40-43.

²⁸⁷ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.116; Tenże. Das gewandelte katechetische Prinzip s.4n.

²⁸⁸ "Wir haben keine neue Botschaft zu verkünden, die er uns nicht ursprünglich gebracht hatte, aber wir haben die alte und gleiche Botschaft neu, so wie sie die Gemeinde heute bedrängt und betrifft zu formulieren". Dreher. Methodik und Didaktik s.40; R.Renner. Die Wunder Jesu in Theologie und Unterricht. Lahr 1960 s.40.

²⁸⁹ Por. Dreher, jw. s.41.

ciażoy powstające dość masowo poradnie zdrowia psychicznego. Katecheza musi się bronić przed dwoma błędami: tzw. historyzmem oraz ahistorycznym teologizmem. Katecheza nie może przekształcić się w naukę historii "o tym co miało miejsce dawno temu". Takie historyczne podejście do katechezy było niebezpieczeństwem zagrażającym jej stale w ostatnim stuleciu. Słowo Boże nie jest przeszłością, jest wciąż żywe i ciągle na nowo rozbrzmiewa wzbudzając posłuszeństwo wiary. Nie oznacza to lekceważenia historii. Podawanie prawdy Bożej "wysterilizowanej" z czasu i przestrzeni byłoby również nieporozumieniem. Objawienie Boże to słowa i czyny Boga dokonane w historii. Historyczne fakty zinterpretowane w świetle słowa Bożego otrzymują w Biblii nowy wymiar. Jedno i drugie jest z sobą związane. W katechezie również fakty i ich interpretacja nie wykluczają się lecz uzupełniają. W katechezie jednak musi jeszcze nastąpić konfrontacja prawdy zawartej w Biblii z rzeczywistością życia katechizowanych, oraz musi się rozpocząć proces identyfikacji wiary katechizowanych z wiarą biblijną²⁹⁰. Proces konfrontacji i identyfikacji, które są czymś istotnym dla owocności katechezy, są niemożliwe bez ścisłego związku z życiem Kościoła. Nawet najlepiej prowadzona katecheza pozostanie nieskuteczną, jeśli życie Kościoła lokalnego, w którym katechumen żyje i wzrasta, odbiega za bardzo od tego, o czym jest mowa na katechezie. Dzieci wzrastają we wspólnocie i żyją jej atmosferą. Stąd styl życia religijnego wspólnoty i jej atmosfera rzutują na kształt i rozwój wiary młodego człowieka²⁹¹.

3.2.2. Adaptacja tekstu biblijnego

Katecheza biblijna jest nie tylko refleksją nad treścią Objawienia Bożego, ale dąży do wyrobienia umiejętności wyrażenia wiary. Akt wiary dzieci i młodzieży nie jest niedoskonały lub niekompletny, lecz jego prawdziwe bogactwo polega na "inności". Katecheza rodzi się z napięcia między tekstem Pisma św. a katechizowanymi. To napięcie jest możliwe do uchwycenia tylko wtedy, kiedy zna się dokładnie zarówno Biblię jak i katechizowanych. Stąd rodzi się bardzo trudny problem adaptacji czyli dostosowania tekstów biblijnych do mentalności dzieci. Wiadomo, że zdolność rozumienia każdego tekstu literackiego zmienia się i wzrasta stopniowo wraz z wiekiem. Uszanowanie praw rozwoju psychicznego jest warunkiem skuteczności katechezy biblijnej. Dziecko nie jest miniaturą człowieka dorosłego, dlatego odrzucić trzeba "uczenie zasad wiary" pojęciami człowieka dorosłego. Katecheza

²⁹⁰ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.40; Tenże. Verkündigung s.49.

²⁹¹ Por. Dreher. Katechese - Gemeinde s.15-25; Tenże. Katechese im Organismus s.292; Tenże. Jugendführung und Erwachsene. LS 16: 1965 s.266.

szczególnie dziecięca, to przekazywanie prawdy objawionej w sposób prosty i obrazowy. Podawać to można narysować, ponieważ dziecko myśli obrazami²⁹². Przy adaptacji tekstów biblijnych należy wziąć pod uwagę wyniki współczesnej psychologii rozwojowej i zróżnicowanie gatunków literackich w Biblii. Niektóre teksty biblijne wymagają innych dydaktycznych punktów wyjścia. Nasuwa się pytanie: jakie teksty i do jakiego okresu rozwoju dziecka są najodpowiedniejsze? Na to trudne, po dziś dzień dyskutowane pytanie, Dreher próbuje dać odpowiedź przez wskazanie pewnych ogólnych założeń.

W wieku 6 - 8 lat (Unterstufe) najważniejsze są teksty opisowe i narracyjne. Dziecko słucha angażując całą swoją uczuciowość i wrażliwość; żyje wyobraźnią, widzi więcej niż ukazuje mu opowiadany tekst. Do myślenia abstrakcyjnego nie jest jeszcze zdolne. Nie posiada też świadomości perspektywy czasu. Opowiadania biblijne są dla niego zbiorem wydarzeń świętych nie powiązanych czasowo. Dlatego nie można jeszcze przeprowadzać analizy tekstu, ale opowiadając trzeba zwracać uwagę na praobrazy biblijne (posłuszeństwo-nieposłuszeństwo, przebaczenie-zemsta, wdzięczność-niewdzięczność itp.). Wykorzystując fascynację i podziw dla wszystkiego, co nowe, uczyć patrzenia na świat jako na dzieło Boga i uczyć słuchania słowa Bożego.

W następnej fazie rozwoju 9 - 11 lat (Mittelstufe) można korzystać już z tekstów realistycznych i umiejętnie pogłębiać opowiadania. Dreher jest zdania, że w tym okresie można już omawiać cuda Jezusa, dążyć do spotkania z rzeczywistością, która jest ukryta za opowiadaniem i stopniowo wprowadzać w rozumienie języka Biblii.

W wieku 12 - 14 lat (Oberstufe) można omawiać przypowieści i mowy Jezusa. Jest to okres dojrzewania i krytycyzmu oraz zapotrzebowania na prawdę. Dziecko przestaje się interesować światem baśni i fantazji. Potrafi już uchwycić głębszy sens Pisma św. i dostrzec łączność pomiędzy tematami teologicznymi przewijającymi się na kartach Biblii (obietnica - wypełnienie obietnicy itd.). Dlatego też świat biblijnych obrazów może ułatwić zrozumienie otaczającej rzeczywistości i określić właściwy stosunek do niej²⁹³. Brak u Drehera szczegółowej analizy złożonego zagadnienia adaptacji tekstów biblijnych do potrzeb katechezy. Zresztą w latach sześćdziesiątych, kiedy wysunął ów problem, ani stan

²⁹² Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.46; Tenze. Die Anschaulichkeit im Bibelunterricht s.243n; Tenze. Unsere neue Schulbibel. München 1963 s.49nn; E.Hurlock. Rozwój dziecka. Warszawa 1966 s. 568-570; A.Vergote. Die Religion der Kindheit. W: Religionspsychologie. Freiburg 1970 s.357-367; Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, pod red. M.Zebrowskiej. Warszawa 1975 s.606-658, 694-794.

²⁹³ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.31nn; Tenze. Die Beschäftigung der Alterstufen s.122-133; Tenze. Vom Stil des katechetischen Gesprächs. KB 91:1966 s.596-600; Tenze. Katechese im Organismus s. 289.

bibliistyki ani rozwój psychologii nie pozwalał jeszcze na jednoznaczne jego rozwiązanie. W późniejszym okresie swoje zainteresowania skierował w stronę indukcji, nie wracając już do problemu adaptacji tekstów biblijnych do faz rozwoju psychicznego²⁹⁴.

Oprócz zwrócenia uwagi na rozwój psychiczny katechizowanych i ich sytuację psychologiczno-socjologiczną, należy mieć również na uwadze literacką formę tekstu biblijnego. Dla Baldermana forma literacka tekstu jest punktem wyjścia w katechezie²⁹⁵. Dreher nie neguje ważności formy literackiej, ale jest zdania, że ta sama perykopa może być rozważana na różnych poziomach rozwoju. Zawsze jednak należy pamiętać o coraz głębszym wyjaśnianiu prawdy w niej zawartej²⁹⁶.

Ten sposób stopniowego poszerzania rozumienia tej samej perykopy w różnych okresach rozwoju psychicznego nazywa fazami przepowiadania (Verkündigungsstufen). Fazy te mają na uwadze harmonijny i pełny rozwój życia wiary katechizowanych²⁹⁷. Istotna prawda tekstu (kerygmat) może wtedy uwzględnić te aspekty, które są bliższe mentalności danego okresu rozwojowego. Dreher omawia tę problematykę na przykładzie perykopy o wskrzeszeniu młodzieńca z Nain (Łk 7, 11-17). Kerygmat perykopy sformułować można tak: Bóg w Jezusie Chrystusie uwalnia nas od trwogi śmierci. W pierwszym roku nauczania wystarczy tylko opowiedzieć perykopę zwracając uwagę na to, że przez wskrzeszenie syna, Jezus pocie-

²⁹⁴ Bardziej szczegółowo problem adaptacji opracowali m.in.: Nastainczyk. *Biblische Unterweisung* s.70-82; 112-119; Barth. *Die Bibel im Religionsunterricht* s.64-70; Hüfer. *Biblische Katechese* s.102nn.

²⁹⁵ Por. Baldermann. *Biblische Didaktik*. Hamburg 1964. Zgodnie z sugestią Baldermana ułożono program nauczania w szkołach protestanckich. Por. *Arbeitsplan für den evangelischen Religionsunterricht an Volksschulen*. Göttingen 1967. Hrsg. D.Steinwede.

²⁹⁶ "Von der untersten Stufe über die Mittelstufe bis hin zur Oberstufe kann sehr oft derselbe Text und seine Aussage von seiner einfachsten *reductio ad essentiam* (Wesenskern) zu seiner *explicatio plenitudinis* (Vollaussage) progressiv ausgelegt werden". Dreher. *Methodik und Didaktik* s.37; Według tej sugestii została opracowana *Auswahlbibel "Gott unser Heil"*. Dreher był jednym z jej współtwórców. W tym podejściu do tekstu biblijnego Dreher widział możliwość zastosowania w katechezie metody "Curriculum". Por. *Die Hörer-Situation und Kommunikation* s.14n.

²⁹⁷ "Prinzipiell kann man sagen, dass so jede Perikope-man denke an die Taufe, Versuchung, Verkündigung Jesu - in immer neue Verkündigungsstufen entfaltet werden kann". Dreher. *Methodik und Didaktik* s.38; Na to zagadnienie baczniejszą uwagę zwrócił W.G.Esser twierdząc, że analiza dydaktyczna nie może się ograniczyć do intelektualno-psychicznego rozwoju człowieka, lecz musi mieć na uwadze rozwój życia wiary. Por. W.G.Esser. *Biblische Offenbarung für Kinder*. Freiburg 1967 s.39-42; Th.Kampmann mówi o trzech poziomach wyjaśnienia perykop w katechezie. 1. poziom werbalny (proste opowiedzenie perykopy), 2. poziom moralny (krytyczna interpretacja tekstu), 3. poziom mistyczny (wyjaśnienie sensu tajemnic zbawienia). Por. Th.Kampmann. *Das Geheimnis des Alten Testament*. München 1962 s.128n.

szył załamana matkę i wdowę. W czwartym roku nauczania można podkreślić, że Jezus wskrzeszając syna nie tylko podniósł na duchu zrozwyczajoną matkę, ale pokazał, że Bóg jest Panem życia i śmierci i jako ostatecznie zło człowieka zostanie pokonana śmierć. W ósmym roku nauczania wskazać trzeba, że w Jezusie Chrystusie Bóg nawiedza swój lud i ratuje go od zguby. Nawiedzenie to jest jednak różnie przyjmowane. Jan Chrzciciel, Apostołowie i lud widzą w Jezusie oczekiwanego Mesjasza, wybawiającego lud od zguby. Natomiast Arcykapłani, uczeni w Pismie i faryzeusze odrzucają Go. Po ósmym roku nauczania na perykopę można spojrzeć jako na świadectwo wczesnego chrześcijaństwa o prawdzie zmartwychwstania. Przedstawić ją można w świetle innych tekstów Nowego Testamentu mówiących o zmartwychwstaniu (1 Kor 15; Obj 21,1-5 itp.)²⁹⁸.

Mówiąc o stopniowym przekazywaniu prawdy Objawienia, Dreher uważa, że katecheza nie może być treściowo przeładowana²⁹⁹. Przeładowanie zagraża jej zarówno ze strony programów nauczania jak i samych katechetów, którzy jakby "na zapas" chcą je jak najwięcej nauczyć i przekazać³⁰⁰. Katecheta powinien być elastyczny i wrażliwy na potrzeby wychowanków i ich aktualną sytuację. Prawdę Bożą należy podawać w sposób jasny i przystępny, lecz nie infantylny. Ma to być już otwarcie teologicznych perspektyw na tyle na ile dziecko jest zdolne je pojąć³⁰¹. Słowo Boże zresztą nie jest nigdy łatwe i całkowicie zrozumiałe dla dzieci. Jest jednak zawsze dynamiczne, wyzwajające aktywność i budzące zainteresowania rzeczywistością różną od tej, z którą dzieci na codzień się spotykają³⁰².

298 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.38; Tenze. Die biblische Unterweisung s.115nn., znajdują się tu dalsze przykłady.

299 "Es werden immer mehr und mehr Stimmen laut, dass die Kinderpsychologie recht eigentlich das Mass und die innere Gestalt der katechetischen Verkündigung bestimmen muss. Nicht von dem vermittellichen Misserfolg der Katechese, sondern von der theologischen Überfrachtung der aus der Gesamtverkündigung an die Erwachsenengemeinde herausgelöst Stern Schülerkatechese ist zu reden. Hier ist eine schmerzhaft neuralgische Stelle". Dreher. Das Problem der Anwendung s. 193.

300 "Dieses Prinzip verlangt eine drastische Kürzung der Lehrpläne, mindestens ihre Elastizität, denn Schülerkatechese ist nicht Vollführung in das Christentum". Dreher. Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterricht s.63.

301 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.32.

302 Por. Dreher. Das Kerygma der Schrift und unsere Verkündigung s.51; Interesująca jest uwaga T.Wróbla dotycząca programu nauczania w klasach I-IV: "Program psychologiczny to taki program, który swą treścią wyprzedza nieco aktualny rozwój dzieci. Taki program idzie w pewnym stopniu "przed uczniem" i zawiera treści wyzwajające w nim, dzięki jego własnej aktywności, określone reakcje i postawy intelektualne, emocjonalne, moralne". Ogólne podstawy nauczania początkowego. W: Praca nauczyciela w klasach I-IV. Warszawa 1964 s.46.

3.3. Trudniejsze teksty biblijne w katechezie

Proponowana przez Drehera katecheza wymaga od katechety wysiłku w celu jej przygotowania oraz znajomości zarówno problematyki biblijnej jak i uwarunkowań psychologicznych. Zagadnień trudnych jest wiele. Zwrócimy tu uwagę jedynie na te, które były przedmiotem zainteresowań Drehera, a które we współczesnej teologii są także szeroko dyskutowane. Tymi niejako na nowo odkrytymi tematami to problematyka związana z cudami oraz eschatologia.

3.3.1. Cuda w nauczaniu katechetycznym

Nie do przyjęcia jest dosłowna i naiwna interpretacja cudów rozpowszechniona w dotychczasowej katechezie. Jest ona nie tylko niezgodna z dokumentami Kościoła, ale w jeszcze większej mierze jest niezgodna ze współczesnymi badaniami egzegetycznymi. Z powodu kontrowersji egzegetyczno-teologicznej dotyczącej problematyki cudów w Biblii, wielu katechetów zrezygnowało z ich omawiania, co wydaje się rzeczą niesłuszną, ponieważ cuda należą do całokształtu działalności i posłannictwa Jezusa³⁰³. Odrzucić trzeba w katechezie także ujęcie czysto dogmatyczne, moralizatorskie czy liturgiczne (alegoryczne wyjaśnienie wskrzeszenia młodzieńca z Nain Łk 7,11-17 jako przykład wskrzeszenia do życia duchowego). Natomiast trzeba zwrócić uwagę na aspekt teologiczny i dydaktyczny katechezy o cudach.

a. Aspekt teologiczny

W katechezie należy wyjść nie od fizyczno-przyrodniczego pojęcia cudu jako znaku objawiającego samego Boga i sposób Jego działania w historii. Tylko takie, historiozabawcze spojrzenie na cuda umożliwia właściwe ich odczytanie i wyjaśnienie³⁰⁴. Szczególną uwagę należy zwrócić na trzy momenty: rodzaj literacki perykopy, cud jako wydarzenie zbawcze i kerygmat cudu.

1°. Rodzaj literacki perykopy opisującej cud. Opisy cudów nie są sprawozdaniami z wydarzeń, lecz literackimi opisami tych wydarzeń zawierającymi już ich interpretację. W Nowym Testamencie cuda Jezusa są zinterpretowane przez ewangelistów-redaktorów i pierwotną tradycję chrześcijańską. Formę opisu wzorowano na schematach Starego Testamentu. Opis cudownego rozmnożenia chleba (Mt 14,13-21; Mk 6,34-44; Łk

³⁰³ Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu in der Katechese. W: Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig s.202.

³⁰⁴ Por. Dreher, jw. s.203; F.Mussner. Die Wunder Jesu. Leipzig 1969 s.67; Kudasiewicz. Cuda w Starym Testamencie. Znak 17: 1965 s. 1305-1319; Tenże. Literacka i teologiczna problematyka cudów Jezusa. W: Warszawskie Studia Biblijne. Warszawa 1976 s.88-98.

9,12-17; J 6,1-15) wzorowano na opisie 2 Krl 4, 42-44 i Wj 16,1-36³⁰⁵. Każdy z ewangelistów nadaje cudom Jezusa własne piętno teologiczne. Markowe opisy cudów są epifanią mocy Bożej, u Mateusza mają charakter eklezjologiczny. Łukasz eksponuje dobroć i współczucie Jezusa, a Jan podkreśla, że w czynach Jezusa działa sam Ojciec³⁰⁶.

2°. Cud jako wydarzenie zbawcze. Zarówno w Starym jak i w Nowym Testamencie cuda są częścią Bożego planu zbawczego. Bóg objawia się ludziom i realizuje swoje zbawienie w słowach i w czynach (KO 17). W Jezusie Bóg wszedł w wydarzenia tego świata i w nowe, osobowe związki z człowiekiem. Cuda Jezusa były wezwaniem do wiary i do podjęcia decyzji, opowiedzenia się za lub przeciw Jezusowi³⁰⁷. Cuda nie mogą być tłumaczone naturalistycznie, gdyż przedstawiałyby Jezusa w krzywym zwierciadle jako cudownego lekarza działającego magicznymi siłami³⁰⁸. W kontekście historii zbawienia cuda są wielkimi czynami Boga (Łk 19,37). Jezus zwiastując Królestwo Boże, jego nadejście zilustrował dziełami pełnymi mocy.

3°. Kerygmat cudu. Cuda nie tylko mają charakter kerygmaticzny, lecz same są kerygmatem³⁰⁹. W interpretacji pierwotnego Kościoła, w jego katechetycznej aktualizacji, cudotwórcza działalność Jezusa umieszczana jest zawsze w kontekście historii zbawienia (Dz 2,14-36; 10,35-43). Cuda przede wszystkim były znakiem Jezusa, objawieniem jego mesjańskiego posłannictwa. Odpowiadały na pytanie: kim On jest? Tak więc funkcja objawiająca cudów Jezusa utożsamia się z ich funkcją chrystologiczną. Cuda są także znakami naszego zbawienia. Uznawając fakt, że Bóg wkroczył w historię człowieka, ratując go od choroby i śmierci. Łączą się ściśle z wiarą: prowadzą do wiary, rozbudzają wiarę i ją umacniają, ale też wiarę zakładają. Nie wymuszają wiary, nie zwalniają od decyzji wiary. Cuda oznaczały nadejście nowej rzeczy-

³⁰⁵ Por. Dreher, jw. s.209; F.Zehrer. Das Problem der Wunder Jesu. Theologisch-praktische Quartalschrift 122:1974 s.236-241; Kudasiewicz, jw. s.92nn.

³⁰⁶ Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu s.210; Kudasiewicz. Problematyka cudów Jezusa s.98.

³⁰⁷ Por. Dreher, jw. s.211; A.Läpple pisze tak: "Die Wunder sind Zeichen der Scheidung und der Entscheidung; sie sind Katalysatoren die den Glauben oder den Unglauben zum Vorschein bringen. Die Wunder Jesu nehmen die Entscheidung nicht ab; im Gegenteil, sie fordern und provozieren in aller Schärfe diese Entscheidung. Die Wunder wollen alarmieren, unruhig machen". - A.Läpple. Die Botschaft der Evangelien heute. München 1968 s.196.

³⁰⁸ "Der Katechet muss sich hüten, die Wunder in jeden Fall als Ereignisse gegen die Naturgesetzlichkeit darzustellen". Dreher, jw. s. 208.

³⁰⁹ Por. F.Kamphaus. Von der Exegese zur Predigt. Mainz 1968 s.150.

wistości jaką jest Królestwo Boże. Stały się znakiem czasów eschatologicznych, przyszłością, która w Jezusa stała się już teraźniejszością³¹⁰.

b. Aspekt dydaktyczny

Katecheza o cudach musi być oparta na analizie egzegetyczno-hermeneutycznej tekstu, która pozwala uchwycić kerygmat cudu. Można to uczynić w kontekście perykopy, w kontekście całej Ewangelii, albo w kontekście tak Starego jak i Nowego Testamentu. Cuda można opowiadać dzieciom po 9 roku życia. Nie można ulegać ich nadmiernej ciekawości i zainteresowaniu szczegółami występującymi w opisie. Nie opowiadać cudów jako pojedynczych znaków nadzwyczajnych. A więc, nie zamiana wody w wino w Kanie Galilejskiej jest najważniejsza, lecz ujawnienie się mesjańskiej mocy Syna Bożego. Strzec się trzeba przesadnego psychologizowania, dramatyzowania czy fantastycznej nowelistyki wypaczającej kerygmat cudu³¹¹. Znaleźć też trzeba przejście od Chrystusa historią do Chrystusa obecnego i działającego w Kościele. Nie można pozostać na etapie refleksji czysto historycznej. Koniecznością jest uchwycenie miejsca styku ze współczesnością, przybliżenie kerygmatu cudu dzisiejszemu człowiekowi³¹².

3.3.2. Eschatologia w nauczaniu katechetycznym

Dotychczasowa katecheza na tematy eschatologiczne sprowadzała się często do moralizowania. W wielu katechizmach przewijał się jeszcze ujęty na sposób E.Kanta motyw nieśmiertelności ducha ludzkiego i wiecznej nagrody. Tendencja do lokalizacji nieba, piekła i czyśćca przybierała nieraz formy magiczne dalekie od biblijnego, symbolicznego przedstawiania losów człowieka po śmierci³¹³. Dyskusja teologiczna wokół zagadnień eschatologii i nowe spojrzenie na tradycyjną w tym

³¹⁰ Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu s.207n; Tenze. Das erste Wunder Jesu. ChPB 82:1969 s.48-50; K.Rahler. Grundkurs des Glaubens. Freiburg 1976 s.252-260; Z.Pawłowicz. Cuda Jezusa w katechezie. Kat 21: 1977 s.57n.

³¹¹ Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu s.217; Tenze. Erweckung des Jünglings von Nain. ChPB 82:1969 s.149-150.

³¹² Por. Dreher. Die Verkündigung der Wunder Jesu s.219; Pawłowicz. Cuda Jezusa s.59n.

³¹³ Por. Dreher. Die gewandelte theologische Sicht in der Verkündigung der "Letzten Dingen". ChPB 84:1971 s.275; P.Müller-H.Goldkuhle. Die nachbiblischen Akzentverschiebungen im historischen Entwicklungsgang des eschatologischen Denkens. Conc (niem.) 5:1969 s.10-17.

względnie naukę Kościoła, stawia przed katechezą nowe zadania³¹⁴. Omówimy je zarówno w aspekcie teologicznym jak i dydaktycznym.

a. Aspekt teologiczny

U podstaw katechezy o eschatologii leży biblijny obraz człowieka z jego podstawowym powołaniem do nowego życia i do ścisłego związku z Chrystusem. To odniesienie do Chrystusa, a nie homiletyczno-katechetyczna lokalizacja nieba czy piekła, jest ważna. Eschatologia jest elementem chrystologii. Misterium Paschalne Chrystusa, Jego śmierć i zmartwychwstanie stanowi centrum dziejów świata i posłannictwa o chwale i wywyższeniu człowieka³¹⁵. Misterium Paschalne Chrystusa było centralnym tematem kerygmatu apostoelskiego i kerygmatu pierwotnego chrześcijaństwa. I ono musi być również podstawą katechezy na temat wydarzeń eschatycznych. W Misterium Paschalnym schodzi się teraźniejszość z przyszłością. Radość poranka wielkanocnego i chwała Zmartwychwstałego Chrystusa powinny przenikać życie chrześcijańskie, znajdując odbicie w całej działalności Kościoła; a więc i w jego nauczaniu katechetycznym³¹⁶. Eschatologia nie może być traktowana w katechezie jako materiał do nauczania, ale raczej jako droga prowadząca do poznania Bożych tajemnic. W katechezie o eschatologii ciągle stoimy przed "nieznanym" i wciąż zdążamy do pełni według "pełni człowieka doskonałego Jezusa Chrystusa" (Ef 4,13). W katechezie należy uwzględnić dwie podstawowe linie rysujące się w rozważaniach teologicznych dotyczących problemów przyszłości człowieka i perspektyw chrześcijańskiego życia. Pierwsza linia wychodzi w swych rozważaniach od Chrystusa i Jego Paschalnego Misterium. Dla kogo zasadą życia jest Chrystus i Jego miłość, dla tego życie w Chrystusie nie ulega zniszczeniu. Rzeczywistość boska i ludzka w Chrystusie się jednoczą, a nie ulegają rozdwojeniu³¹⁷. Druga linia rozważań przesuwając akcent z dotychczasowej indywidualnej eschatologii na wspólnotową i kosmiczną³¹⁸. W dramacie "całego stworzenia rodzącego się ku nowemu" (Rz 8,21), należy widzieć właściwe ujęcie losów poszcze-

³¹⁴ Por. J.Ratzinger, Heilsgeschichte und Eschatologie. W: Theologie im Wandel (Festschrift zum 150-jährigen Bestehen der Kath.theologischen Fakultät an der Universität Tübingen, 1817-1967). München-Freiburg 1967 s.68-89; L.Boros. Mysterium mortis. Warszawa 1977.

³¹⁵ Por. Dreher. Die gewandelte theologische Sicht s.276; O.Betz. Die Eschatologie in der Glaubensunterweisung. Würzburg 1965 s.30nn.

³¹⁶ Por. Dreher. Die Botschaft von der Letzten Dingen. W: Katechese-Gemeinde s.219-225.

³¹⁷ Por. Dreher. Die gewandelte s.277.

³¹⁸ Por. Dreher, jw. s.275; Rahner. Grundkurs s.417-429; W.Kasper. Einführung in den Glauben. Mainz 1973 s.157-163.

gólnego człowieka³¹⁹. W świetle tajemnicy Chrystusa z listu do Kolo-
san 1,16 trzeba widzieć rolę Kościoła w świecie i wyciągnąć płynące
stąd konsekwencje dla całokształtu życia chrześcijańskiego. Z perspek-
tywy rozważań eschatycznych chrześcijaństwo jest religią absolutnej
przyszłości, wierzącą w ostateczne zwycięstwo życia nad śmiercią. A
życie wieczne w swej istocie polegać będzie na wspólnotcie z Bogiem i
z uwielbionym Synem Bożym w odnowionym stworzeniu (Łk 14,16-24; Mt
22,1-14)³²⁰.

b. Aspekt dydaktyczny

Zdecydowanie trzeba się odciąć od magicznych wyobrażeń o niebie
i piekle. Nie dążyć do definiowania, ale bardziej do obrazowego, bi-
blijnego przedstawiania tych prawd. Właściwym miejscem na katechezę
omawiającą zagadnienia eschatyczne jest katecheza dorosłych; nie ozna-
cza to, żeby dzieciom nie mówić o tych sprawach w taki sposób w jaki
zdolne są je pojąć³²¹. I tak: w katechezie o śmierci trzeba wyjść od
ujęcia śmierci jako konsekwencji grzechu ludzkiego, która jednak
przez śmierć i zmartwychwstanie Syna Bożego straciła znamię tragicz-
ności. O śmierci indywidualnej należy mówić w kontekście tajemnicy
Kościoła i tajemnicy Świętych Obcowania. Śmierć nie jest końcem życia
dla tych, dla których Chrystus był zasadą życia. Tych, którzy z Chrys-
tusem współumierają Bóg wskrzesi wespół z Chrystusem do nowego ży-
cia³²². Katecheza o piekle może być przeprowadzona dopiero wtedy, kie-
dy dziecko zapoznało się z czynami wpływającymi z dobroci i miłości
Bożej, kiedy poznało Boży plan zbawienia obejmujący wszystkich ludzi.
Podkreślić należy, że tajemnica piekła związana jest nieodłącznie z
tajemnicą ludzkiej wolności i możliwością odrzucenia przez człowieka
Bożej miłości³²³. Nie wydaje się rzeczą konieczną, aby przeprowadzać
specjalne katechezy o niebie, gdyż z całego Pisma św. przebija radosna
nadzieja na spotkanie z Bogiem i ujrzanie Go takim jakim jest. Każda
katecheza powinna prowadzić do lepszego poznania Boga i chodzenia w
Jego obecności. Wystarczy powiedzieć, że niebo jest wspólnotą z Bogiem

³¹⁹ B. Benoit np. jest zdania, że możemy wierzyć, iż nasze indywidualne zmartwychwstanie ma miejsce zaraz po śmierci. Wynika to z naszego wszczęcia przez chrzest w Chrystusową śmierć i w Chrystusowe Zmartwychwstanie. Por. Benoit. Auferstehung am Ende der Zeiten oder gleich nach dem Tod? Conc (niem) 6: 1970 s.719-724.

³²⁰ Por. Dreher. Die gewandelte s.277; Rahner. Marxistische Utopie und christliche Zukunft des Menschen. W: Schriften zur Theologie VI. Einsiedeln-Köln 1965 s.77-88.

³²¹ Por. Dreher. Die gewandelte s.277; A. Grabner-Heider. Biblische Eschatologie und Katechese. ChPB 82:1969 s.125n.

³²² Por. Dreher. Die gewandelte s.276; Tenze. Die Botschaft s.220.

³²³ "Die Hölle ist das Nicht-mehr-Lieben-Wollen und das Nicht-mehr-Lieben-Können". Dreher. Die gewandelte s.276; Tenze. Modellen Entwurf Fragwürdige Ewigkeit. LS 21:1970 s.141-148; Boros. Mysterium mortis s.55-61; 109n.

według miary jego miłości, że jest pełnią życia i pełnią szczęścia, że opisać nie można tego, co Bóg zgotował tym, którzy Go miłują³²⁴. W katechezie o wspaniałości odnowionego stworzenia należy zwrócić uwagę na następujące momenty: chrześcijanin już jest nowym stworzeniem (2 Kor 5,17) i już otrzymał nowego ducha (Rz 7,6). Nie tylko człowiek jest nowym stworzeniem, całe stworzenie zostanie odnowione w Chrystusie (Obj 21,5). Ono zostanie także wyzwolone z niewoli zepsucia, by uczestniczyć w wolności i chwale dzieci Bożych (Rz 8,21-22). Nastąpi zniszczenie tego co niszczone (Hbr 12,27) i powstanie nowe niebo i nowa ziemia pełna sprawiedliwości (2 P 3,13). Przemiana doprowadzi nie tylko do zwycięstwa nad złem, lecz do pełni doskonałości³²⁵. Jedno wydaje się być pewne, że katecheza na tematy eschatologiczne bardziej musi być świadectwem o tym, co niewyraźne i czego oczekujemy, aniżeli zwykłym nauczaniem.

Przeprowadzone rozważania uzmysłowiły konieczność zaznajomienia się z zasadami nauczania, potrzebę wyraźnego określenia celu i zadań katechezy biblijnej. Problemem niezwykle ważnym i trudnym zarazem okazał się dobór tekstów biblijnych dostosowanych do odpowiednich faz rozwoju psychicznego katechizowanych. Podano ogólne wskazania i sugestie ułatwiające szczegółowe rozpracowanie tego zagadnienia. Zwrócono także uwagę na stopień trudności w przeprowadzeniu katechezy biblijnej, podając przykładowo podstawowe założenia dotyczące katechezy o cudach oraz katechezy na tematy eschatologiczne.

³²⁴ Por. Dreher. Modellen Entwurf s.145n.

³²⁵ Por. Dreher. Die gewandelte s.276 i 278-280; Boros. Mysterium mortis s.156-176; Grabner-Heiler. Biblische Eschatologie s.130.

4. OPRACOWANIE METODYCZNE KATECHEZY BIBLIJNEJ

Owocność katechezy jest uzależniona nie tylko od bogactwa treści katechetycznej, lecz także od sposobu prowadzenia katechezy zgodnie z zasadami nauczania. Bogactwo form i metod chroni katechezę przed nudą i sprzyja rodzeniu się przeżyć religijnych u katechizowanych. Nuda i brak przeżyć religijnych są największym niebezpieczeństwem katechezy, przekreślającym cały wysiłek katechety. W rozdziale tym zostaną omówione formy i sposoby prowadzenia katechezy proponowane przez B. Drehera; możliwość wykorzystania tekstów literackich i pomocy katechetycznych ubogacających katechezę. Ukazana zostanie również struktura katechez biblijnej i przebieg jednostki katechetycznej.

4.1. Formy i metody katechezy biblijnej

Zdaniem Drehera opracowanie metodyczne katechezy jest uzależnione od analizy dydaktycznej tekstu biblijnego³²⁶. Mówiąc o metodyce ma on na myśli budowę i przebieg katechezy oraz podstawowe sposoby prowadzenia katechezy. Przez formę zdaje się rozumieć bardziej ogólne zagadnienia, a przez metodę, konkretne sposoby realizacji katechezy³²⁷.

³²⁶ Por. Dreher. Die didaktisch-methodische Grundstruktur s.131-136; Tenze. Einführung s.65nn; Szerzej na temat metodyki piszą: E.J. Korherr. Grundsätzliches und Praktisches zur Methode des Religionsunterrichts. W: Neue Schwerpunkte der Katechese. Freiburg 1970 s. 123-224; W.Klaffki. Studien zur Bildungstheorie und Didaktik. Mannheim 1965 s.126nn.

³²⁷ "Bei der Methodik geht es um den Ablauf oder Aufbau einer Glaubensstunde...". Dreher. Die didaktisch-methodische Grundstruktur s. 131; "Vielmehr soll hier auf die Hauptelementen der Methode, die immer bleiben, geachtet werden". Dreher. Methodik und Didaktik s. 51; Na temat wzajemnych zależności formy i metody mamy w dydaktyce zasadniczo dwa stanowiska. Stanowisko pierwsze uważa, że forma wskazuje ogólnie na sposoby nauczania, a ich konkretną realizacją zajmuje się metoda. Metoda jest tu podporządkowana formie. Zwolennicy drugiego stanowiska podporządkowują formę metodzie, uważając że metoda zawiera w sobie zasady i formy nauczania. Por. Majewski. Antropologiczna koncepcja s.204; Dyrektorium Katechetyczne o formie mówi wtedy kiedy zajmuje się zagadnieniami bardziej ogólnymi, a przez metodę rozumie konkretne sposoby katechizacji. Por. DCG 96, 46, 70.

Zarówno forma jak i metoda przyczyniają się do przeniesienia założeń teoretycznych na teren praktyki, dotyczą sposobu oddziaływania.

4.1.1. Formy katechezy biblijnej

W katechezie biblijnej treść jest sprawą pierwszoplanową. Wynika to z faktu, że głównym problemem jest prawidłowe odczytanie tekstu i przekazanie biblijnego kerygmatu. Stąd dwie podstawowe formy jego katechezy biblijnej: katecheza egzegetyczno-hermeneutyczna oraz katecheza biblijno-indukcyjna mają na uwadze w pierwszym rzędzie treść katechezy³²⁸.

328 Oprócz powyższych form można jeszcze dzisiaj mówić o wielu innych. Na uwagę zasługują: a) Informacyjna katecheza biblijna (Biblische Realienkunde) stara się w sposób rzeczowy omówić stosunki społeczno-polityczne, podłoże kulturalne, na którym rozwinęła się wiara w Boga Jedyneho u Izraelitów. Ukazuje w jaki sposób doświadczenie wiary narodu wybranego formowane na przestrzeni wieków wpływało na sposób mówienia o Bogu. Dla koczowników i pasterzy np. nazwanie Boga Pasterzem Ludu miało swą głęboką wymowę. Omawia święta, uroczystości religijne i zwyczaje, które tworzyły pewną tradycję religijną w ramach której ukształtował się określony typ języka religijnego i wyraźnie zarysowany typ człowieka głęboko wierzącego, jak Abrahama, Mojżesz, Dawid, czy inni. b) Historia literatury biblijnej (Biblische Literaturgeschichte) poprzez zwrócenie uwagi na różne formy i rodzaje literackie znajdujące się w Biblii, stara się w sposób rzeczowy wprowadzić uczniów w rozumienie ksiąg Pisma św. Typem sagi np. jest historia Abrahama, Izaaka czy Jakuba. Najstarszymi formami literatury izraelskiej jest np. pieśń Miriam (Wj 15, 21b), pieśń Debory (Sdz 5, 2-31). Katecheza ta próbuje dotrzeć do doświadczenia Boga, które tkwi u podstaw wszystkich ksiąg biblijnych, a które w sposób literacki zostało wyrażone w Piśmie św. Ten typ katechezy można prowadzić tylko w szkołach średnich, w których młodzież przyzwyczajona jest do analizy tekstów literackich. c) Historia wiary (Glaubensgeschichtlicher Unterricht). Ten typ katechezy można porównać z dotychczasową historiozawczą orientacją w katechezie. W pewnym stopniu jest jego kontynuacją, ale istnieje między nimi zasadnicza różnica. Historia zbawienia jakby z perspektywy Boga przedstawiała "historię zaangażowania się Boga w ludzkie dzieje". Natomiast "historia wiary" próbuje spojrzeć na te same dzieje z perspektywy człowieka. Bardziej uwypukla doświadczeniowo-dialogiczny charakter Objawienia. Doszukuje się tzw. "pierwotnych sytuacji" (Ursprungssituationen) które rodziły wiarę biblijną wyrażoną w tekstach. Katecheza ta wychodzi z założenia, że u podłoża tekstów biblijnych leży doświadczenie religijne, które trzeba odkryć, aby sam tekst mógł oddziaływać na naszą postawę wiary. Pewne doświadczenia są wspólne wszystkim ludziom np. doświadczenie wiary i niewiary, sprawiedliwości i niesprawiedliwości, cierpienia, śmierci, wyzwolenia z niewoli. Poprzez odkrycie tych wspólnych podstawowych doświadczeń człowieka ułatwia się zrozumienie Objawienia. Wiara ma swoją historię nie tylko w biografiiach poszczególnych jednostek, lecz również w życiu całych narodów. d) Historia oddziaływań (wpływów) - Wirkungsgeschichtlicher Unterricht. W katechezie tej chodzi o uchwycenie wpływu podstawowych tematów na kształt Biblii, np. temat Wyjścia przewijający się na kartach Pisma św., albo tytuły "Syn Dawida", "Mesjasz" odniesione do Jezusa. Jest to katecheza nie tyle o sensie tematów przewijających się w Biblii ile jest to katecheza o sensie życia ludzkiego o możliwościach ustalenia programu życia człowieka głęboko religijnego. Por. Langer. Praxis des Bibelunterricht. Stuttgart-München 1975 s. 36-52.

Dreher zwraca także uwagę w swych publikacjach na środowisko i dlatego można u niego mówić o katechezie szkolnej (dzieci i młodzieży), katechezie parafialnej a nawet o próbach tworzenia katechezy rodzinnej. Większość jego rozważań dotyczy katechezy dziecięcej i młodzieżowej, czyli problematyki nauczania Biblii w szkole. Wynika to z faktu, że zarówno w Niemczech Zachodnich jak i w Austrii katecheza po dzień dzisiejszy, jako jeden z przedmiotów szkolnych jest typowym nauczaniem religii³²⁹. Znalazło to swoje odbicie w proponowanym przez Drehera modelu katechezy biblijnej, która zasadniczo ma charakter katechezy szkolnej. W złożonym procesie kształtowania dojrzałej postawy wiary uwzględnia ona zarówno specyficzny charakter Pisma św. jak i zasady dydaktyki i metodyki szkolnej³³⁰. Katecheza szkolna z biegiem czasu ulegała coraz wyraźniej procesowi izolacji. Wyobcowywała się z życia kościoła lokalnego jakim jest parafia, a jej powiązania z życiem Kościoła Powszechnego stawały się coraz bardziej teoretyczne i abstrakcyjne. Doprowadziło to katechezę szkolną do impasu i poważnego kryzysu. Wyjście z tego kryzysu widział Dreher jedynie w całokształcie życia Kościoła i przez umieszczenie katechezy dzieci i młodzieży w warunkach konkretnego kościoła lokalnego czyli parafii. Uważał, że właściwym katechetą jest parafia, a katecheza szkolna jest tylko częścią funkcji katechetycznej parafii³³¹. Katecheza nie może pozostać tylko doktryną o chrześcijańskim życiu, lecz musi być rzeczywistym wprowadzeniem w to życie. Bez świadectwa wiary i świadectwa miłości wspólnoty parafialnej jest to niemożliwe. Dziecko może być włączone w Kościół tylko przez żywą wspólnotę wiary, która jest dla niego głosem Ewangelii i która chroni wiarę dziecka przed subiektywizmem i niechrześcijańskim deistycznym skrzywieniem³³². Dreher widzi potrzebę katechezy parafialnej a w jej ramach otoczenia szczególną opieką rodzin. Dzieciom i młodzieży brak doświadczenia wiary, gdyż wzdostają w rodzinach, które często już tylko z nazwy są chrześcijańskie. Należałoby więc przesunąć punkt ciężkości z katechezy szkolnej na katechezę rodzinną³³³. Rodzina jest niezastąpionym środowiskiem wychowania religijnego. W rodzinie katecheza ma formę serdecznej rozmowy, która odbywa się w atmo-

³²⁹ Por. A. Exeler. Religionsunterricht im Spannungsfeld zwischen Kirche und Schule. KB 94: 1969 s.541.

³³⁰ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.31-61; Tenże. Katholische und evangelische Bibelkatechese s.70nn.

³³¹ Por. Dreher. Katechese in Organismus der Gesamtseelsorge s.300.

³³² Por. Dreher. Katechese und Gemeinde s.19; Tenże. Der Religionsunterricht und die Gemeindeseelsorge s.64n.

³³³ "Das familiäre Brauchtum und die gemeindlichen bildhaften Darstellungen sind der Raum, auf den zu sich biblische Katechese bewegt". Dreher. Katechese und Gemeinde s.24.

sferze miłości, zaufania i bezpieczeństwa³³⁴. Rodzice znają swoje dziecko najlepiej, dlatego też w sposób najwłaściwszy mogą dziecku mówić o Bogu i wyjaśniać mu prawdy wiary. Ważnym momentem w katechezie rodzinnej jest oddziaływanie na wolę i uczucia dziecka, a nie na intelekt przez uczenie i powtarzanie prawd wiary. Katecheza rodzinna w rozumieniu Drehera jest katechezą współpracującą z katechezą szkolną i uzupełniającą ją³³⁵.

4.1.2. Metody katechezy biblijnej

W jaki sposób przeprowadzić katechezę? Jakich użyć metod, aby była skuteczna i osiągnęła zamierzony cel? Mówiąc o metodach Dreher ma na myśli przede wszystkim sposób postępowania, sztukę ułatwiającą wykonanie postawionego zadania³³⁶. Omówimy tu te metody, które w prowadzeniu katechezy biblijnej są szczególnie wskazane.

1° Najprostszym sposobem poznania tekstu biblijnego jest jego przeczytanie. Wydawałoby się, że nie trzeba tu podawać żadnych uwag, ponieważ umiejętność czytania jest u nas powszechna. Dreher stawia tu dwa warunki:

a. Grupa katechetyczna jest wspólnotą ludzi wierzących i w niej powinno rozbrzmiewać słowo Boże. Pismo św. na katechezie nie może być czytane prywatnie (każdy sobie), lecz ma to być czytanie głośne, wyraźne a zarazem spokojne, biegnące powolnym rytmem, bez pośpiechu, aby każdy obecny w sali mógł dosłyszeć przeczytane słowo Boże³³⁷.

b. Czytanie słowa Bożego ma ułatwić jego przeżycie. Uczyc refleksji nad słowem Objawienia. Czytanie ma być medytacyjne tj. wychowujące do medytacji. Medytacja zaś obok modlitwy jest koniecznym czynnikiem

³³⁴ Por. Dreher. Von der Bibelkatechese zum häuslichen Bibelgespräch und zur Bibelmeditation. W: Katechese-Gemeinde s.82. Zob. DÖG 78.

³³⁵ Por. Dreher. Die katechetische Methode als Hinweis zur Begegnung von Katechese und Familie. W: Katechese-Gemeinde s.102-107; U nas w Polsce pełniej katechezę rodzinną rozumie P.Bednarczyk: "Ze względu na stosunek nauczania rodzinnego do parafialnego możemy podzielić katechezę rodzinną na pomocniczą i samodzielną. Pomocnicza polega na tym, że głównym uczącym jest katecheta w kościele, a rodzina tylko wspomaga go... Katecheza samodzielna polega na tym, że głównym uczącym jest rodzina. Ona ma swój program i realizuje go niezależnie od nauczania parafialnego". Bednarczyk. Katechizacja w naszych rodzinach. Kat 5: 1962 s.228.

³³⁶ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.51; B.J.Lonergan. Metoda w teologii. Warszawa 1976 s.13; W. Okoń. Słownik pedagogiczny. Warszawa 1975 s.167.

³³⁷ "Das langsame Lesen oder Erzählen ist methodisch die Grundfigur einer Schülerkatechese". Dreher. Methodik und Didaktik s.54.

chrześcijańskiego życia³³⁸. Element medytacji jest potrzebny współczesnemu człowiekowi. Niedocenianie tego elementu w naszej katechezie może być jednym z powodów niezwykłego zainteresowania się religiami Wschodu. Trzeba także uczyć na katechezie poszanowania Biblii jako księgi świętej. Można to uczynić już przez pewne zewnętrzne elementy szacunku jak np. umieszczanie Pisma św. w salce na eksponowanym miejscu, umieszczenie obok Pisma św. świecy i kwiatów. Szacunku do Biblii jako księgi świętej uczy nas przede wszystkim liturgia. Należy wystrzeżać się na katechezie czysto poznawczego, laickiego traktowania Pisma św. W odniesieniu do Biblii element "sacrum" powinien być zachowany.

2° Opowiadanie należy do podstawowych metod nauczania. W katechezie biblijnej spełnia ono niezastąpioną rolę³³⁹. Opowiadać tzn. mówić do kogoś, licząc na jego reakcję. Chcąc komuś okazać życzliwość i przyjaźń opowiadamy mu o sobie w słowach prostych, nie używając abstrakcyjnych terminów. Gdy ktoś opowiada, gromadzą się ludzie, wsłuchują się w słowa opowiadającego, wycodzą ze swego osamotnienia, zapominają o swoich troskach, lękach i cierpieniach. Słuchający odkrywa innych ludzi, czuje się z nimi złączony. Mistrzem opowiadania był Jezus. Opowiadania biblijne są niewykorzystaną szansą katechezy. Przez opowiadanie można obudzić u dzieci zamiłowanie do Pisma św. oraz wewnętrzną radość ze spotkania ze słowem Bożym³⁴⁰. Opowiadanie jest swego rodzaju akcją przenoszącą słuchaczy w inną, dotychczas nieznaną rzeczywistość. Czyni ona słuchacza współuczestnikiem tej rzeczywistości³⁴¹.

338 "Es müsste ein gutes meditatives Lesen sein, nicht ein Herablesen, ein Lesen, das die kostbaren Worte wiegt und wertet, das vor allen kein stilles Privatlesen, sondern ein Lautes Vorlesen und damit ein gemeinschafts-oder besser gemeindebildendes Lesen ist. Das laute gesprochene Lesen macht bereits aus gedruckten Worten lebendige und fordert Hörende". Tamże s.55.

339 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.43nn; H.Hilger. Bemerkungen über das Erzählen biblischer Geschichten. KB 95:1970 s.206-215; D.Steinwede. Zu erzählen deine Herrlichkeit. München 1968 s.151-154; W.Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.87-94; A.Barth. Die Bibel im Religionsunterricht s.161-169.

340 Por. Dreher, jw. s.43; K.Schilling. Freude an biblischen Erzählungen. KB 98:1973 s.510-518; L.Nouvens. Die Kunst des Erzählens. W: Schwerpunkte der Katechese s.279-316.

341 "Erzählen heist, dass Katechet und Schüler sich in einer unentrinnbaren Wirklichkeit treffen, die von ihnen mitvollzogen wird. Dreher. Didaktik und Methodik heutigen RU s.67; Znaczenie opowiadań w procesie nauczania i wychowania docenia również metodyka szkolna: "Dobre opowiadanie cechuje obrazowość i żywość polegająca na nadawaniu scenom ruchu i życia, wywoływaniu w umyśle ucznia obrazów wyrazistych, na wiernym oddaniu całej piastyki i dynamiki akcji. Choć o to, aby uczniowie, słuchając opowiadania, znaleźli się w roli jak gdyby naocznych świadków przedstawionych wydarzeń. Język opowiadania powinien być prosty i jasny, dostosowany do poziomu uczniów". Por. J.Zborowski. Unowocześnienie metod nauczania. Warszawa 1966 s.62.

Siły i głębi opowiadań biblijnych nie są w stanie zastąpić żadne współczesne opowiadania i przykłady. Dlatego szczególnie w niższych klasach trzeba jak najwięcej opowiadać. Opowiadanie jako spotkanie ze słowem Bożym stawia katechecie pewne wymagania. Katecheta powinien opowiadać z wewnętrznym zaangażowaniem i teologicznym wyczuciem. Chcąc sprostać tym wymaganiom należy przestrzegać następujących reguł:

a. Opowiadanie musi wychodzić z realiów świata Biblii, brać pod uwagę stosunki społeczno-polityczne czasów, o których dany tekst mówi. Korzystać z osiągnięć archeologii biblijnej, komentarzy do Pisma św., słowników biblijnych, encyklopedii itp.³⁴².

b. Opowiadanie ma być niejako na służbie tekstu, winno wydobyć jego istotną wypowiedź. Musi więc być podporządkowane egzegezie tekstu i musi być jego aktualizującym wyjaśnieniem³⁴³. Temu prawu podlega konkretyzowanie, psychologizowanie, dramatyzacja, czy jakakolwiek inna forma przekazu.

c. Opowiadając należy mieć na uwadze rodzaj literacki tekstu³⁴⁴.

Istnieją teksty, które w swoim realizmie są tak silne, że nawet bez subiektywnych środków wyrazu zmuszają do rozważenia np. opisy Męki Pańskiej. W opowiadaniu przypowieści na podkreślenie zasługuje to, co stanowi istotę tekstu z pozostawieniem na boku i tak już bogatej scenerii tekstu. Trudnym problemem jest opowiadanie cudów. Przy cudach bowiem nie tyle fakt, ile raczej jego zbawcza wymowa ma zostać uwypuklona. Dziecko nie powinno wzrastać w atmosferze cudowności. Opowiadania o cudach nie są protokołami czy reportażami z cudownego wydarzenia, lecz świadectwami wiary Apostołów, którzy dopiero po Zmartwychwstaniu Jezusa właściwie je zinterpretowali. Cuda wychowują do poszanowania tajemnicy, dlatego należy je opowiadać³⁴⁵. Dla rozwoju wiary i jej właściwego kształtu jest to bardzo ważne.

d. Opowiadanie ma być wreszcie dostosowane do stopni rozwoju psychicznego i mentalności katechizowanych. Ta sama perykopa może być opowiadana na różnych stopniach rozwoju, ale zakres treści musi być poszerzany i pogłębiany; ma mieć na uwadze rozwój wiary i kształtowanie

³⁴² Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.44; Tenże. *Vom Stil des katechetischen Gespräches* s.548.

³⁴³ "Vor allem aber muss das Heilswerk Gottes in Christus gegerwärtig im Heiligen Geist das Fundamentale sein". Dreher. *Die biblische Unterweisung* s.248.

³⁴⁴ Por. Dreher. *Die biblische Unterweisung* s.238-244; Tenże. *Methodik und Didaktik* s.45; Baldermann. *Biblische Didaktik* s.61-142; Barth, *iw.* s.64nn.

³⁴⁵ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.46; Innego zdania jest Wegenast, który uważa, że dzieciom do lat 10 nie należy opowiadać cudów. Por. Wegenast. *Der biblische Unterricht zwischen Theologie und Didaktik*. Gütersloh 1965 s.53.

dojrzałej postawy wiary u katechizowanych³⁴⁶. Katecheta powinien pamiętać, że jest służą słowa Bożego, a opowiadając ma pomóc w odkrywaniu kerygmatu tekstu i ułatwić proces identyfikacji "ja" dziecięcego z wydarzeniami Biblii³⁴⁷. Różnice między opowiadaniem proponowanym przez Drehera, a opowiadaniem psychologizującym są następujące: opowiadamy treść tekstu a nie przeżycia psychiczne postaci biblijnych. Mówiąc o postaciach biblijnych omawiamy je w kontekście rozwijającej się treści, a nie ponad tekstem i bez uwzględnienia treści. Opowiadać należy kerygmaticznie a nie moralizująco, trzeba uwzględnić obiektywną interpretację, a nie subiektywne spekulacje³⁴⁸.

3° Uwzględniając strukturę dialogową Objawienia Bożego, należy powiedzieć, że katecheza biblijna ze swej natury nie może być monologiem. Bóg zwraca się do człowieka ze swoim słowem i czeka na odpowiedź przyjaźni. Podczas katechezy mamy do czynienia nie tylko z relacjami zachodzącymi między katechetą a katechizowanymi i treścią, ale istotna jest relacja osobowa między Bogiem i człowiekiem. Dialog uważa Dreher za element istotny katechezy. Nazywa go "rozmową o słowie" i proponuje następujące sposoby prowadzenia go³⁴⁹:

a. Dialog może być zwyczajną rozmową wyjaśniającą treść przeczytanego tekstu. I tak: w opisie życia pierwszej gminy chrześcijańskiej w Jerozolimie (Dz 2,42-47) można zwrócić uwagę na cztery cechy pierwotnej wspólnoty chrześcijańskiej: trwanie w nauce apostoelskiej, wspólnotę dóbr, wspólnotę w łamaniu chleba i wspólnotę modlitwy. Zdaniem: wspólnota chrześcijańska żyje mocą i duchem uwielbionego Pana może być zarówno kerygmatem perykopy jak i tematem katechezy.

b. Dialog może stanowić próbę szukania i rozwiązywania problemów wspólnych między tekstem Pisma św. a życiem katechizowanych. W przypowieści o synu marnotrawnym (Łk 15,11-32)³⁵⁰ można podjąć próbę identyfikacji z postawą "niemarnotrawnego" syna, który zwraca się do Ojca z żałami i pretensjami. Scenę kuszenia Jezusa (Mt 4,1-11) można wykorzystać jako płaszczyznę dialogu na temat istnienia zła i szatana.

c. Podstawę dialogu może stanowić wyszukiwanie w tekście słów, które w jakiś sposób są kluczem do zrozumienia całej perykopy. W pierwszym cudownym rozmnożeniu chleba (Mk 6,34-44) takim kluczem wydaje się

³⁴⁶ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.48n; Tenże. Die Hörer-Situation und Kommunikation. ChPB 85:1972 s.13n.

³⁴⁷ Por. Dreher. Einführung s.52; G.Miller. Bibel erzählen. KB 101: 1976 s.167; J.B.Metz. Kleine Apologie des Erzählens. Conc (niem.) 9: 1973 s.329-336.

³⁴⁸ Por. J.Dreissen. Die Erzählmethode biblischer Texte vor dem Anspruch der Exegese. KB 95:1970 s.526-535.

³⁴⁹ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.56-58.

³⁵⁰ Por. Dreher. Der verlorene Sohn. ChPB 82: 1969 s.48-50.

być zdanie: "Byli bowiem jak owce nie mające pasterza". Objawienie się Jezusa jako pasterza ludu nadaje scenie głębszą wymowę i pozwala na jej pełniejszą interpretację.

d. Porównanie synoptyczne może być następnym sposobem prowadzenia dialogu. I tak w opisie uzdrowienia służki setnika z Kafarnaum (Mt 8, 5-13; Łk 7, 1-10; J 4, 46-54) różne rozłożenie akcentów zmienia wymowę opisu. Mateusz przeciwstawia niewierze Izraela wiarę pogan. Łukasz chce powiedzieć, że pokorna wiara pogan nie ma nic z wyniosłości cechującej wiarę narodu wybranego. Jan zwraca uwagę na to, że ci którzy uwierzyli w Jezusa nie potrzebują cudów. "Znaków z nieba" domagają się jedynie Żydzi i ludzie niewierzący.

e. Wreszcie można ukazać znaczenie danego tekstu w świetle innych wypowiedzi Nowego czy Starego Testamentu, lub też ukazać jak dana myśl teologiczna przewija się przez całe Pismo św. Perykopa o wskrzeszeniu młodzieńca z Nain (Łk 7, 11-17) może stanowić punkt wyjścia do przedstawienia myśli teologicznej o zmartwychwstaniu ciał (Jr 26, 19; Dn 12, 2; Ap 20, 14; Ap 21, 4; 1 Kor 15, 26; 54, 57). Ten sposób wymaga już większej znajomości Pisma św. i dlatego nadaje się przede wszystkim do starszych grup młodzieżowych. Jest on bardzo ściśle związany z pracą nad tekstem³⁵¹.

⁴ Rzeczą wskazaną, szczególnie w niższych klasach, jest przeprowadzenie inscenizacji dramatycznej tekstu biblijnego³⁵². Nadaje się do tego wiele opowiadań Starego i Nowego Testamentu. W dramatyzacji szybciej następuje proces identyfikacji z postaciami, o których mówi tekst biblijny. To odgrywanie opowiadań biblijnych nie powinno jednak przekształcić się w rodzaj przedstawienia teatralnego. Różne mogą być sposoby przeprowadzenia inscenizacji opowiadania biblijnego. Najprostszym sposobem jest czytanie przez dzieci jakiegoś tekstu z podziałem na role. Postacie przedstawione przez Pismo św. nie są dowolnymi przykładami. Każda z nich spełnia jakąś określoną rolę, wyrażającą się w takim a nie innym stosunku do Boga. Dzięki procesowi identyfikacji z określoną rolą biblijną możemy wpływać na kształtowanie się właściwej postawy wobec Boga u wychowanków³⁵³. Pamiętać trzeba, że inscenizacja

³⁵¹ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.58; Tenże. Erweckung des Junglings von Nain. ChPB 82:1969 s.149n; Tenże. Das kerygma im Feld der Berufsschulkatechese. ChPB 84:1971 s.369n; H.Stock. Studien zur Auslegung der synoptischen Evangelien im Unterricht. Gütersloh 1959.

³⁵² Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.42; Tenże. Die biblische Unterweisung s.268; W.Langer. Schriftauslegung s.96-98; W.Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.56n; A.Höfer podaje szereg możliwości dramatyzacji tekstu biblijnego, jak: psychodrama religijna, bibliodrama, dramatyzacja biblijna transakcyjno-analityczna. Por. CT 46: 1976 f.II s.169-172.

³⁵³ Prof. J.Szczepański przez rolę społeczną rozumie "względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań, będących reakcjami na zachoc.d. odnośnika na str. 311

jest rodzajem utrwalania słowa Bożego a nie zabawą. Inscenizacja nie tylko przekazuje określone wzory zachowania religijnego, lecz umożliwia lepsze przeżycie treści Objawienia przez zwrócenie uwagi na moment emocjonalny. Przede wszystkim należy pamiętać, że rolą żywą i wcielającą osobowe wartości jest dla dziecka sam katecheta. Jeśli dziecko czuje się zespolone z katechetą i akceptuje go, to przejmie ono również przedstawione przez niego role biblijne. Gdy natomiast dziecko nie akceptuje katechety, wówczas nie będzie identyfikowało się z biblijnymi rolami. Katecheta jest więc nie tylko przekazicielem biblijnych ról, lecz jest tym, który je w sobie urzeczywistnia i swoją osobą przedstawia. Nauczanie biblijne może więc przygotować człowieka do podjęcia późniejszych decyzji w sprawach wiary³⁵⁴.

5° W metodyce nauczania biblijnego nowego znaczenia nabiera memoryzacja³⁵⁵. Mempryzacja fałszywie pojęta jako trening pamięci lub przymuszanie do zapamiętywania niezrozumiałych wyrazów czy abstrakcyjnych formuł musi być odrzucona. Nie można jej jednak całkowicie poniechać. Jest rzeczą wskazaną, aby dziecko umiało się modlić tekstami Pisma św. i aby umiało wyrazić prawdy swej wiary obrazowym językiem Pisma św. dalekim od definicji katechizmowych. Rzeczywistość wiary jest o wiele bogatsza i wymyka się próbom jej ścisłego definiowania³⁵⁶. O konieczności memoryzacji decyduje także взгляд pastoralno katechetyczny. We współczesnym zlaicyzowanym świecie dziecka może być posłańcem Ewangelii pod warunkiem znajomości crędzia zbawienia. Na pierwszy plan wysuwają się "formuły wiary", którymi posługiwano się w liturgii. Formuły te stanowią rodzaj wyznania wiary w jednego Boga (por. Rz 3,30; Gal 3,20; Jak 2,19), a także w jednego Pana Jezusa Chrystusa (por. 1 Kor 8,6; Ef 4,5-6; 1 Tm 2,5). Aklamacje również zawierają moment wyznania wiary (por. Flp 2,6-11; 1 Kor 8,6). Można także wykorzystać w katechezie hymny Starego i Nowego Przymierza, które wielbiąc Boga przeplatają motyw dziękczynienia i chwały z motywem wyznania (por. Ps 18(18); 96(95); 104(103); 148(147); J 1-17; Kol 1,15-20; 1 Tm 3,16; Flp 2,6-11; Ef 2,14-17; 1 P 1,19-21; 2,22-24; 3,18-22)³⁵⁷.

c.d. odnośnika ze str. 310

wanie innych osób, przebiegających według mniej lub więcej wyraźnie ustalonego wzoru". Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa wyd.3. 1972 s.131.

354 Por. H.Sunden. Die Religion und die Rollen. Berlin 1966 s.29; Hüfer, jw. s.166.

355 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.60; O.Dürr-G.Wipf. Memorien ja - aber wie? Stuttgart 1964 s.23nn; DCG 73.

356 Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.264.

357 "Eine positive glaubensveckende Kurzformel ist die Seele des Unterrichts". Dreher. Didaktik und Methodik s.61; H.Langkammer. Początki chrystologii Nowego Testamentu. Lublin 1977 s.9-40.

4.2. Wykorzystanie tekstów literackich i pomocy katechetycznych

Katecheza biblijna chcąc znaleźć punkt styku kerygmatu ze współczesnością musi sięgnąć po te możliwości, jakie daje zarówno literatura jak i inne zdobycze techniczne ułatwiające pracę katechetyczną. Dla katechezy młodzieżowej te możliwości stają się po prostu wymaganiem chwili, są jednym z warunków jej skuteczności³⁵⁸.

4.2.1. Wykorzystanie tekstów literackich w katechezie

Wprowadzenie tekstów literackich do katechezy, uważa Dreher za sprawę ważną. Skuteczność katechezy biblijnej zależy od tego, czy potrafi uchwycić napięcie rodzące się między tekstem Pisma św. a rzeczywistością życia. Znajomość zasad, którymi posługuje się współczesna bibliistyka, ułatwia właściwe odczytanie prawdy tekstu, zaś znajomość współczesnej literatury ułatwia zrozumienie problemów współczesnego świata³⁵⁹. Literatura, uwrażliwiając na to co dzieje się wokół nas, pełni rolę pomostu między orędziem Biblii a życiem. Przybliża podstawowe problemy i doświadczenia ludzkie, które w świetle Objawienia otrzymują nowy wymiar. Dla Drehera źródłem katechezy jest Pismo św., literatura spełnia w niej jedynie funkcję pomocniczą. Nie zastanawia się przy tym nad teoretycznym problemem funkcji literatury w katechezie, nie wypracowuje też kryteriów teologicznych czy pedagogicznych doboru tekstów literackich w katechezie. Więcej zależy mu na doprowadzeniu do konfrontacji pomiędzy tekstem Biblii a tekstem literackim³⁶⁰. Nie ogranicza się do "wielkiej literatury", lecz - w czym wydaje się bardzo współczesny - uwzględnia również film, telewizję, radio, tygodniki, a więc to co zwykliśmy nazywać środkami masowego przekazu³⁶¹.

³⁵⁸ Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes; Można też skorzystać z pracy: F.Hahn. Bibel und moderne Literatur. Stuttgart 1966.

³⁵⁹ Por. Dreher. Induktive Katechese s.242nn; Tenże. Didaktik und Methodik s.63; H.Halbfas jest zdania, że literatura na równi z Biblią może być źródłem katechezy, jeśli wydobywa metafizyczne potrzeby człowieka i uwrażliwia go na transcendencję. Por. Halbfas. Fundamentalkatechetik s.209-230; Problem literatury w wychowaniu religijnym, problem ustalenia kryteriów teologiczno-pedagogicznych jest szeroko dyskutowany. Por. H.Zirker. Sprachprobleme im Religionsunterricht (mit nichtbiblischen Texten). Düsseldorf 1972; H.J.Baden. Poesie und Theologie. Hamburg 1971; G.Otto. Didaktischer Kommentar. Lehrerheft zu Weltliche Erzählungen von Gott in der modernen Weltliteratur. Hamburg-München 1972; W.Hück. Weltliche Erzählungen von Gott in der modernen Weltliteratur. Hamburg-München 1972.

³⁶¹ "Es ist nicht von Belang, ob Texte moderner Literatur, gute Lyrik, oder Texte aus den Lesebüchern, Hinzufügungen aus anderen Schulbüchern, Berichte aus Funk und Fernsehen, aus Zeitschriften oder der Tagespresse gewält werden". Dreher. Didaktik und Methodik s.63.

Tę funkcję pomocniczą spełnia u niego literatura przede wszystkim w tzw. indukcji, w której pełni rolę wstępu do katechezy. I tak w katechezie "Jezus wodą życia" do tekstu J 3,1-42 (rozmowa z samarytan-³⁶²ką) indukcję stanowi fragment opowiadania A.Saint-Exupery'ego "Wiatr, piasek i gwiazdy". W opowiadaniu tym autor podkreśla niezastąpioną wartość wody dla człowieka. W warunkach pustyni woda dla człowieka to życie, jej wartość jest niewymienna i nieporównywalna. Opowiadanie przygotowuje do właściwego odczytania perykopy, wprowadza w temat, że dla każdego człowieka wodą życia jest Jezus, ponieważ jest absolutnie konieczny, ratując od zagiady i dając życie wieczne³⁶³.

U Drehera nie ma rozróżnienia na literaturę religijną czy niereligi-
jną, istnieje jedna ogólnoludzka literatura, z której katecheta mając na uwadze sytuację swoich wychowanków powinien umieć właściwie skorzystać. I dlatego nieraz na zasadzie przeciwieństwa wykorzystuje tekst literacki, który zupełnie inaczej ustawia problem aniżeli tekst biblijny. W ten sposób wymowa tekstu biblijnego zostaje mocniej podkreślona, zyskuje na wyrazistości. W katechezie "Jezus drogą do Ojca" do tekstu J 14,5-11, opowiadanie A.Camusa o Syzyfie służy do przeciwstawienia drogi i trudu chrześcijanina, drodze i trudowi mitycznego Syzyfa. Los człowieka, który wierzy w Jezusa i związał z Nim swe życie, nie jest losem Syzyfa. Droga człowieka wierzącego prowadzi do celu, a trud i wysiłek włożone w jej pokonanie nie są bezowocne. U szczytu tej drogi oczekuje człowieka Bóg, który go zaprasza do wspólnoty z sobą³⁶⁴.

4.2.2. Wykorzystanie pomocy katechetycznych

Pismo św. podkreśla, że Jezus Chrystus jest słowem i obrazem Boga niewidzialnego. Nie inaczej więc, jak w świetle Chrystusa poznajemy Boga. Biblia zaprasza nas do słuchania i oglądania "wielkich dzieł Bożych". Ta dydaktyka Boga daje i nam prawo do posługiwania się pomocami i środkami audiowizualnymi w katechezie, które mają pomagać w głoszeniu słowa Bożego, wzmacniać jego oddziaływanie. Istnieje również od strony psychiki człowieka potrzeba korzystania z pomocy katechetycznych. Treść podawana w sposób konkretny i obrazowy jest łatwiej przyswajalna. Pomoce katechetyczne nie mogą zastąpić orędzia zbawienia. Mają być środkiem łączności grupy, ułatwiać tworzenie relacji międzysobowych podczas katechezy. Przeciętny katecheta zwykle nie jest biblistą, stąd jest rzeczą wskazaną, aby przygotowując katechezę korzystał z dobrych, nowych komentarzy do Pisma św., czy opracowań

³⁶² Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.52-60.

³⁶³ Por. Dreher, jw. s.58.

³⁶⁴ Por. Dreher, jw. s.192-194.

z dziedziny teologii biblijnej. Ułatwiają one poprawne przygotowanie katechezy i chrnią katechetę przed niewłaściwym lub błędnym tłumaczeniem danej perykopy³⁶⁵. Oprócz komentarzy, encyklopedii biblijnych czy słowników godnym polecenia jest korzystanie z map, zdjęć, przeźroczy czy albumów o Ziemi Świętej³⁶⁶. Katecheza biblijna opiera się głównie na tekście i posługuje się tekstem, dlatego narażona jest na niebezpieczeństwo nadużycia słowa i niedoceniaenia innych form komunikacji myśli. Obraz, fotografia, pocztówka, film krótkometrażowy, taśma magnetofonowa, odpowiednio dobrane do treści katechezy podtrzymują postawę poszukiwania przez to, że przemawiają nie tylko do intelektu, ale także do sfery emocjonalnej i wolitywnej. Informują o świecie, i tym dawno minionym, ale też i o tym współczesnym. Ułatwiają odkrycie religijnego wymiaru ludzkiej egzystencji. Z pewnością nie mogą zastąpić Pisma św., ale mogą pobudzić do refleksji, ułatwić przeżycie treści Objawienia. Nasza cywilizacja jest "cywilizacją obrazu". Dzieci myślą obrazami. Obraz musi być podporządkowany celowi katechezy. Negatywnie trzeba ocenić obrazy przeładowane treściowo oraz te, które sprzeciwiają się prawdzie. Obrazy powinny pobudzać do aktywności, nie tyle zewnętrznej co wewnętrznej i sprzyjać rodzeniu się refleksji. Obraz i dźwięk mogą być wykorzystane w katechezie dla rozwoju zdolności medytacyjnych u dzieci³⁶⁷. Wykorzystać też można pieśni religijne, szczególnie młodzieżowe, oparte na motywach biblijnych. Ułatwiają one w wielu wypadkach przeżycie treści omawianych tekstów Pisma św.³⁶⁸. Możliwości wykorzystania w katechezie tzw. środków audiowizualnych jest dużo. Zależy to od inwencji katechety. Każda katecheza w pewnej

365 Por. Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.29; Z polskich komentarzy wymienić można komentarze do Starego i Nowego Testamentu wydane przez Pallottinum w Poznaniu pod egidą Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; Pismo św. Starego i Nowego Testamentu wydane przez Księgarnię św. Wojciecha w Poznaniu w trzech tomach w latach 1973-1975; M.Peter. W kręgu Starego Przymierza. Wprowadzenie do dziejów i teologii Starego Testamentu. Poznań 1975; A.Läpple. Od księgi Rodzaju do Ewangelii. Kraków 1977.

366 W języku polskim tych albumów prawie nie mamy. W jęz.niemieckim wymienić można nowsze wydania albumowe jak: D.Arenhoevel. So wurde Bibel. Ein Sachbuch zum Alten Testament. Stuttgart 1974; A.Weiser. Was die Bibel Wunder nennt. Ein Sachbuch zu den Berichten der Evangelien. Stuttgart 1975; G.Lohfink. Jetzt verstehe ich die Bibel. Ein Sachbuch zur Formkritik. Stuttgart 1975; J.Zink. Die Wahrheit lässt sich finden. Dokumente aus der Bibel und Erfahrungen heute. Stuttgart 1971.

367 Por. Dreher. Didaktik und Methodik s.64; B.Jabłońska. Ilustracja i obraz jako pomoc katechetyczna. Kat 9:1965 s.76n; Środki audiowizualne w katechezie. Kat 19:1975 s.132-133; DCG 122.

368 Por. W.Mierzyński. Pieśń religijna w katechezie. Kat 8:1964 s.112-114; F.Blachnicki. Piosenka religijna a ewangelizacja. Kat 14: 1970 s.195n.

mierze zawiera w sobie element twórczości. Inwencja twórcza katechety i całej grupy chroni katechezę przed nudą.

4.3. Struktura katechezy biblijnej

Mówiąc o strukturze katechezy mamy na myśli budowę katechezy, wzajemne relacje między poszczególnymi elementami i wreszcie przebieg jednostki katechetycznej³⁶⁹. Tak więc, zarówno przypomnienie założeń ogólnych znajdujących się u podstaw struktury katechezy biblijnej, jak i przedstawienie jej przebiegu ukaże model katechezy biblijnej proponowanej przez B.Drehera.

4.3.1. Założenia ogólne

Od samego początku katechezy należy wzbudzić zainteresowanie jej treścią u katechizowanych. Brak zainteresowania ze strony wychowanków stawia pod znakiem zapytania cały wysiłek katechetyczny³⁷⁰. Trzeba nieraz dopiero budzić potrzeby, stawiać pytania, ukazywać ważność danego problemu dla życia chrześcijańskiego. Nie można mówić o zbawieniu tych, którzy nie odczuwają jego potrzeby, ani o odpuszczeniu grzechów przez Chrystusa, jeśli nie ma wprawdzie poczucia winy. Dreher uważa, że wychodzenie w katechezie z doświadczenia ludzkiego, z sytuacji w jakiej znajdują się katechizowani, ułatwia usłyszenie słowa Bożego jako orędzia zbawienia skierowanego konkretnie do nich, a nie do historycznie odległych pokoleń³⁷¹. Umiejętność słuchania słowa Bożego jest ważnym momentem w katechezie biblijnej. Cechą człowieka biblijnego jest słuchanie słowa Bożego całą swoją osobowością. Tę postawę należy stopniowo wyrabiać, przybliżając do przemawiającego Boga. Katecheza kerygmatyczna akcentowała dwa podstawowe akty, które jednocześnie stanowiły elementy składowe jednostki katechetycznej: słowo Boże - odpowiedź człowieka. Na proklamowane słowo człowiek powinien dać odpowiedź postawą swego życia³⁷². W tym niewątpliwie słusznym ujęciu

³⁶⁹ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.51; W. Okoń. *Słownik pedagogiczny* s.277.

³⁷⁰ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.51.

³⁷¹ Por. Dreher. *Zeuge des verborgenen Gottes* s.7; Warto zwrócić uwagę na to, co pisze J.Zborowski: "Jeżeli wysunięty problem odpowiada aktualnym zainteresowaniom uczniów albo nauczyciel potrafi je u uczniów wywołać, wówczas obok czynnika emocjonalnego rodzi się w nich chęć pokonania trudności stojących na drodze do rozwiązania tego zadania. Ten rodzaj motywacji uczenia się stanowi najważniejsze źródło aktywizacji ucznia i koncentracji jego uwagi do wysiłku, do działania". *Unowocześnienie metod nauczania*. Warszawa 1966 s.64.

³⁷² Por. Dreher. *Induktive Katechese* s.244; M.Finke. *Katecheza kerygmatyczno-liturgiczna*. *Kat* 6:1962 s.11-20.

jest jednak pewne niedomówienie. Wiadomo, że człowiek nie zawsze działa tak prosto i nieskomplikowanie na zasadzie: słowo - odpowiedź. Nim nastąpi odpowiedź na słowo, trzeba wpieryw określić doń stosunek całego swego życia. Zwrócenie uwagi na kontekst człowieka, uwarunkowania psychiczne i egzystencjalne jest ważnym czynnikiem³⁷³.

4.3.2. Przebieg katechezy

Zdaniem Drehera katecheza powinna się rozpocząć od wprowadzenia, najczęściej indukcyjnego, które przygotowuje do tzw. spotkania ze słowem Bożym zawartym w perykopie; następnie w formie rozmowy, dialogu dokonuje się wyjaśnienie tekstu i jego aktualizacja, wreszcie realizacja katechezy czyli urzeczywistnienie słowa. Elementy te nie mogą być traktowane jako stopnie formalne w dawnej katechezie szkolnej, lecz wskazana tu jest pewna elastyczność dyktowana możliwościami poznawczymi i sytuacją określonej grupy katechetycznej³⁷⁴. Elementy te można sprowadzić do trzech zasadniczych:

- 1) spotkanie ze słowem Bożym,
- 2) rozmowa wyjaśniająca czyli dialog,
- 3) realizacja albo urzeczywistnienie słowa³⁷⁵.

4.3.2.1. Spotkanie ze słowem Bożym

Spotkanie to winno być zawsze poprzedzone odpowiednim wprowadzeniem, z którego nigdy w katechezie nie należy rezygnować. Rezygnacja z wprowadzania byłaby nawet czymś sprzecznym z dotychczasową praktyką katechetyczną³⁷⁶. Wprowadzenie to może mieć charakter wewnątrzbiblijny tj. wprowadzający w określoną perykopę na podstawie tego, co o niej mówi współczesna biblistyka, z uwzględnieniem realiów historycznych, geograficznych, kulturowych i środowiskowych, w których dana perykopa powstała³⁷⁷. We wprowadzeniu do katechezy Jezus wodą życia

³⁷³ Por. Dreher. Die Hörer - Situation und - Kommunikation als Masstab für den Wandel des Kerygma. ChPB 85:1972.

³⁷⁴ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.51-61; Herbart w procesie nauczania wyróżnił: jasność, asocjację, system i metodę. Były to założenia czysto filozoficzne. Uczniowie Herbarta Ziller i Rein rozwinęli te założenia. Rein zaproponował następujące stopnie formalne lekcji: przygotowanie, przedstawienie materiału, zebranie i zastosowanie. Do katechetyki stopnie te przeniósł O.Wilmann. Por. Pfliegler. Der Religionsunterricht. Wien 1935 s.45; K.Sośnicki. Dydaktyka ogólna. Wrocław 1959 s.25.

³⁷⁵ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.51; Ten schemat katechezy biblijnej Drehera między innymi przyjmują: E.J.Korherr-G.Hierzenberger. Praktisches Wörterbuch der Religionspädagogik und Katechetik. Freiburg 1973 s.100; Barth. Die Bibel im RU s.147; Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.65.

³⁷⁶ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.53.

³⁷⁷ Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.226nn; Tenże. Biblisch predigen s.22; Tenże. Methodik und Didaktik s.53.

(J 4,1-15) Dreher proponuje zwrócić uwagę na następujące sprawy:

- a) dlaczego Jezus idzie do Galilei przez Samarię? Żydzi odnosili się z niechęcią, a nawet z nienawiścią do Samarytan. Jezus przełamuje tę barierę,
- b) niezwykłość sytuacji obyczajowej. Jezus-mężczyzna, Żyd, prosi o wodę kobietę i to samarytankę. U Żydów już rozmowa z kobietą była źle widziana,
- c) Jezus w rozmowie z samarytanką wyjawia, że jest Mesjaszem, mimo, że wobec Apostołów nie zdecydował się na taką wypowiedź³⁷⁸.

Wprowadzenie to może mieć tak charakter typowo indukcyjny i wtedy rolę wprowadzającą pełni tekst literacki. U Drehera są to przeważnie teksty znane, arcydzieła literatury światowej, które w sposób doskonały przedstawiają i analizują problemy ludzkiego życia³⁷⁹. Można skożystać z relacji prasowych, np. w katechezie pt.: Zawierzenie słowu Bożemu do tekstu J 4,46-54 (Syn dworzanina) wprowadzenia dokonują sami uczniowie, którzy na podstawie relacji prasowych omawiają opis otwarcia Olimpiady zimowej w Grenoble w roku 1968. Porównując z sobą cztery różne relacje prasowe dochodzą do wniosku, że każdy z czterech korespondentów w inny sposób przedstawił uroczystość otwarcia Olimpiady. To wprowadzenie ułatwia następnie przeprowadzenie porównania synoptycznego dotyczącego cudownego uzdrowienia syna dworzanina (Mt 8,5-13; Łk 7,1-10; J 4,46-54). Ułatwia ono podkreślenie faktu, jak potrzeby gminy, osobowość teologiczna ewangelisty, wpłynęły na sposób przedstawienia faktu cudownego uzdrowienia³⁸⁰.

Aktualne życie Kościoła również daje szereg możliwości wprowadzenia w temat biblijny. W katechezie na temat Jezusowej modlitwy o jedność (J 17,20-26), wprowadzenie do katechezy stanowi sprawozdanie z udziału w nabożeństwie ekumenicznym w ramach Tygodnia modlitw o jedność chrześcijan³⁸¹. Bezpośrednie doświadczenie katechizowanych, przeprowadzona przez nich obserwacja sytuacji życiowych, wprowadzają bardzo aktywnie w temat. W katechezie "o śmierci chrześcijanina" indukcyjne wprowadzenie przygotowują sami uczniowie. Podzieleni już wcześniej na zespoły, jedni zwiędzają cmentarz, zwracają uwagę na znajdujące się na nagrobkach napisy i symbole. Dokonują też porównania między cmentarzami chrześcijańskimi a cmentarzami niechrześcijańskimi. Inna grupa bierze udział w pogrzebie i stara się następnie przeprowadzić analizę tekstów śpiewanych pieśni i modlitw liturgicznych. Jeszcze inni

³⁷⁸ Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.52/60.

³⁷⁹ Por. Dreher jw. Freiburg 1970. Cały ten zbiór katechez stanowi przykład umiejętnego wykorzystania tekstów literackich w katechezie.

³⁸⁰ Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.65-67.

³⁸¹ Tamże s.220-227.

przeglądają zawiadomienia o śmierci ukazujące się w gazetach, klepsydry i wszelkie przejawy społecznej pamięci o zmarłych³⁸².

Po wprowadzeniu w katechezę, wytworzeniu odpowiedniego klimatu Dreher proponuje dopiero spotkanie ze słowem Bożym³⁸³. To spotkanie czyli zapoznanie się ze słowem Bożym, zawartym w konkretnym tekście, jak to już wyżej zostało omówione, może polegać na przeczytaniu tekstu, jego opowiedzeniu względnie inscenizacji.

4.3.2.2. Rozmowa o słowie

Szczytowym punktem katechezy biblijnej jest rozmowa o słowie. Ma ona charakter dialogu, w którym zwrócić trzeba uwagę na dwa momenty: na tzw. dialog wyjaśniający (Auslegungsgespräch) mający na celu wydobycie istotnej wypowiedzi tekstu biblijnego, oraz dialog aktualizujący (Aktualisierungsgespräch), którego zadaniem jest uchwycenie punktów styecznych pomiędzy kerygmatem Pisma św. a życiem. Tych dwóch momentów nie należy od siebie oddzielać, lecz powinny się one wzajemnie przenikać i uzupełniać³⁸⁴. Na podstawie tego, co kiedyś tekst mówił do tych, do których był adresowany, należy wyszukać akcenty ważne dla współczesności. Orędzie zbawienia jest zawsze to samo, nie oznacza to jednak wcale, że nie mają ulec zmianie akcenty podkreślające ważność orędzia. W rozmowie wyjaśniającej do tekstu Mateusza o uciszeniu burzy na morzu (Mt 8,23-27)³⁸⁵ można podkreślić, że opis uciszenia burzy na morzu u Mateusza ma swój specyficzny rys, różny od opisu Marka 4,35-41, albo Łukasza 8,22-25. Mateusz, uciszenie burzy na morzu łączy z tematem Kościoła, a łódź w której znajduje się Jezus z Apostołami jest u niego obrazem Kościoła. A w słowach: "Gdy Jezus wszedł do łodzi, poszli za Nim Jego uczniowie" - można widzieć zachętę do naśladowania Jezusa mimo groźących niebezpieczeństw. Wezwanie "Panie, ratuj bo ginieemy", które ma tylko Mateusz, wskazywałoby na to, że mamy

³⁸² Por. Dreher. Die Botschaft von den Letzten Dingen. W: Katechese-Gemeinde s.219-225.

³⁸³ "Die Begnung mit dem Wort bildet die allgemein anerkannte erste Hauptstufe der Bibelkatechese". Dreher. Methodik und Didaktik s. 53.

³⁸⁴ "Das Gespräch unter dem Wort" ist der "Höhepunkt der biblischen Unterweisung. Es ist ein Miteinanderreden und Aufeinanderhören, nicht ein formales geistiges Spiel, sondern ein Fragen nach der eigentlichen Aussage des Textes: Was will Gott sagen". Dreher. jw. s.56. "Es ist in das methodische Beilieben des Katecheten gestellt, ob er diesen Schritt von der Botschaft: "Worum es damals ging" zum Wort: "Worum es heute geht", in einem einzigen Gespräch oder in einer eigenen Stufe vollziehen will". Tamże s.59; Tenże. Vom Stil des katechetischen Gesprächs s.493n; Tenże. Verkündigung s.48.

³⁸⁵ Jest ona wyjęta z katechezy opracowanej przez Drehera i umieszczonej przez niego we wprowadzeniu do Biblii szkolnej "Gott unser Heil". Einführung s.106-111.

tu do czynienia z wyznaniem wiary w uwielbionego Chrystusa-Kyriosa, połączone z modlitwą błagalną. Wezwanie to mogło się zrodzić dopiero w popaschalnej gminie chrześcijańskiej. Chrystus-Kyrios przy końcu dziejów przyjdzie w chwale, aby sądzić świat (Mt 25,37). Uciszenie burzy łączy Mateusz z naganą udzieloną Apostołom: "Czemu bojaźliwi jesteście małej wiary?" Naganą tę pomija zarówno Marek jak i Łukasz. Termin "małej wiary" u Mateusza powraca dość często (6,30; 8,20; 14,31; 16,8; 17,20) i oznacza wiarę niedojrzałą i słabą. Może to być odbiciem sytuacji młodej gminy chrześcijańskiej atakowanej przez Żydów. Z doświadczenia Apostołów Mateusz próbuje wyciągnąć wnioski dla swojej gminy, która prześladowana, ma poczucie jakby znalazła się na rozszalałym morzu i modli się o zachowanie wiary w Chrystusa, Kyriosa. W rozmowie aktualizującej można zwrócić uwagę na dwie sprawy ważne dla współczesnego człowieka:

- a. Zwątpienie, niezadowolenie i lęk towarzyszą człowiekowi na ogół zawsze. Jednak są to cechy w sposób zdwojony widoczne dzisiaj, także u współczesnych chrześcijan. Jak się z tego pancerza lęku wyzwolić?
- b. Dla Mateusza mała wiara Apostołów jest właściwie niewiarą. Wiara jest małą wtedy, kiedy chrześcijanin przesadnie troszczy się o sprawy tego świata (Mt 6,30-34). Przesadna troska o sprawy doczesne niszczy wiarę. Wiara u Mateusza ujawnia się przede wszystkim w naśladowaniu Jezusa. Naśladowanie to łączy się z miłością do bliźnich (Mt 25,40).

W katechezie: Jezus światłością świata (J 1,4-10)³⁸⁶ w rozmowie aktualizującej Dreher uwypukla potrzebę zbawienia. Janowa symbolika światła oddaje ją w sposób najlepszy. Przez chrzest każdy z nas również znalazł się w kręgu światła Chrystusowego. W ten sposób zostaliśmy powołani, "aby chodzić w światłości" (J 1,7). Odrzucenie światłości jest pogrążeniem się w ciemności i jest równoznaczne z odrzuceniem Chrystusa. Jedynie w świetle Chrystusowej prawdy człowiek jest zdolny zrozumieć sens swego istnienia.

O różnych sposobach prowadzenia dialogu o słowie Bożym szeroko mówiliśmy przy omawianiu metod katechezy biblijnej. Tu jedynie wystarczy przypomnieć, że jest rzeczą wskazaną, aby podsumowania rozmowy o tekście, zamknięcia dialogu katechetycznego, zebrania myśli, które się przewijały, dokonał katecheta. Dobrze byłoby, aby główne myśli, które pojawiły się podczas omawiania tekstu Pisma św. zostały zapisane na tablicy celem zapamiętania i utrwalenia³⁸⁷.

³⁸⁶ Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.9-17.

³⁸⁷ Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.58; Tenże. Neue Schulbibel - neue Bibelkatechese s.3n; Tenże. Unsere neue Schulbibel s.68.

4.3.2.3. Urzeczywistnienie słowa

Realizacja katechezy jest uzależniona od wielu czynników. Na płaszczyźnie naturalnej jej skuteczność zależy od katechety i grupy katechetycznej, od ich zaangażowania i odpowiedzialnego w niej udziału. Na płaszczyźnie wiary katecheza jest wtedy skuteczna, kiedy doprowadza poprzez dialog do spotkania osobowego z Bogiem. Realizację katechezy nie należy uważać za coś w rodzaju dawnego "zastosowania praktycznego", które często nie wypływało z treści katechezy, lecz było jedynie dodawane na tej zasadzie, że katecheza powinna mieć związek z praktyką. To zastosowanie praktyczne bywało nieraz także samo dla całego szeregu katechez. Jest rzeczą pewną, że katecheza nie może pozostać na etapie pobożnego czytania Pisma św., czy pobożnego opowiadania³⁸⁸. Chodzi ciągle o związek kerygmatu Pisma św. z konkretną sytuacją, w jakiej znajduje się grupa katechetyczna. Dlatego trudno podawać szczegóły, można jedynie postawić ogólną zasadę, że sposób urzeczywistnienia usłyszanego słowa Bożego musi wypływać z całego toku katechezy i musi być dostosowany do możliwości danej grupy katechetycznej. Ma prowadzić katechizowanych do dojrzałej wiary i kształtować w nich chrześcijańską postawę życia. Jak to uczynić? Skoro katecheza ma coś wspólnego z twórczością, stąd wiele zależeć będzie od katechety jak i od grupy katechetycznej. Tu na podkreślenie zasługują modlitwy biblijne i medytacja.

Najwłaściwszej modlitwy chrześcijanin uczy się na tekstach Pisma św.³⁸⁹, które kształtują w nim biblijny styl modlitwy w duchu i w prawdzie. Liczne teksty Pisma św. nadają się doskonale do tego, aby się nimi posługiwać jako formułami modlitewnymi³⁹⁰. Będą to hymny, wyznania wiary, doksologie. Teksty te są najczęściej rytmicznie zbudowane i stąd łatwe do zapamiętania. Szczególna rola przypada tu psalmom, które są nam bliższe niż inne teksty Biblii. Ta bliskość wpływa z faktu, że są one pisane językiem poetyckim, posługującym się obrazami i symbolami, co zawsze jest czymś uniwersalnym i ma moc przekraczania barier czasu, języka i kultury³⁹¹. Modlitwa biblijna uczy przede wszystkim właściwej postawy względem Boga: postawy pokory, uwiel-

³⁸⁸ Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.59; Tenze. *Die biblische Unterweisung* s.256; Tenze. *Das Kerygma der Schrift* s.51n; Tenze. *Das Problem der Anwendung* s.192n.

³⁸⁹ "Gebetsleben soll von der Heiligen Schrift inspiriert werden". Dreher. *Die Spiritualität des Christen in der gegenwärtigen Welt*. DS 35:1965 s.168; Tenze. *Von der Tradition zur Gegenwart* s.133.

³⁹⁰ Tamże s.167; Tenze. *Methodik und Didaktik* s.60; J.Pyrek. *Teksty Pisma św. w modlitwie*. Kat 11:1967 s.34-35; I.Bours. *Zu dir rufe ich. Das tägliche Schriftgebet*. Freiburg 1971, passim.

³⁹¹ Por. S.Ziemiański. *Psalmy w duszpasterstwie katechetycznym*. Kat 8:1964 s.162-164.

bienia, wdzięczności, zaufania i całkowitego zawierzenia Bogu w Chrystusie. Kształtuje ona w nas synowski stosunek do Boga, przezwycięża egoistyczne i żebracze nastawienie pozwalając wyjść poza krąg ciasnego "ja". Szczególną rolę odgrywają tu modlitwy całej wspólnoty wiernych. Katecheza biblijna nie jest czymś w rodzaju informacji o Bogu, który prowadzi nieustanny dialog z ludzkością, ale ucząc modlitwy stara się ten dialog urzeczywistniać w życiu.

Z modlitwą łączy się ściśle medytacja, która nie jest poza zasięgiem możliwości dzieci³⁹². Na medytację nadają się szczególnie teksty obrazowe np. przypowieści. Katecheta przez odpowiednie wprowadzenie może dopomóc wejść w wydarzenie biblijne i przeżyć je. Medytacja ułatwia identyfikowanie się z postaciami biblijnymi. Przypowieść o dwóch synach (Mt 21,28-31) może być przedmiotem medytacji³⁹³. We wprowadzeniu przybliżyć dzieciom winnicę przez opisanie wyglądu (można pokazać widokówkę lub przeźrocze), opisanie pracy w winnicy. Można też postawić pytanie: kto z was był już w winnicy? Po wprowadzeniu w sytuację przypowieści trzeba przejść do odtworzenia postawy obydwu synów i podjąć próbę identyfikacji postaw dzieci z postawami owych synów z przypowieści i odnieść to do sytuacji życia rodzinnego, do stosunku wobec ojca lub matki. W tzw. realizacji można podkreślić, że wszyscy jesteśmy dziećmi Ojca niebieskiego i możemy Bogu powiedzieć "tak" lub "nie". Powiedzenie Bogu "tak" podczas gdy życie jest dalekie od zgodności z wolą Bożą jest fałszywe, przypomina postawę syna, który obiecując, nie poszedł do winnicy. Nawiązać można do słów proroka Izajasa: "Lud ten czci mnie wargami, lecz serce jego jest daleko ode mnie" (Iz 29,13). Medytacja wymaga dobrego przygotowania, dlatego nie można jej prowadzić w grupach do tego nie dojrzałych. Dzieci trzeba stopniowo wprowadzać w medytację³⁹⁴.

Powyższe wywody były próbą dania odpowiedzi na pytanie jak prowadzić katechezę biblijną według założeń Drehera. Poprzez przedstawienie różnych form i metod z uwzględnieniem możliwości wykorzystania tekstów literackich i pomocy katechetycznych, łatwiej było przyjrzeć się strukturze katechezy biblijnej. Omówienie sposobu prowadzenia katechezy przybliżyło teorię do praktyki, dając szansę wykorzystania tej propozycji w pracy katechetycznej.

392 Por. Dreher. Die Anschaulichkeit im Bibelunterricht s.246; Tenze. Die Spiritualität s.167-169; Tenze. Methodik und Didaktik s.55; M.Montessori. Kinder sind anders. Stuttgart 1953 s.15; G.Weber. Religionsunterricht als Verkündigung s.104.

393 Por. Langer. Schriftauslegung s.107-111.

394 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.54; Tenze. Jugendseelsorge und Jugendbildung. DS 38: 1968 s.355n; Langer. Schriftauslegung s.112.

5. ZNACZENIE BADAŃ B. DREHERA DLA ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ KATECHEZY BIBLIJNEJ

Rozprawa habilitacyjna Drehera poświęcona roli i miejscu Biblii w nauczaniu katolickim i protestanckim (1920-1960) była przełomem w katechetyce katolickiej³⁹⁵. Dreher odrzucił dotychczasowe podporządkowanie Biblii definicjom dogmatycznym; uzasadnił, że nauczanie biblijne musi wychodzić z dobrze egzegetycznie opracowanego tekstu i samo w sobie jest przekazem zbawczego słowa Bożego, a nie dopiero w łączności z katechizmem³⁹⁶. W swoich publikacjach Dreher podkreślał, że wyjaśnienie tekstu biblijnego i jego istotnej wypowiedzi jeszcze nie wystarcza; potrzebne jest ponadto rozpoznanie, co tekst ma do powiedzenia człowiekowi żyjącemu dzisiaj. Uczynić to można jedynie wtedy kiedy Biblia będzie wyjaśniana w ścisłej łączności z żywą tradycją Kościoła. Na tych zasadniczych zrębach starał się Dreher oprzeć opracowaną przez siebie koncepcję katechezy biblijnej. W rozdziale tym zbadamy w jaki sposób ta koncepcja Drehera została zaakceptowana przez środowisko katechetyczne w krajach języka niemieckiego oraz jak wpłynęła na rozwój teorii i praktyki katechetycznej z uwzględnieniem polskiego środowiska. Następnie na tle aktualnych tendencji w katechezie biblijnej przedstawimy krytyczną ocenę dorobku katechetycznego Drehera.

5.1. Wpływ poglądów Drehera na rozwój teorii i praktyki katechetycznej

B. Dreher wykorzystując opierający się na Piśmie św. ruch odnowy kerygmatycznej, zapoznał środowisko katolickie z osiągnięciami ewangelickiej pedagogiki religijnej, która już od czasu teologii dialektycznej badała krytycznie hermeneutyczne zasady wykładu Pisma św.

³⁹⁵ Dreher. Die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht. Freiburg 1963. Por. W. Langer. Praxis des Bibelunterrichts s.7; Grom. La catechese de L'Ancien Testament s.131.

³⁹⁶ Por. W. Langer. Problemy nauczania Biblii s.205.

w nauczaniu³⁹⁷. Swą prezentacją zapoczątkował żywą i rozległą dyskusję na temat zadań, celów i metod nauczania biblijnego³⁹⁸ wpływając na kierunek rozwoju katechezy biblijnej i to zarówno w odniesieniu do teorii jak i praktyki katechetycznej.

5.1.1. Rozwój teorii katechetycznej

Niezwykle trudno w sposób jednoznaczny określić oddziaływanie myśli Drehera w teorii katechetycznej. Można wykazać, że kierunek rozwoju katechezy biblijnej zarysowany przez niego jest nadal realizowany. Widoczne to jest na przykładzie wybitnych przedstawicieli nowej katechezy biblijnej, za których uważa się: Kl.Langa³⁹⁹, A.Hofera⁴⁰⁰, W.Langer⁴⁰¹, W.Nastainczyk⁴⁰², H.Halbfasa⁴⁰³. Powołują się oni w swoich publikacjach dosyć często na Drehera, rozwijając twórczo jego założenia hermeneutyczne i dydaktyczne.

Bardzo wyraźna od koncepcji katechetycznej Drehera widoczna jest u Kl.Langa; potwierdza ją zresztą sam autor⁴⁰⁴. Całość jego pracy podzielona jest na trzy części. W pierwszej części ustala podstawy egzegetyczno-kerygmacyjne tekstu perykop Bożonarodzeniowych, które są punktem wyjścia do katechez na temat dzieciństwa Jezusa. Zwraca uwagę na konieczność korzystania z tekstu krytycznie pewnego z uwzględnieniem jego formy literackiej⁴⁰⁵. Przyjmuje tezę, że Biblia jako księga Kościoła jest ściśle związana z żywą tradycją Kościoła i tylko w tym

³⁹⁷ Dreher zwrócił uwagę na takich autorów jak: G.Bohne. Das Wort Gottes und der Unterricht. Berlin 1929; L.Fendt. Katechetik. Berlin 1934; K.Frör. Der kirchliche Unterricht an der Volksschule. München 1953; Th.Heckel. Zur Methodik des evangelischen Religionsunterrichts. München 1928; H.Kittel. Vom Religionsunterricht zur Evangelischen Unterweisung. Hannover 1949; M.Rang. Handbuch für den biblischen Unterricht. Tübingen 1939.

³⁹⁸ Por. Nastainczyk. Katechetischer Exegetismus s.56-63.

³⁹⁹ Por. Kl.Lang. Die Weihnachtstexte in der Bibelkatechese. Freiburg 1967.

⁴⁰⁰ Por. A.Höfer. Biblische Katechese. Salzburg 1966.

⁴⁰¹ Por. W.Langer. Schriftauslegung im Unterricht. Einsiedeln 1968.

⁴⁰² Por. W.Nastainczyk. Biblische Unterweisung. Freiburg 1970.

⁴⁰³ Por. H.Halbfas. Der Religionsunterricht. Düsseldorf 1965.

⁴⁰⁴ "In der vorliegenden Arbeit, die aus einer wissenschaftlichen Zulassungsarbeit an der Katholisch-theologische Fakultät der Universität Bonn im Fach Pastoraltheologie entstanden ist, wird versucht, die Weihnachtstexte (Mt 2; Lk 1,26-38; Lk 2,1-20) unter Berücksichtigung der gesamten "Kindheitsgeschichten", vor allen nach den von B.Dreher für die Bibelkatechese vorgeschlagenen Grundlinien, für die Erfordernisse der Katechese auszuliegen". Lang. Die Weihnachtstexte s.8.

⁴⁰⁵ Por. Lang. Die Weihnachtstexte s.11,30; Por. Dreher. Einführung s.26.

kontekście może być prawidłowo wyjaśniana⁴⁰⁶. W części dydaktyczno-metodycznej przeprowadza analizę perykop na zasadach opracowanych przez Drehera. Wychodzi z założenia, że dydaktyczna kwalifikacja tekstu jest uzależniona od analizy egzegetyczno-hermeneutycznej⁴⁰⁷. W katechezie ważne jest uchwycenie kerygmatu tekstu biblijnego, ale jeszcze ważniejsza jest jego aktualizacja. Aktualizacja może dotyczyć całości katechezy, może też być pojęta jako realizacja katechezy. W tym rozumieniu występuje ona u Langa, który łączy ją z liturgią i życiem wspólnoty parafialnej⁴⁰⁸. Elementem aktualizacji jest indukcja, którą za Dreherem ujmuje jako stopień wprowadzający w katechezę⁴⁰⁹. Uważa on, że katecheza biblijna musi korzystać z osiągnięć psychologii, chodzi tu przede wszystkim o znajomość faz rozwojowych i sytuacji psychicznej dziecka⁴¹⁰. W trzeciej części swej pracy proponuje trójstopniowy model katechezy:

- a) wprowadzenie do katechezy (indukcja),
- b) spotkanie ze słowem Bożym,
- c) aktualizacja kerygmatu⁴¹¹.

Praca Langa jest szczegółowym rozpracowaniem zasad hermeneutycznych i dydaktyczno-metodycznych opracowanych przez Drehera i odniesienia ich do katechez na temat perykop o Bożym Narodzeniu.

Wpływ Drehera na teorię katechezy biblijnej widać również u W. Langer. Nie można się jednak dopatrywać takiej zależności od koncepcji Drehera, jak to ma miejsce w wypadku Kl. Langa. Langer jest zdania, że prace Drehera stanowiły podstawę do ukształtowania się nowej, samodzielnej katechezy biblijnej⁴¹². Katecheza biblijna z punktu widzenia poprawności wykładu, wyjaśnienia tekstu musi być bez zarzutu, dlatego też kryteria hermeneutyczne i dydaktyczne opracowane przez Drehera stanowią nadal podstawę nauczania biblijnego⁴¹³. Jako podstawę opracowania katechezy przyjmuje Langer krytyczne wydanie tekstu Biblii,

⁴⁰⁶ Por. Lang, jw. s.44; Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.7; Tenże. Exegese und Bibelkatechese s.12.

⁴⁰⁷ Por. Lang. Weihnachtstexte s.47-64; Dreher. Methodik und Didaktik s.32nn.

⁴⁰⁸ Por. Lang, jw. s.74; Dreher. Katechese im Organismus s.293.

⁴⁰⁹ Por. Lang, jw. s.78n; Dreher. Induktive Katechese, s.241-253.

⁴¹⁰ Por. Lang, jw. s.80; Dreher. Methodik und Didaktik s.31.

⁴¹¹ Por. Lang, jw. s.93-95; Langer chwali Langa za dobre opracowanie części egzegetyczno-kerygmaticznej i aktualizację biblijnego kerygmatu, natomiast jest zdania, że indukcja i egzystencjalna interpretacja zostały przez niego słabiej opracowane. Por. Rec. KB 93: 1968 s.703-704.

⁴¹² Por. Langer. Schriftauslegung s.22; Tenże. Probleme des Bibelunterrichts in der deutschsprachigen Katechetik. Conc (niem.) 6: 1970 s.204-209.

⁴¹³ Por. Langer. Schriftauslegung s.40-47.

zwraca uwagę na uwzględnienie formy literackiej perykop oraz w doborze tekstów w katechezie przyjmuje historiozbowczą a nie chronologiczną zasadę porządkowania tekstów biblijnych⁴¹⁴. Podkreśla także potrzebę dostosowania treści do faz rozwojowych i zdolności percepcyjnych katechizowanych. Jest zdania, że ta sama perykopa może być omawiana na różnych stopniach rozwoju; od prostego jej wyjaśnienia do coraz pełniejszego i głębszego, uwzględniającego różne teologiczne aspekty⁴¹⁵. Wydaje się jednak, że w przeciwieństwie do Drehera, który łączy egzegezę z hermeneutyką, Langer oddziela je od siebie. Egzegeza jest u niego wyjaśnieniem tekstu a hermeneutyka jego interpretacją i szukaniem miejsca styku ze współczesnością⁴¹⁶. Także Langer uważa, że w katechezie winno się zawsze wychodzić ze współczesności i aktualnej nauki i wiary Kościoła, aby poprzez tradycję dojść do tekstu Biblii; natomiast Dreher nie stawia tak pryncypialnej zasady, wychodząc często z Pisma św. wyjaśnia kerygmat Biblii w "horyzoncie" przepowiadającego i nauczającego Kościoła⁴¹⁷. W niektórych bardziej szczegółowych kwestiach Langer przyjmuje założenia i postulaty Drehera: Opowiadanie - jego zdaniem - powinno być podporządkowane tekstowi, uwypuklając intencję autora natchnionego i realia świata Biblii⁴¹⁸. W memoryzacji należy specjalną uwagę zwrócić na wyznania wiary, hymny, doksologie znajdujące się w tekstach biblijnych⁴¹⁹.

Do najbardziej znanych teoretyków katechezy biblijnej w Austrii należy Albert Höfer. Jego praca habilitacyjna⁴²⁰ dała początek całej serii podręczników metodycznych opracowanych przez niego⁴²¹. W jego twórczości katechetycznej widać również wpływ poglądów Drehera. Höfer uważa, że fundamentem katechezy biblijnej musi być poprawne pod wzglę-

414 Por. Langer. Schriftauslegung s.57-66; Dreher. Einführung s.65n.

415 "Ein und dasselbe Kerygma einer Perikope kann unter mehreren Aspekten angegangen und in verschiedener Tiefe erschlossen werden - je nach dem "kerygmatischen Mass", das durch die Verstehensvoraussetzungen der Schüler gesetzt wird". Langer. Schriftauslegung s. 72; Dreher. Die biblische Unterweisung s.115; Tenze. Methodik und Didaktik s.50.

416 Por. Langer. Schriftauslegung s.80nn; Dreher. Katholische und evangelische Bibelkatechese s.78n; Tenze. Exegese und Bibelkatechese s.32-41.

417 Por. Langer. Schriftauslegung s.46-56; Dreher. Katholische und evangelische Bibelkatechese s.67-80; Tenze. Einführung s.40-43.

418 Por. Langer, jw. s.61-63; Dreher. Methodik und Didaktik s.56n.

419 Por. Langer, Schriftauslegung s.95; Dreher. Methodik s.71.

420 A.Höfer. Biblische Katechese. Modell einer Neuordnung des Religionsunterrichtes bei Zehn-bis Vierzehnjährigen. Salzburg 1966.

421 A.Hofer. Glaubensbuch 5,6,7,8. Wien-Graz 1968.

dem egzegetycznym i teologicznym wyjaśnienie tekstu Pisma św. W sposób wyraźny powołuje się tu na Drehera⁴²². Swoją pracę habilitacyjną w głównej mierze poświęcił problemowi dostosowania treści katechetycznej do rozwoju psychicznego katechizowanych. Uważa, że praca ta stanowi próbę rozwiązania postawionego przez Drehera problemu dostosowania porządku biblijnych do poszczególnych faz rozwoju psychicznego. Interesuje go przede wszystkim średni wiek szkolny 10-14 lat⁴²³. Przyjmuje także tezę Drehera, że katecheza dzieci i młodzieży jest częścią duszpasterskiej działalności Kościoła i jako taka zależna jest od wspólnoty dorosłych⁴²⁴. Wyakcentowuje bardziej od Drehera rolę liturgii w wychowaniu religijnym oraz potrzebę wprowadzenia w życie liturgiczne Kościoła. Stara się o organiczne powiązanie katechezy biblijnej z katechezą liturgiczną. Ręk liturgiczny stanowi w jego katechezach zasadę formalną doboru tekstów biblijnych⁴²⁵. W swoich katechezach dąży do pobudzenia aktywności katechizowanych, aby nie byli tylko "biernymi odbiorcami Ewangelii", lecz samodzielnymi "nosicielami wiary"⁴²⁶. Próbuje przezwyciężyć dualizm nauczania biblijnego i katechizmowego ustawiając we wzajemnym dialogu Biblię i katechizm, co jego zdaniem nie przekreśla ich teologicznej i metodycznej samodzielności⁴²⁷. W praktyce jednak w swoich katechezach podporządkowuje poszczególne grupy tekstów biblijnych określonym tematami katechizmowym⁴²⁸. Z inspiracji Höfera opracowano w Austrii nowy program katechizacji obowiązujący od 1971 roku⁴²⁹.

422 "Dreher hat nachdrücklich darauf hingewiesen, dass die Bibelkatechese theologisch-exegetisch richtig sein muss. Von dieser Grundlage aus sind alle andere Aufgaben in Angriff zu nehmen". Höfer. Biblische Katechese s.122; Por. Dreher. Die biblische Unterweisung s.218.

423 "Prof. B. Dreher, Bonn, weist mit nachdruck auf die positiven Möglichkeiten gerade dieses Schulalters (Zehn- bis Vierzehnjährigen) hin, auf seine vielen Neuaufbrüche. Grundlegungen und Dispositionen, die für den Rufcharakter Evangeliums eine Empfänglichkeit zeigen, die nur eine andere, dafür aber anfaltetero gegenüber der früher Kindheit ist". Höfer. Biblische Katechese s.12; Por. postulat Drehera: "Die Anpassung der katechetischen Verkündigung an die Altersstufen, die Wahl des Ansatzpunktes... zum Beispiel ist nicht zu lösende Aufgabe". Dreher. Katechese im Organismus s.289; Tenze. Das Problem der Anwendung s.192.

424 Por. Höfer. Biblische Katechese s.24nn; Por. Dreher. Katechese im Organismus s.300; Tenze. Der Religionsunterricht und die Gemeindegeseelsorge s.71.

425 Por. Höfer. Biblische Katechese s.105.

426 Tamże s.69; Por. Dreher. Die Selbsttätigkeit des Katechumenen in der Katechismus und Bibelkatechese s.11.

427 Tamże s.113; Por. Dreher. Neue Schulbibel s.55.

428 Tamże s.104; Por. Langer. Problemy nauczania Biblii s.208.

429 Österreichischer Rahmenplan für den römisch-katholischen Religionsunterricht. Wien-Graz 1969.

Katechezę biblijną opartą na dotychczasowym modelu historii biblijnej odrzucili również zdecydowanie Hubertus Halbfas domagając się przezwyciężenia dogmatyzmu, moralizmu i psychologizmu obezwładniającego katechezę⁴³⁰. Wystąpił z krytyką katechezy opartej na "Skopus-Methodzie" i wypowiedział się za pełnym wyjaśnieniem Pisma św. polegającym na uchwyceniu jego kerygmaticznej wypowiedzi⁴³¹. Podkreślił, że "wyjaśnienie tekstu biblijnego" jako problemu teologicznego i dydaktycznego w katolickiej literaturze katechetycznej jako pierwszy podjął B. Dreher⁴³². Halbfas przyjmuje zasadę wierności wobec tekstu Biblii, a w analizie tekstu wychodzi od rodzaju literackiego⁴³³. Zwraca uwagę na potrzebę dostosowania perykop biblijnych do różnych faz rozwoju psychicznego katechizowanych⁴³⁴. Uważa, że w katechezie opowiadanie odgrywa niezastąpioną rolę, lecz musi ono być podporządkowane tekstowi⁴³⁵. Halbfas w swoich poglądach jest jednak niekonsekwentny. Z jednej strony stawia tezę: "Christlicher Religionsunterricht ist prinzipiell biblischer Unterricht"⁴³⁶, z drugiej strony sam obala ten postulat wyłączności Biblii w nauczaniu, stawiając teksty Biblii na równi z innymi tekstami literackimi⁴³⁷. Poglądy katechetyczne Halbfasa ocenia się dzisiaj dość krytycznie, a jego katechezę biblijną uważa się za słabo dydaktycznie opracowaną⁴³⁸.

Koncepcję nauczania biblijnego w ujęciu Drehera akceptuje zasadniczo również W. Nastainczyk. Uważa on, że cenną rzeczą jest zwrócenie przez Drehera uwagi na nieopracowaną dotąd dydaktykę i metodykę katechezy biblijnej⁴³⁹. Właściwe odczytanie tekstów biblijnych i ich wyjaśnienie katechetyczne jest niemożliwe bez uwzględnienia dawnych spo-

⁴³⁰ Por. Halbfas. Der Religionsunterricht s.55-143; Dreher. Zur Gestalt s.446n; Tenze. Die biblische Unterweisung s.202.

⁴³¹ "Bibelkatechese ist die unterrichtliche Auslegung der Heiliger Schrift als Erschliessung der kerygmatischen Intention eines Textes". Halbfas, jw. s.60; Dreher. Die biblische Unterweisung s. 250-266.

⁴³² "Im katholischen katechetischen Schriftum nimmt zur B.Dreher die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht, die Fragestellung auf". Halbfas, jw. s.61.

⁴³³ Por. Halbfas, jw. s.110-120; Dreher. Zur Gestalt s.457.

⁴³⁴ Por. Halbfas, jw. s.82n; Dreher. Katechese im Organismus s.298-300.

⁴³⁵ Por. Halbfas, jw. s.127; Dreher. Die biblische Unterweisung s.239; Tenze. Methodik und Didaktik s.43nn.

⁴³⁶ Por. Halbfas. Fundamentalkatechetik. Düsseldorf 1968 s.106; 140; 226; Halbfas uzasadnia swoją tezę podwójnie: 1. Biblia jako "principium quo constituitur ecclesia" oraz 2. Biblia jako "principium quo constituitur instructio christiana". Tamże s.106-109.

⁴³⁷ Por. Halbfas. Fundamentalkatechetik s.209-230.

⁴³⁸ Por. Langer. Aufgaben und Zielstellungen s.24.

⁴³⁹ Por. Nastainczyk. Katechetischer Exegetismus s.458.

sobów wypowiedzania się. Znajomość rodzajów literackich ułatwia poznanie charakteru kerygmaticznego większości pism Starego i Nowego Testamentu⁴⁴⁰. Nastainczyk odrzucił dogmatyczne i moralizujące traktowanie Biblii w katechezie. Uważa, że jedynie egzegetyczno-hermeneutyczne wyjaśnienie perykopy stanowić może podstawę katechezy⁴⁴¹. Katecheza musi mieć na uwadze problemy, które interesują katechizowanych, oraz ich mentalność i możliwości percepcyjne⁴⁴². Biblia zdaniem Nastainczyka jest fundamentem chrześcijańskiego nauczania i wychowania. Kościół widzi w niej słowo Boga skierowane do ludzi, ale także dokument i normę chrześcijańskiego życia⁴⁴³. Centralnym problemem katechezy jest aktualizacja biblijnego kerygmatu, pokonanie dystansu między tekstem a katechizowanym przez przeniesienie kerygmatu z historycznego kontekstu w kontekst współczesnego życia⁴⁴⁴. Obok podstaw egzegetyczno-logicznych, ważnym czynnikiem rozwoju katechezy biblijnej było wprowadzenie przez Drehera indukcji oraz wykorzystanie tekstów literackich w katechezie. Zdaniem Nastainczyka ułatwia to znacznie pokonanie dystansu pomiędzy Biblią a katechizowanym⁴⁴⁵. Katechezy wydane przez Drehera dla młodzieży ostatnich klas gimnazjalnych uważa on za wzorcowe katechezy biblijne. Prawie w całości przytacza w swoim opracowaniu katechezę do tekstu J 4,43-54⁴⁴⁶. Nie ulega wątpliwości, że Nastainczyk model swojej katechezy biblijnej oparł w wielu wypadkach na dorobku Drehera.

440 Por. Nastainczyk, jw. s.57; Dreher. Zur Gestalt s.458.

441 Nastainczyk wobec przerosłów egzegezy jest krytyczny. Katecheza ma inne cele niż egzegeza. Egzegeci często przeceniają siebie, udają, że wiedzą więcej niż rzeczywiście jest; nie są też wcale "nowym słońcem na niebie katechetyki". Egzegetyzm katechetyczny został przewyżniony, była to typowa "choroba wieku dziecięcego katolickiej katechezy biblijnej". Katechetische Exegetismus s. 59-63; Dreher. Einführung s.50nn; Tenże. Vom Stil des katechetischen Gesprächs. KB 91: 1966 s.595.

442 Por. Nastainczyk, jw. s.59; Dreher. Die Beachtung der Altersstufen s.110-133.

443 "Die Kirche versteht dieses Buch ja als Dokument und Norm gläubiger Existenz, als Wort Gottes, das in einzigartiger Weise unser Heil konstituiert". Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.17; Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.12.

444 "Kerygma ist aber Ereignis, eine Zusage und Anfrage zuerst, ein Impuls sodann, ein Prozess, der nicht zum Ende kommen will, wenn es sich einmal entfalten konnte". Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.38; Tenże. Katechetischer Exegetismus s.61; Dreher. Methodik und Didaktik s.59.

445 Por. Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.153n; Dreher. Induktive Katechese s.242; Tenże. Zeuge des verborgenen Gottes s.8.

446 "Bruno Dreher hat jüngst einen Sammelband mit Lektionskizzen für biblische Unterweisung in der gymnasialen Oberstufe vorgelegt. Einer dieser Entwürfe darf besonders als mustergültig angesehen werden". Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.153; Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.61-68.

Nazwisko i idee Drehera nie są obce również i polskiej katechetyce oraz polskiej myśli teologicznej. Trudno mówić o wpływie, raczej o znajomości jego myśli. J.Kudasiewicz wychodząc z założeń Drehera widzi potrzebę utworzenia nowej dyscypliny teologicznej tzw. dydaktyki biblijnej, która z jednej strony stałaby na pograniczu biblistyki a katechetyki i kaznodziejstwa z drugiej⁴⁴⁷. Mówiąc o spotkaniu pomiędzy współczesną hermeneutyką biblijną a przepowiadaniem, z naciskiem podkreślił potrzebę przekazania wiernym, zarówno w kazaniu jak i katechezie autentycznego słowa Bożego, które może być wydobyte z tekstu tylko przy pomocy zasad jakimi posługuje się biblistyka⁴⁴⁸. Widzi u nas konieczność przerzucenia mostów pomiędzy nauką egzegezą a katechezą i kaznodziejstwem oraz potrzebę stałej współpracy duszpasterzy z egzegetami⁴⁴⁹. Istnieje u nas pilna potrzeba dowartościowania Pisma św. w duszpasterstwie i wykorzystania dorobku współczesnej biblistyki. Ustalając zasady duszpasterstwa biblijnego powołuje się wprost na postulaty zawarte w pracach Drehera⁴⁵⁰. Katecheci polscy również nawiązują do osiągnięć Drehera.

J.Charytański przedstawiając rolę i miejsce Pisma św. w katechezie po Soborze Watykańskim II, odrzuca dotychczasowy model katechezy biblijnej jako "historii biblijnej", która pełniła rolę służebną w stosunku do nauczania katechizmowego⁴⁵¹. Wypowiada się za samodzielną katechezą biblijną, którą poszukuje istotnej wypowiedzi autora natchnionego i tłumaczy ją w świetle Tradycji Kościoła⁴⁵². W odkryciu istotnego sensu perykop biblijnych konieczne trzeba wykorzystać zasady, którymi posługuje się współczesna biblistyka. Przedstawiając ten postulat powołuje się na dorobek Drehera⁴⁵³.

Tego typu katecheza biblijna jest o wiele trudniejsza od katechezy dawnego typu i wymaga troskliwszego przygotowania ze strony katechety. "Możemy jednak postawić pytanie - pisze Charytański - czy trud ten

⁴⁴⁷ Por. Kudasiewicz. Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie s.172.

⁴⁴⁸ Por. Kudasiewicz, jw. s.182; Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.9-30; Tenże. Biblisch predigen s.23nn.

⁴⁴⁹ Por. Kudasiewicz. Biblia dzisiaj s.7-8; Dreher. Biblisch predigen s.22n; Tenże. Das Kerygma der Schrift s.50-64.

⁴⁵⁰ Por. Kudasiewicz. Pismo św. jako księga Ludu Bożego i jej znaczenie duszpasterskie s.398; Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.9-16.

⁴⁵¹ Por. Charytański. Rola i miejsce Pisma św. w katechezie s.100nn; Tenże. Problemy katechezy biblijnej s.8n; Dreher. Die biblische Unterweisung s.139-143.

⁴⁵² Por. Charytański. Rola i miejsce Pisma św. s.111-115; Tenże. Problemy katechezy biblijnej s.14; Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.12n.

⁴⁵³ Por. Charytański. Rola i miejsce Pisma św. s.111nn; Dreher. Einführung s.28-32; 36-40.

nie jest konieczny w obecnej sytuacji Kościoła i czy podejmując go nie przyczyniamy się do realizacji wskazań Soboru Watykańskiego II"⁴⁵⁴. M. Majewski omawiając akcenty kerygmaticzno-hermeneutyczne w katechetyce jest zdania, że w twórczości Drehera mamy koncepcję katechezy "w pełni biblijną", która nie tyle posługuje się Pismem św., co jest kształtowana "w spotkaniu z Pismem św. i współczesnością"⁴⁵⁵. Katecheza ta korzystając z najnowszych osiągnięć biblistyki odkrywa głęboki sens i aktualne wartości słowa Bożego zawartego w Biblii. Prowadzenie tej katechezy wymaga przestrzegania zasad odczytywania i przepowiadania Pisma św.⁴⁵⁶. Koncepcja katechetyczna Drehera kładzie akcent na przekazywaniu kerygmatu biblijnego z równoczesnym dążeniem do jego zakorzenienia we współczesnej rzeczywistości⁴⁵⁷. Postulat "ubiblijnienia katechezy" wysunął także M. Wolniewicz⁴⁵⁸. Uzasadniając tę potrzebę w polskiej katechetyce powołał się na osiągnięcia katechezy francuskiej i niemieckiej. Mówiąc o osiągnięciach katechezy niemieckiej zacytował Drehera⁴⁵⁹.

Wynika z tego, że poglądy Drehera są znane i w polskiej twórczości katechetycznej. Można więc mówić, że w pewnym sensie poglądy Drehera wywarły wpływ na kształt teorii katechezy biblijnej w Polsce⁴⁶⁰.

5.1.2. Rozwój praktyki katechetycznej

Trudno jest rozgraniczyć teorię od praktyki, ponieważ to co dotąd powiedziano ma równocześnie wydźwięk praktyczny. Jeśli jednak postawimy pytanie, jak w konkretnym nauczaniu została zaakceptowana i wykorzystana myśl Drehera, to podział ten jest do przyjęcia. Założenia katechetyczne Drehera praktycznie zostały wykorzystane przy redagowaniu nowej szkolnej Biblii "Gott unser Heil"⁴⁶¹. Biblia ta w porównaniu

⁴⁵⁴ Por. Charytański. Problemy katechezy biblijnej s.24.

⁴⁵⁵ Por. Majewski. Fundamentalne problemy katechetyki (skrypt wyd. na powielaczu). Kraków 1977 s.29.

⁴⁵⁶ "Chodzi tu o zasady literackie i teologiczne interpretacje oraz zasady pedagogiczno-dydaktyczne przekazu biblijnego". Majewski, jw. s.29; Dreher. Exegese und Bibelkatechese s.12-29.

⁴⁵⁷ Por. Majewski. jw. s.29; Tenże. Wartości antropologiczne i kerygmaticzne s.155.

⁴⁵⁸ Por. M. Wolniewicz. Listy Apostolskie w homilii i katechezie. W: Chrystus żywa i uczy. Warszawa 1971 s.85-96.

⁴⁵⁹ Por. Wolniewicz, jw. s.90; Dreher. Die biblische Unterweisung s. 57-60; 213-217.

⁴⁶⁰ Nasza katecheza biblijna - zdaniem Charytańskiego - chce zaprzyjaźnić dzieci z tekstem Pisma św., językiem, kategoriami myślenia i ideami teologicznymi Biblii w oparciu o selekcję tekstów dostosowanych do rozwoju intelektualnego i psychicznego dzieci. Por. Charytański. La catechese en Pologne. LV 30: 1975 s.409.

⁴⁶¹ Got unser Heil. Auswahlbibel. Freiburg 1967.

do poprzedniej Biblii "Reich Gottes"⁴⁶² była poważnym krokiem naprzód w kierunku katechezy biblijnej opartej na podstawach egzegetyczno-teologicznych, wypracowanych przez współczesną biblistykę. Przewyciężała ona w sposób zdecydowany dotychczasową "historię biblijną" będącą w powszechnym użytku. Zdaniem K.F.Kramera w przewrocie jakiemu uległa Biblia szkolna, zasadniczą rolę odegrał Dreher⁴⁶³. Archidiecezja fryburska wprowadziła Biblię "Gott unser Heil" do szkół z dniem 1 września 1967 roku. Ten nowy wybór tekstów biblijnych uwzględniał aktualny stan dyskusji na temat podstaw egzegetyczno-teologicznych i dydaktyczno-metodycznych katechezy biblijnej. Dreher opracował do tego wyboru tekstów biblijnych, specjalne obszerne wprowadzenie, które wydane w formie książkowej, zyskało najwięcej przychylnych recenzji w periodykach teologiczno-katechetycznych⁴⁶⁴. W tym wprowadzeniu stara się on o zachowanie równowagi pomiędzy teorią a praktyką katechetyczną. Same teoretyczne rozważania mogłyby doprowadzić do niebezpiecznego dla katechezy biblicyzmu. Odcięcie się natomiast od teorii a zajęcie się tylko praktyką katechetyczną, pociąga za sobą niebezpieczeństwo subiektywizmu. Zarówno G.Bellinger⁴⁶⁵ jak i G.Miller⁴⁶⁶ pozytywnie oceniają Drehera za oparcie katechezy na zasadach hermeneutyki biblijnej i dość szczegółowo opracowanie kryteriów dydaktyczno-metodycznych pomocnych w przygotowaniu katechezy. Sam zresztą Dreher nie ukrywał, że świadomie założył sobie opracowanie zasad dydaktyki biblijnej, które wtedy uważał za sprawę najpilniejszą⁴⁶⁷. Dzięki temu katecheza biblijna nawiązała dialog ze współczesną biblistyką, ale także nawiązała dialog z pedagogiką i psychologią rozwojową. Katecheza starała się wywiązać z zadania, które sobie wyznaczyła, a mianowicie: poprawne z punktu widzenia biblistyki wyjaśnienie Pisma św. oraz dostosowanie poszczegól-

⁴⁶² Reich Gottes. Auswahlbibel für katholische Schüler. München 1960.

⁴⁶³ "Bruno Dreher wirkte hier wegweisend und bahnbrechend". K.F.Krämer. Die Gestalt der Auswahlbibel Gott unser Heil. W: Dreher. Einführung in die Auswahlbibel Gott unser Heil. Freiburg 1967 s.9.

⁴⁶⁴ Por. Dreher. Einführung in die Auswahlbibel "Gott unser Heil". Freiburg 1967. Zob. m.in. B.Knörzer. BuK 22:1967 s.71-72; L.N. LV 23:1968 s.750; F.Roth. DS 38:1968 s.358; U nas recenzję napisał J.Charytański. CT 38:1968 f.II s.193-194.

⁴⁶⁵ Por. G.Bellinger. Bibelwissenschaft und Schul-Bibel. KB 95:1970 s. 193-205.

⁴⁶⁶ Por. G.Miller. Biblische Schulbücher-Schulbibel-Auswahlbibel. KB 100:1975 s.738-749.

⁴⁶⁷ "Es sollte sichtbar werden, dass die Hauptfragen der Bibelkatechese heute didaktische und methodische sind, also die Fragen danach, wieviel exegetische Auslegung in die Schul- und Kinderkatechese aufgenommen werden und wo das Kerygma seinen kindgemässen Ansatz und seine kindgemässe Verwirklichung im Gemeindeleben finden kann". Dreher. Einführung s.5

nych perykop do możliwości percepcyjnych katechizowanych. Założenia te w dużym stopniu były realizowane w *Auswahlbibel*:

1° Przyjęto w niej zasadę wierności wobec tekstu, dając ich wybór a nie parafrazę lub harmonizację⁴⁶⁸.

2° Uwzględniono osiągnięcia biblistyki adoptując zasady egzegetyczno-hermeneutyczne do potrzeb katechezy⁴⁶⁹. Wewnętrzna jedność Starego i Nowego Testamentu jako etapów historii zbawienia podkreślono łącząc teksty Starego Testamentu z wersetami Nowego, a z kolei wśród tekstów Nowego Testamentu znajdują się odpowiednie wersety Starego Testamentu. Z czterech Ewangelii nie próbowano jak dotychczas stworzyć jednego harmonicznego tekstu, lecz podkreślono odrębność ujęć teologicznych i różnorodność autorów natchnionych, ukazując Ewangelie jako przepowiadanie pierwotnego Kościoła.

3° Widoczne jest dążenie do wyszukiwania tekstów, które stanowią pewien typ rodzaju literackiego dla całego szeregu perykop⁴⁷⁰.

4° Historiozbawcą zasadę koncentracji wyrażają pomocnicze tytuły (nagłówki) np.: początki zbawienia, przygotowanie przyszłego zbawienia, wydarzenie zbawcze w Jezusie Chrystusie, wypełnienie zbawienia przez wywyższonego Jezusa. Historię zbawienia uwypuklają również objaśnienia i teksty wprowadzające do poszczególnych perykop⁴⁷¹. Nazywają się one "Zwischentexte"; wprowadzają nie tylko w literacką szatę perykop określonym prawdom katechizmowym⁴⁷². W wydany przez siebie wprowadzeniu przedstawił Dreher siedem modelowych jednostek katechetycznych stanowiących wzór w posługiwaniu się *Auswahlbibel*⁴⁷³. "Gott unser Heil" ukazuje wyraźniej od dotychczasowych Biblii szkolnych dialogowy charakter Objawienia Bożego, podkreślając zawarte w tekstach wezwanie Boże i odpowiedź człowieka⁴⁷⁴.

Znaczny wpływ na praktykę katechetyczną miały opracowywane i publikowane przez Drehera gotowe katechezy, które rozpowszechniały założenia nowego nauczania biblijnego i utrwały w świadomości katechetów praktyków jego model. Dreher obok już wspomnianego "Wprowadzenia", publikował swoje katechezy na łamach miesięczników katechetycznych⁴⁷⁵, a także w niektórych artykułach, między innymi w "Induktion als Weg

⁴⁶⁸ Por. Dreher. Einführung s.27; Roth.Rec. DS 38:1968 s.358.

⁴⁶⁹ Por. Dreher. Einführung s.41nn; Knörzer. Rec. BuK 22:1967 s.71.

⁴⁷⁰ Por. Dreher. Einführung s.47; Bellinger, jw. s.201.

⁴⁷¹ Por. Dreher. Einführung s.51-70; Bellinger, jw. s.201.

⁴⁷² "Alle katechismus-katechetischen Neben- und Teilverpflichtungen müssen entfallen". Dreher. Zur Gestalt s.186.

⁴⁷³ Por. Dreher. Einführung s.95-101; 106-111.

⁴⁷⁴ Por. Charytański. Rec. s.194.

⁴⁷⁵ Por. KB 93:1968 s.257-264; ChPB 82:1969 s.40-43; 48-50; 149-151; LS 21:1970 s.141-148.

der Verkündigung"⁴⁷⁶. "Die Botschaft von den Letzten Dingen"⁴⁷⁷. Wydał również kilka tomów katechez, które pod jego kierunkiem powstały na uniwersyteckich seminariach katechetycznych w Bonn a później w Wiedniu. Na uwagę zasługuje tom zawierający 30 katechez do tekstów Ewangelii św. Jana⁴⁷⁸. Katechezy te są przeznaczone dla najstarszych klas gimnazjalnych. Powstały one w ramach zajęć dydaktycznych podczas semestru zimowego 1967/68. Dreher był w tym czasie kierownikiem katedry kerygmatyki Uniwersytetu w Bonn. Katechezy mają następujący schemat: pierwsza część ustala podstawy egzegetyczno-teologiczne katechezy. W oparciu o zasady egzegetyczno-hermeneutyczne ma miejsce wyjaśnienie tekstu biblijnego i uchwycenie kerygmatu⁴⁷⁹. Analiza dydaktyczna ma na celu odczytanie kerygmatu biblijnego w kontekście problemów życia, którymi interesują się uczniowie. W katechezie do tekstu J 6,66-71 ("Do kogo pójdziemy?") Dreher zwraca uwagę na takie momenty: a) wydobycie z opisanego wydarzenia katechetycznej wypowiedzi "czym jest wiara?" b) podkreślenie, że Jezus Chrystus jest naszym zbawieniem, ponieważ młodzież przeżywa okres wahań i trudności w wierze. c) zaakcentowanie, że wiara jest procesem, który ciągle wzrasta lub maleje i dlatego codziennie trzeba wybierać za lub przeciw Chrystusowi. Część trzecia zawiera metodyczne wskazówki i plan katechezy⁴⁸⁰. W katechezach tych umiejętnie został powiązany kerygmat biblijny z problemami życia i zainteresowaniami uczniów. W sposób zamierzony przerzuca Dreher akcent z analizy tekstu biblijnego na sytuację życiową katechizowanych⁴⁸¹. W świetle posłannictwa Chrystusa rzeczywistość ludzka nabiera nowego sensu. Z uznaniem zostały przyjęte te katechezy, szczególnie podkreślano wartość dociekań egzegetyczno-teologicznych i dydaktyczno-metodycznych. Zwrócono także uwagę na doskonałą znajomość współczesnej literatury przez Drehera i umiejętnie korzystanie z niej w indukcyjnym wprowadzeniu do katechezy, jak również w aktualizacji kerygmatu biblijnego⁴⁸².

476 W: Zum Religionsunterricht Morgen. t.I. s.349-358.

477 W: Katechesen-Gemeinde s.219-225.

478 Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes. Freiburg 1970.

479 "In einem Auslegungsgespräch muss am Gymnasium historisch-kritische exegetische Arbeit in Grundzügen geleistet werden". Dreher, jw. s.7.

480 Por. Dreher. Zeuge des verborgenen Gottes s.87.

481 "Als grundsätzliche Richtlinie darf gelten: "Im katechetischen Akt" liegt heute der Schwerpunkt nicht mehr auf der Analyse des Bibeltextes, sondern auf der Situation des Schülers. Der Bibeltext ist massgebender Kontrollpunkt der Verkündigung". Dreher, jw. s.8.

482 Por. Dabalus. Wer ist dieser? s.179; Bliem.Rec. ChPB 84: 1971 s. 176.

I. Dabalus uważa katechezy Drehera do tekstu Ewangelii św. Jana za jedne z najlepszych, jakie w ostatnim czasie się ukazały⁴⁸³.

Zdaniem E.J. Korherra myśli Drehera i opracowane przez niego katechezy wywarły w Austrii wielki wpływ, szczególnie na rozwój katechezy młodzieży szkół zawodowych oraz na katechezę dorosłych⁴⁸⁴. Katechezy Drehera przeznaczone dla młodzieży szkół zawodowych mają formę katechez biblijno-indukcyjnych, które w świetle słowa Bożego podejmują próbę analizy i rozwiązywania problemów współczesnego świata⁴⁸⁵. I tu akcent położony jest nie na analizie tekstu biblijnego lecz na sytuacji, w której żyje grupa katechetyczna. Ich pytania i problemy w dużym stopniu wyznaczają przebieg katechezy⁴⁸⁶. Oprócz Pisma św. i tekstów literackich Dreher chętnie korzysta z dokumentów soborowych, które u niego zastępują tradycyjny katechizm. Najczęściej sięga do Konstytucji duszpasterskiej o obecności Kościoła w świecie współczesnym, która jego zdaniem jest najlepszym przykładem "biblijnego toku myślenia", jaki stosować trzeba w katechezie⁴⁸⁷.

Za najciekawszą książkę roku 1969 uważa Nastainczyk wydanie przez Drehera podstaw teologicznych katechezy dorosłych⁴⁸⁸. W tych rozważaniach Dreher wychodzi z założenia, że ze wspólnoty dorosłych wyrasta wspólnota dzieci i młodzieży i dlatego katechezę szkolną podporządkowuje katechezie dorosłych, którą uważa za zasadniczą w duszpasterskiej działalności Kościoła. Katecheza dorosłych powinna spełniać - zdaniem Drehera - dwie podstawowe funkcje:

- a) przygotowywać do przyjęcia wiary oraz
- b) wychowywać do życia według zasad wiary.

Katecheza ta jest zarazem informacyjna jak i formacyjna, nie tyle wyjaśnia co interpretuje rzeczywistość ludzką w świetle Objawienia⁴⁸⁹. Celem katechezy dorosłych w środowisku zlaicyzowanym jest doprowadzenie do wiary i do decyzji "chęć". Katecheza może jedynie doprowadzić do podjęcia tej decyzji, gdyż sama decyzja uwierzenia jest zawsze aktem wolnej woli człowieka⁴⁹⁰. Dreher zamieścił w tym tomie szkice katechez oraz zestaw tematów na trzy semestry, za które katecheci

483 Por. Dreher, jw. s.180.

484 Por. Korherr. Katecheza w Austrii. OT 45:1975 f.III s.187.

485 Por. Dreher. Berufsschulkatechesen. Graz-Wien 1969; Charytański. Katechetyka w krajach języka niemieckiego. STV 8: 1970 f.II s.394.

486 Por. Dreher, jw. s.9; Tenże. Berufsschulkatechese als Modell "Lebenswirklichen Unterweisung". KB 93:1968 s.257-264.

487 Por. Didaktik und Methodik im heutigen RU s.62.

488 Por. Dreher-K.Lang. Theologische Erwachsenenbildung. Graz-Wien 1969; Nastainczyk. Rec. KB 95:1970 s.255-256.

489 Por. Dreher-Lang, jw. s.32-37.

490 Por. Dreher-Lang, jw. s.35.

praktycy byli mu szczególnie wdzięczni⁴⁹¹. Według tych założeń wydał Dreher trzy tomy katechez dla dorosłych, z których tylko pierwszy ukazał się za jego życia⁴⁹². Katechezy te zostały opracowane w ramach ćwiczeń seminarium pedagogiki religijnej Uniwersytetu Wiedeńskiego, gdzie Dreher od 1968 roku był kierownikiem katedry pedagogiki religijnej. Mają one następujący schemat:

- 1° wprowadzenie stanowią aktualne problemy świata i katechizowanych. Nieodzowną pomoc daje tu literatura,
- 2° przedstawienia nauki Kościoła odnośnie danego problemu,
- 3° w oparciu o Pismo św., współczesną teologię, filozofię i literaturę podejmuje próbę nowego spojrzenia na rzeczywistość ludzką i próbuje w tym świetle rozwiązywać stawiane problemy. Ta część wydaje się godna uwagi i pożyteczna dla katechetów praktyków⁴⁹³,
- 4° katechezy zamyka szereg konkretnych propozycji i wskazań realizacyjnych.

Całość materiału jest zgrupowana wokół centralnych tematów interesujących współczesnego człowieka wierzącego. Zestaw tematów nie jest nowatorski. Dreher chce przekazać orędzie zbawienia zawarte w Biblii w żywym kontekście wiary całego Kościoła⁴⁹⁴.

W oparciu o założenia katechetyczne Drehera, rozwinięte następnie przez Höfera, powstały w Austrii w 1968 roku nowe plany katechetyczne i nowe podręczniki do nauki religii⁴⁹⁵. Charakterystyczną ich cechą jest powiązanie katechezy z wynikami naukowej egzegezy i przystosowanie rodzajów literackich Biblii do określonego wieku, z uwzględnieniem dorobku psychologii rozwojowej⁴⁹⁶. Według tego planu, nauczanie religii w klasie I nie rozpoczyna się od zamierzchłej przeszłości (stworzenie świata, stworzenie człowieka), ale od nawiązania osobowych więzi katechety z dziećmi. Poprzez osobę katechety następuje nawiązanie więzi dzieci z parafią, a dopiero następnie z Chrystusem obecnym

491 Por. Dreher-Lang, jw. s.161-165; 174-176; 259-274; zob. Nastainczyk, jw. s.256.

492 Por. Dreher. Glaubensstudien für Erwachsene. Ein Arbeitsbuch mit ausgeführten Modellen. Kurs I: Gott-Christus-Schöpfung-Erlösung-Vollendung. Graz-Wien 1971; Kurs II: Kirche-Sakramente-Glaube-Moral-Dogma. Graz-Wien 1972; Kurs III: Lebensfragen: Freude-Angst-Jugend-Leid-Liebe-Alter. Graz-Wien 1973.

493 "Gerade dafür werden all jene dankbar sein, die schon aus Zeitgründen nur noch sporadischen Kontakt mit diesen Bereichen pflegen können und doch kein geistiges Getto geraten wollen!" N.N.Rec. BuK 29: 1974 s.151.

494 Por. Rec. jw. s.151.

495 Por. Österreicher Rahmenplan; Höfer. Glaubensbuch 5,6,7,8; K.Finger. Glaubensbuch 3,4; E.Wagner. Glaubensbuch 2; H. Diestler. Glaubensbuch 1.

496 Por. ÖRP s.7; 88; Dreher. Methodik und Didaktik s.31nn.

w Kościele. Poprzez Jezusa Chrystusa dzieci są doprowadzane do spotkania z Bogiem, który jest Ojcem Jezusa⁴⁹⁷. Dlatego w nowym programie przeniesiono takie rozdziały jak Rdz 1-11, przypowieści Jezusa do wyższych klas szkoły podstawowej⁴⁹⁸. Program stara się przezwyciężyć dotychczasową izolację katechezy dziecięcej przez łączność z życiem liturgicznym parafii i kontakt z rodzicami (zebrania, listy do rodziców, komitety rodzicielskie, rozmowy z rodzicami itp.)⁴⁹⁹. Nie ma już tradycyjnego podziału na Biblię i katechizm. Oba momenty katechetycznego przekazu są z sobą ściśle powiązane, a układ treści wyznacza historia zbawienia i rok liturgiczny⁵⁰⁰. Myślą przewodnią nowego cyklu katechetycznego nie jest kolejność wydarzeń występująca w Biblii, lecz wyodrębnione zespoły problemów, które są przekazywane dzieciom w zależności od rozwoju psychicznego. I tak, cykl opowiadań o Mojżeszu podaje się dzieciom dopiero w wieku 8-9 lat, kiedy są już zdolne przeżyć przynależność do grupy klasowej oraz odczuć potrzebę kierownictwa osób z poza kręgu rodzinnego⁵⁰¹. Program wprowadza dzieci w życie wiary poprzez modlitwę, medytację, sakramenty, uroczystości religijne. Stara się wykorzystać dorobek współczesnej teologii i osiągnięcia pedagogiki i psychologii rozwojowej⁵⁰².

5.2. Próba oceny koncepcji Drehera na tle aktualnych tendencji w katechezie biblijnej

W okresie Soboru Watykańskiego II, a zwłaszcza po jego zakończeniu, w katechetyce coraz bardziej dojrzała myśl o niewystarczalności dotychczasowej katechezy, której ogólnie zarzucono, że za mało angażuje się w przebudowę świata. Rozwój nauk antropologicznych, a szczególnie antropologii teologicznej sprawił, że katechetyka zaczęła szukać rozwiązań w oparciu o różne kierunki antropologii⁵⁰³. Próbowano ukazać nowe podstawy duszpasterstwa, wychowania religijnego i katechezy w płaszczyźnie współczesnych wymagań naukowych, uwzględniając przemiana-

497 Por. ÖRP s.14-20.

498 Por. B.Saduś. Kerygma w "wiedeńskiej szkole katechetycznej". Kat 17: 1973 s.105.

499 Por. ÖRP s.9 i 89; Dreher. Katechese im Organismus s.298nn.

500 Por. ÖRP s.8.

501 Por. Korherr. Katecheza w Austrii s.186; Saduś, jw. s.107.

502 Por. ÖRP s.95-108.

503 Por. H.Kühler. Theologische Anthropologie. München 1967; H.Bollinger. Das Werden der Person. Personale Anthropologie. München 1967.

ny zachodzące w świecie⁵⁰⁴. Zaczęto mówić o katechezie antropologicznej, która koncentrując się na pytaniach egzystencjalnych człowieka szukałaby odpowiedzi w oparciu o kulturę i Objawienie⁵⁰⁵. Akcent jednak postawiono bardziej na kulturze i uwarunkowaniach niż na Objawieniu. Stąd Pismo św. a co za tym idzie, nauczanie biblijne zeszło na dalszy plan zainteresowań katechetycznych. Na czoło wysunął się uczeń, jego sytuacja psycho-socjologiczna i jego problemy życiowe. Reforma szkolnictwa zachodnioniemieckiego oparta na teorii "curriculum" sprawiła, że i katecheza zaczęła budować swój nowy model nauczania w oparciu o tę teorię⁵⁰⁶. Nie pytanie - czego należy uczyć, lecz jak uczyć, aby osiągnąć stawiane zadania - stało się pierwszoplanowe. Teoria "curriculum" w katechezie nie tyle wychodzi z życia codziennego, ile chce identyfikować z życiem. Uważa, że to jest słuszne, co da się zastosować w praktyce. W ramach tej teorii cel, sytuacja i materiał, stanowią pewien system dydaktyczny. Materiał jest dobierany w zależności od celu i na podstawie analizy sytuacji oraz analizy dydaktycznej. Tradycyjne plany nauczania podawały głównie treść nauczania, "curriculum" podaje przede wszystkim cele uczenia się. Przy czym samo uczenie pojmuje szeroko, jako zmianę postępowania. Próbuje wyrobić u katechizowanych zdolności i sprawności w rozwiązywaniu problemów życiowych. Katecheza więc jest rozumiana jako proces uczenia się, za pomocą którego katechizowany dochodzi do przekształcenia swego postępowania w dziedzinie poznawczej, uczuciowej i pragmatycznej. Obok treści, zadań i metody, w tej katechezie dochodzi jeszcze problem skuteczności działania dydaktycznego⁵⁰⁷. Zasadniczą treścią katechezy typu "curriculum" są problemy życia, a sugerowaną metodą wzajemny dialog, przez co ma ona szansę wyjścia w różne środowiska społeczne⁵⁰⁸. Dreher krótko przed śmiercią napisał artykuł, w którym sugeruje wykorzystanie teorii "curriculum" w katechezie biblijnej⁵⁰⁹. Zwraca uwagę na momenty zbieżne pomiędzy "curriculum" a nauczaniem biblijnym. Po

504 Por. J.Goldbrunner. Realisation-Anthropologie in Seelsorge und Erziehung. Freiburg 1966; Tenze. Katechese anthropologisch gesehen. KB 92: 1967 s.266-272.

505 Por. Majewski. Antropologiczna koncepcja katechezy s.247.

506 "Termin "curriculum" oznacza pewną rzeczywistość, proces, treść, która każdego roku powraca, zjawia się ponownie i daje o sobie znać, ale w zmienionej formie". Majewski. Fundamentalne problemy katechetyki s.65.

507 "W ten sposób powstało dydaktyczne sprzężenie zwrotne (feedback), w którym skutek wpływał z przyczyny, ale zarazem zawierał w sobie zasadniczy wpływ na nią". Majewski. Fundamentalne problemy s. 67; S.B.Robinsona. Bildungsreform als Revision des Curriculum. Neuwied 1967; G.Stachel. Curriculum und Religionsunterricht. Einsiedeln 1971.

508 Por. Majewski. Fundamentalne problemy s.69.

509 Por. Dreher. Die Hörer-Situation und Kommunikation. ChPB 85: 1972 s.13-15.

pierwsze, "curriculum" uwypukla sytuację życiową, również katecheza biblijna stara się wiązać orędzie zbawienia z konkretnym życiem katechizowanych. Nie tylko wychodzi z sytuacji życiowej, ale poprzez tzw. identyfikację szuka punktów stykowych pomiędzy doświadczeniem katechizowanych a doświadczeniem zawartym w Piśmie św. Po drugie: w "curriculum" ta sama treść może powracać w zmienionej formie, mając inny cel. W katechezie biblijnej ta sama perykopa - zdaniem Drehera - również może być omawiana na różnych stopniach rozwoju pod różnym aspektem⁵¹⁰. W praktyce bowiem problemy i zainteresowania uczniów zaczęły determinować nauczanie, a Pismo św. uznano jedynie za potencjał materiałowy (Antwortpotential), z którego można czerpać odpowiedzi na problemy młodzieży⁵¹¹. Obecnie sytuacja zaczyna ulegać zmianie. Widać wyraźny nawrót do Biblii, który się zrodził w atmosferze coraz większego zainteresowania się Pismem św. w społeczeństwie⁵¹² oraz w atmosferze pewnego niezadowolenia ze skrajnej orientacji antropologicznej, po której za wiele się spodziewano⁵¹³. Pismo św. znowu zaczyna się uważać za podstawę i źródło katechezy⁵¹⁴. Wymownym świadectwem jest zjazd katechetów niemieckich, jaki się odbył w Strassburgu w dniach 23-29 września 1975 roku, a który w całości był poświęcony problematyce katechezy biblijnej⁵¹⁵. Na zjeździe wyraźnie zarysowały się dwie orientacje dominujące we współczesnej katechezie biblijnej:

1° katecheza biblijna w ramach koncepcji katechezy problemowo-sytuacyjnej (Problemorientierter Religionsunterricht)⁵¹⁶ oraz

510 Por. Dreher. Methodik und Didaktik s.37; Tenze. Die Hörer s.14; P.Neuzeit. Exegese und (als?) Curriculum. KB 99: 1974 s.422-439; Neuzeit dopatruje się tej metody już w NT, kiedy mówi, że szczególnie mowy Jezusa i pisma Apostołów mają charakter "curriculum" ze względu na to, że mają na uwadze konkretną sytuację i konkretnych adresatów, a więc cel określa treść i sposób ich przepowiadania. Por. Neuzeit jw. s.423; Langer. Praxis des Bibelunterrichts s.21-26; Tenze. Schriftauslegung s.72.

511 Por. A.Exeler. Inhalte des Religionsunterrichts. W: Handbuch der religionspädagogik. Einsiedeln 1974 s.93.

512 Por. G.Schmidtchen. Zwischen Kirche und Gesellschaft. Forschungsbericht über die Umfragen zur Gemeinsamen Synode der Bistümer in der ERD. Freiburg 1972 s.180-182.

513 "Die Wendung zur Bibel bezieht ihre Motivation auch aus Enttäuschung. Man ist darüber enttäuscht, dass die anthropologische Orientierung und die gesellschaftliche Öffnung der Theologie nach dem Vatikanum II nicht die erhofften, auch geistlichen, Impulse gebracht haben"; W.Bartholomäus. Zur Didaktik der Bibel Religionsunterricht. KB 101: 1976 s.147.

514 Nowe koncepcje katechezy biblijnej omawia w swej najnowszej książce W.Langer. Praxis des Bibelunterrichts.

515 Numer 3 Kat. Blätter z 1976 r. w całości jest poświęcony problematyce Zjazdu. Zob. także. T.Loska. Zjazd wiązku Katechetów Niemiec Zachodnich "Pismo św. a nauka religii" CT 46: 1976 f.IV. s.144-151; Ostatni zjazd poświęcony tak problematyce odbył się w 1965 roku.

516 Por. Bartholomäus, jw. s.146-154.

2° katecheza biblijna systematyczna wychodząca z treści i struktury Pisma św.⁵¹⁷.

Katecheza biblijna typu problemowo-sytuacyjnego wychodzi z założenia, że doświadczenia wiary uczniów powinny być łączone z doświadczeniami wiary, o których mówi Pismo św. U katechizowanych należy wyrabiać umiejętność rozpoznawania i krytycznego badania swoich problemów w świetle tekstów biblijnych, które ukazują pełny sens życia ludzkiego. Tylko to człowiek zachowuje w świadomości, co może zintegrować z własnymi przeżyciami i doświadczeniami. Ważną rolę odgrywa tu proces transformacji, który może iść w dwóch kierunkach: transformowanie treści perykop w własne przeżycia, lub na odwrót - transponowanie własnych przeżyć w teksty biblijne. Ten sposób obchodzenia się z tekstami biblijnymi uznaje współczesna egzegeza, służąc wieloma przykładami (Traditionskritik und Redaktionskritik)⁵¹⁸.

Katecheza biblijna systematyczna zakłada, że Pismu św. należy przyznać rolę centralną w nauczaniu wiary w Kościele. Przekazywanie prawdy Objawionej zawartej w Biblii nie może być uzależnione od przypadkowych i czysto sytuacyjnych problemów sygnalizowanych przez młodzież, które mają ograniczony zakres. Oprócz się trzeba na dorobku współczesnej hermeneutyki biblijnej i pedagogiki religijnej, aby odczytać zawarte w Piśmie św. świadectwo wiary i wezwanie do wiary. W żadnym wypadku Pismo św. nie może być traktowane tylko jako dokument historyczny i językowy⁵¹⁹. Tak rozumiana katecheza biblijna - zdaniem Nastainczyka - może się stać swego rodzaju "gramatyką wiary chrześcijańskiej"⁵²⁰. Jest problemem otwartym, która tendencja jest dominująca. Na zjeździe zarysowały się możliwości kombinacji obydwu tendencji⁵²¹.

517 Por. Nastainczyk. Das Bibel als Ziel und Aufgabe des katholischen Religionsunterricht. KB jw. s.155-165.

518 Por. Bartholomäus, jw. s.150nn.

519 Por. Nastainczyk, jw. s.160n.

520 Por. Nastainczyk, jw. s.163.

521 Por. Bibel und Religionsunterricht (sprawozdanie ze Zjazdu Kat.) KB 101: 1976 s.201-203; Loska, jw. s.151. G.Stachel analizując na podstawie przeprowadzonych badań nauczanie biblijne na terenie Niemiec Zach. doszedł do wniosku, że dwa zarysowane na Zjeździe typy katechez biblijnych dominują. Por. Stachel. Bemerkungen zu charakteristischen Trends im gegenwärtigen Religionsunterricht. LS 27: 1976 s.203-209. Z historycznego punktu widzenia katechezę biblijną można ująć w trzy okresy: a) katecheza biblijna w służbie katechizmu, b) katecheza biblijna oparta na tekstach biblijnych i interpretująca rzeczywistość ludzką w świetle Objawienia, c) katecheza biblijna, dla której tekst biblijny jest jedną z wielu propozycji dających rozwiązanie ludzkich problemów. Por. Fr.Roth. Spektrum des Religionsunterrichtes. Bibelorientierter Religionsunterricht. ChPB 87: 1974 s.130n.

Na tle tych tendencji koncepcja Drehera wydaje się w wielu swoich elementach nadal aktualną. Nie ma już dzisiaj nawrotu do dogmatycznego, moralizującego czy psychologizującego traktowania Biblii w katechezie. Nie może być także mowy o katechezie biblijnej bez oparcia jej na poprawnym z punktu widzenia biblistyki wyjaśnieniu tekstu, oraz na zgodnym z zasadami współczesnej dydaktyki i pedagogiki religijnej przekazaniu biblijnego kerygmatu⁵²². Koncepcja katechetyczna Drehera ma wprawdzie charakter katechezy szkolnej z tego względu, że w krajach języka niemieckiego odbywa się ona w czasie zajęć szkolnych jako lekcja religii, jednak przez umieszczenie jej w całokształcie duszpasterskiej działalności Kościoła nie grozi katechezie izolacjonizm, tak niebezpieczny dla jej skuteczności⁵²³. Przed tzw. egzegetyzmem katechetycznym chroni ją szeroki kontekst (Biblia-Tradycja-współczesność). Przez aktualizację biblijnego kerygmatu akcent zostaje przeniesiony z historii (przeszłości) na teraźniejszość⁵²⁴. Punktem szczytowym tej katechezy jest dialog katechetyczny mający podwójną formę: dialog wyjaśniający tekst oraz dialog aktualizujący kerygmat biblijny⁵²⁵. Katecheza współczesna dowartościowała dialog. O dialogu mówi się dzisiaj nie tylko jako o metodzie katechetycznej, lecz postuluje się dialogiczne ustawienie całej katechezy. W dobie ponownego odkrywania opowiadania w katechezie dziecięcej, wypracowane przez Drehera zasady poprawnego opowiadania tekstów Pisma św. trzeba wziąć pod uwagę⁵²⁶. Nie ulega wątpliwości, że katecheza biblijna jest zależna od tekstu, ale Dreher przez zwrócenie uwagi na katechizowanego, na jego możliwości percepcyjne, dowartościował ucznia, sygnalizując domagający się opracowania problem adaptacji tekstu biblijnego⁵²⁷. Na obecnym etapie dyskusji wokół katechezy biblijnej, głos Drehera jest wciąż aktualny i wnoszący w nią rzeczowość. Langer jest zdania, że koncepcja katechezy biblijnej zaproponowana przez Drehera, z teologicznego i dydaktycznego punktu widzenia nie budzi zasadniczych zastrzeżeń w porównaniu do mało dydaktycznie opracowanej katechezy biblijnej Halbfasa, czy też nieco konserwatywnej koncepcji Höfera⁵²⁸.

Mimo osiągnięć katecheza biblijna proponowana przez Drehera ma również pewne braki. K.Nipkow wyraża obawy, czy nie za mocno rozbudowana została strona dydaktyczna. Ten sposób podejścia do Biblii okreś-

522 Por. Röfer. *Biblische Katechese* s.12; Halbfas. *Der Religionsunterricht* s.61.

523 Por. Nastainczyk. *Die Bibel als Ziel* s.155nn.

524 Por. Nastainczyk. *Katechetischer Exegetismus* s.57-60.

525 Por. Langer. *Schriftauslegung* s.112.

526 Por. Dreher. *Methodik und Didaktik* s.43nn.

527 Por. Höfer, *iw.* s.12.

528 Por. Langer. *Aufgaben und Zielstellungen* s.18-25.

la jako "didaktisches Grundtypus" i widzi w nim niebezpieczeństwo traktowania Biblii na równi z innymi podręcznikami szkolnymi⁵²⁹. Niedopracowany jest w koncepcji Drehera problem adaptacji tekstów w zależności od wieku katechizowanych. Szerzej to zagadnienie opracowali później: Höfer⁵³⁰, Nastainczyk⁵³¹ i Barth⁵³². Dreher wprawdzie odrzucił prowadzenie katechezy według tzw. stopni formalnych, ale Langer wyraża obawę czy proponowane przez niego etapy prowadzenia katechezy nie staną się w praktyce nowymi stopniami formalnymi⁵³³. Dość wieloznaczne i niejasne jest u Drehera pojęcie indukcji, którą raz traktuje jako wprowadzenie do katechezy, innym zaś razem postuluje, aby cała katecheza miała charakter indukcyjny⁵³⁴.

Ukazanie wpływu, jaki koncepcja katechezy biblijnej Drehera wywarła na rozwój tak teorii, jak i praktyki katechetycznej ostatniego dziesięciolecia, potwierdziło jej znaczenie. Na tle aktualnych tendencji w katechezie biblijnej koncepcja ta nadal stanowi poważny wkład w dyskusji nad dalszym rozwojem nauczania biblijnego. Koncepcja powyższa jest godna uwagi zarówno z teologicznego punktu widzenia jak z pedagogiczno-psychologicznego. Dynamiczny rozwój biblistyki oraz pedagogiki i psychologii stanowi szansę dla dalszego rozwoju tego typu katechezy.

529 Por. K.E.Nipkow. Christlicher Glaubensunterricht in der Säkularität. W: K.Wegenast. Religionsunterricht - wohin? Gutersloh 1971 s.109-134.

530 Por. Höfer. Biblische Katechese s.12n.

531 Por. Nastainczyk. Biblische Unterweisung s.70-82; 112-119.

532 Por. Barth. Die Bibel im Religionsunterricht s.64-70.

533 Por. Langer. Schriftauslegung s.112.

534 Por. Esser. Religionsunterricht-Traditionsunterricht s.228-236.

ZAKOŃCZENIE

W niniejszej rozprawie analizując twórczość katechetyczną B. Drehera, podjęto próbę całościowego przedstawienia jego koncepcji katechezy biblijnej. Chcąc w sposób pełniejszy ukazać kontekst w jakim się ona zrodziła oraz wyakcentować jej znaczenie dla rozwoju współczesnej katechezy biblijnej, wykorzystano również szereg prac katechetycznych innych autorów, które dotyczyły bezpośrednio badanego tematu.

1. Z przeprowadzonych badań wynika, że głosy postulujące pełniejsze wykorzystanie Pisma św. w katechezie, na przestrzeni ostatniego stulecia, były dość liczne. Jednak dopiero dynamiczny rozwój biblistyki a szczególnie hermeneutyki biblijnej, stworzył naukowe podstawy do zbudowania nowej teorii katechetycznej. Dotychczasowa katecheza oczywiście korzystała z Pisma św., np. Historia biblijna. Zasadniczo jednak dla niej Pismo św. było pomocą i środkiem dydaktycznym w nauczaniu katechizmu. Dogmatyzm, historyzm, moralizm i psychologizm sprowadziły tę katechezę na manowce bardzo powierzchownej interpretacji treści Objawienia. Dzięki pracom teologów katolickich i protestanckich, dzięki ruchowi kerygmatycznemu oraz ruchowi biblijnemu i liturgicznemu, Biblia odnalazła należne sobie miejsce w katechezie. Koncepcja Drehera ma więc u swego podłoża dorobek wielu pokoleń teologów, ale właściwym miejscem, w którym wyrosła jest szczególnie klimat Soboru Watykańskiego II. Z tego względu przerasta ona znacznie ramy dotychczasowej katechezy kerygmatycznej. W pewnym sensie jest ona pomostem pomiędzy katechezą kerygmatyczną a katechezą antropologiczną. Podejmuje próbę powiązania kerygmatu biblijnego z życiem człowieka, osadzając orędzie zbawienia w rzeczywistości ludzkiej⁵³⁵.

2. Katecheza biblijna proponowana przez Drehera różni się zasadniczo od katechezy biblijnej dawnego typu, która miała charakter pomocniczy, uzależniony od nauczania katechizmu. Dreher wykazał, że Pismo

535

Postulat powiązania wartości kerygmatycznych i antropologicznych wysunął ks. M. Majewski w 1975 roku pisząc: "Niejednokrotnie w publikacjach katechetycznych wymienione kierunki ukazują się w sposób wykluczający i przeciwstawny. Tymczasem należałoby raczej na nie patrzeć jako na kierunki wzajemnie się uzupełniające i wzbogacające". Wartości antropologiczne i kerygmatyczne we współczesnej katechezie. Kat 19: 1975 s.154.

św. może i powinno być źródłem nauczania. Przez postawienie tej zasady utworował drogę tzw. samodzielnej katechezie biblijnej. Katecheza ta poprzez pracę nad tekstem w oparciu o zasady egzegetyczno-hermeneutyczne wprowadza katechizowanych w świat biblijnych pojęć, poszukuje istotnej wypowiedzi autora natchnionego i tłumaczy ją w nurcie integralnie pojętej Tradycji, w ścisłym powiązaniu z całą wspólnotą Kościoła oraz w kontekście współczesnego życia. W takim podejściu do Pisma św. mieści się głęboki szacunek dla słowa Bożego, które chce się właściwie odczytać, usłyszeć i przekazać innym. Widać też tu szacunek do człowieka przez uwzględnienie jego mentalności i sytuacji psychicznej. Współzależność treści i formy tekstu oraz możliwości apercepcji stają się zasadami dydaktycznymi. Oznacza to powiązanie tej katechezy nie tylko z wynikami naukowej egzegezy, lecz także z uwarunkowaniami katechizowanych. Wskazania te otrzymały poparcie w najnowszych dokumentach Kościoła⁵³⁶. Katecheza biblijna w ujęciu Drehera doprowadza do konfrontacji między tekstem biblijnym a doświadczeniem życia i aktualną ludzką rzeczywistością. Dreher, swoją koncepcją samodzielnej katechezy biblijnej zapoczątkował dialog między współczesną biblistyką a praktyką katechetyczną; wykazał, że osiągnięcia egzegezy nie są przeszkodą, jak niektórzy sądzili, lecz pomocą w pracy katechetycznej. Co więcej, wykazał że współczesna katecheza biblijna chcąc aktualizować wezwanie Boże zawarte w Piśmie św. musi na swój sposób wykorzystać dorobek hermeneutyki biblijnej. Jest to także nieodzowny warunek, jeśli chce ona pozostać wierna zarówno Bogu jak i człowiekowi. Opracowane przez Drehera zasady dydaktyki i metodyki biblijnej nadają katechezie zwartość i zbliżają do pedagogiki religijnej żądając od katechizowanych, aby kształtowana na katechezie postawa ich wiary sprawdziła się we wspólnocie Kościoła. Koncepcję Drehera cechuje nie tylko wierność słowu Bożemu i człowiekowi, ale również wierność Kościołowi. W swoich założeniach jest ona odzwierciedleniem ruchu wahadłowego myśli katechetycznej ostatniego okresu oscylującej pomiędzy Biblią a rzeczywistością ludzką. Dreher stosował tu zasadę złotego środka, starając się zachować pomiędzy nimi równowagę.

3. Katecheza biblijna proponowana przez Drehera jest pewnym wkładem w rozwój ruchu ekumenicznego. Dreher zdawał sobie sprawę z dorobku katechezy biblijnej protestanckiej i z umiłowania Pisma św. przez protestantów, dlatego tam szukał inspiracji do przezwyciężenia stagnacji panującej w katolickiej katechezie biblijnej. Krytycznie jednak ocenił

⁵³⁶ "Necesse autem est accomodentur docendi viae ad singulorum hominum aetatem et eruditionem et intellegendi potestatem, eodemque tempora opera detur, ut in memoria ac mente et animo veritates necessariae defigantur, quae per totam vitam alte penetrent". EN 44; Por. Kudasiewicz. Adaptacja tekstów biblijnych we Mszy św. z udziałem dzieci. RBL 30: 1977 s.113-128; Dmp 43.

przeakcentowanie egzegezy w ewangelickiej katechezie biblijnej. Z naciskiem podkreślił, że kerygmat biblijny musi być zakorzeniony w Tradycji chrześcijańskiej, która niejako pełni rolę pośrednika pomiędzy Pismem św. a wciąż zmieniającym się kontekstem historyczno-kulturowym ludzkiego bytowania. Nie pomijał też znaczenia urzędu nauczycielskiego Kościoła w wyjaśnianiu i głoszeniu słowa Bożego. W katechezie dorosłych w oparciu o "hierarchię prawd" z DE 11 starał się ustalić zasadę doboru treści katechezy⁵³⁷. Na długo przed soborowym dekretem o ekumenizmie podjął próbę dialogu między ewangelicką a katolicką katechezą biblijną⁵³⁸.

4. Rozwój teorii i praktyki katechetycznej ostatniego dziesięciolecia potwierdził aktualność dreierowskiej koncepcji nauczania biblijnego⁵³⁹. Na tle współczesnych tendencji w katechezie biblijnej stanowi ona nadal propozycję godną zaprezentowania także naszemu polskiemu środowisku katechetycznemu. Od roku 1971 tj. od wprowadzenia u nas nowego programu katechetycznego zrobiono bardzo wiele, aby przybliżyć Pisma św. dzieciom i młodzieży. Biblia stała się źródłem i podstawą nauczania, i to zarówno w pierwszym cyklu przeznaczonym dla klas I-IV, jak i w drugim przeznaczonym dla klas V-VIII⁵⁴⁰. W Polsce również odrzucono katechezę biblijną typu historii biblijnej i opowiedziano się za samodzielną katechezą biblijną, wprowadzającą w problematykę egzegetyczną a zarazem służącą wierze⁵⁴¹. Poprzez selekcję tekstów Pisma św. dostosowanych do rozwoju intelektualnego i psychicznego dzieci, katecheza ta stara się zapoznać z językiem Biblii, jej kategoriami myślenia i ideami teologicznymi. W ten sposób zbliża się ona - jak twierdzi ks. Charytański - do metody zwanej "egzegetyczną"⁵⁴². Wzrasta też u nas ogólne zainteresowanie Biblią. Szybko znikają z księgarń

537 Por. Dreher-Lang. Theologische Erwachsenenbildung s.127nn.

538 Por. Langer. Moderne evangelische Lösungsversuche s.451; V.Schurr. Unternemende Verkündigung. ThG 12: 1969 s.100.

539 Por. Bibel und Religionsunterricht. ZB 101: 1976 s.201-203; Loska. Pismo św. a nauka religii. CT 46: 1976 f.IV s.141-151.

540 Por. Ramowy Program Katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I-VIII). Warszawa 1971; Katechizm "Bóg z nami" cz.1 i 2. Kraków 1968. cz.3 i 4. Kraków 1974; Katechizm Religii Katolickiej. Poznań 1968.

541 Por. Charytański. Problemy katechezy biblijnej s.24.

542 "Notre catechese biblique n'a rien a voir avec L'Histoire Sainte, caracterisee par son approche pseudo-historique et moralisante, ni avec la "Skopusmethode"... nous, nous approchons ici de la methode dite "catechese exegetique", mais notre analyse n'est pas aussi pousse. Nous nous efforcons senkment de rendre comprehensibles les notions de "genre litteraire", de "condordance" du texte sacre avec la situation concrete d'une communaute, d'un auter ou redacteur du texte, demieux penetrer dans les contextes historique et dans son interpretation fournie par les autours inspires". Charytański. La catechese en Pologne. LV 30: 1975 s.409.

wciąż nowe wydania Pisma św. Wprowadza się dni, godziny i nabożeństwa biblijne⁵⁴³. Niepokojącym zjawiskiem jest wzrastająca aktywność świadków Jehowy. Dotyczy to w szczególności nowych osiedli wielkowiejskich, w których kontakt z duszpasterzem jest utrudniony. Na ich sukces w znacznej mierze składa się nieznamość Pisma św. w środowiskach katolickich⁵⁴⁴. W wielu publikacjach zauważa się coraz częściej czysto laickie podejście do Pisma św.⁵⁴⁵. Powyższe czynniki sprawiają, że katecheza biblijna biorąca pod uwagę dorobek egzegezy naukowej i osiągnięcia pedagogiki i psychologii rozwojowej jest potrzebą chwili. Tylko taka katecheza hermeneutyczno-indukcyjna przygotowuje do rozwiązywania rodzących się trudności.

Prezentując katechezę biblijną Drehera omówiono jej naturę, cel, zadania, treść i sposoby prowadzenia. Dano w ten sposób całościowy zarys koncepcji. Krytyczne spojrzenie każe nam z kolei zwrócić uwagę na jej niedociągnięcia. Nasuwa się pytanie, czy tego typu katecheza nie jest narażona na elitarność? Wychodzi bowiem z założenia, że o Bogu nie można mówić poza sytuacją wiary. Wyjaśnia słowa Pisma św. w "środowisku" życia Kościoła. Czy jest ona zdolna trafić do stojących zdala od Kościoła, którzy są niejako poza tym "środowiskiem" życia? Zakłada również pewne doświadczenie religijne, do którego odwołuje się w wyjaśnianiu tekstów Pisma św. A jeżeli tego doświadczenia brak u katechizowanych, to czy nie potrzebuje ona swego rodzaju "prekatechezy"? Wydaje się, że katecheza ta, mimo że chce być katechezą dziecięcą, jest jednak bardziej katechezą młodzieżową ukierunkowaną w stronę katechezy dorosłych. Wynika to z faktu, że zakłada ona umiejętność przeprowadzenia analizy tekstu w oparciu o doświadczenie wiary, o które u dzieci jeszcze za wcześnie.

W pracy zasygnalizowano problemy, które wymagałyby bardziej szczegółowego opracowania, jak chociażby trudny i złożony problem doboru tekstów biblijnych i ich dostosowanie do wieku i możliwości apercpcji. Dreher podał tylko ogólne zasady. Brak natomiast u niego konkretnych propozycji i analiz. Uściślenia wymaga także pojęcie indukcji, którą raz pojmuje jako stopień wprowadzający w katechezę, innym zaś razem mówi, że cała katecheza ma być indukcyjna tzn. problem poruszony we wstępie ma się przewijać przez całą katechezę, aż do jego rozwiązania. Specjalnego opracowania wymagałaby propozycja Drehera dotycząca kate-

⁵⁴³ Por. E.Szymanek. Pismo św. w duszpasterstwie powojennym w Polsce. W: Współczesna biblistyka polska 1945-1970 s.466-471.

⁵⁴⁴ Por. Z.Domagała. Czy nauka świadków Jehowy jest zgodna z Biblią? Lublin 1976 s.3,46.

⁵⁴⁵ Por. Charytański. La catechese en Pologne s.410; Kosidowski. Opowieści biblijne. Warszawa 1972. Tenże. Opowieści Ewangelistów. Warszawa 1977; A.Sandauer. Bóg, Szatan, Mesjasz i...? Kraków 1977; M.Peter. Rec. "Biblia na wspak czytana" przez p. A.Sandauera. TP 31:1977 nr 34 (1491).

chezy młodzieży szkół zawodowych oraz bardzo dziś aktualna katecheza dorosłych.

Rozprawa ma zasadniczo charakter teoretyczny, nie ogranicza się jednak tylko do przedstawienia teorii katechetycznej, lecz stara się w sposób możliwie szeroki o wyciąganie wniosków praktycznych. Polski katecheta zapoznając się z tą koncepcją i chcąc ją wprowadzić w życie nie stoi przed trudnościami nie do pokonania. Mamy już bowiem za sobą udane próby współpracy biblistów z katechetami, które mają miejsce w ramach dorocznych kursów duszpasterskich w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Są i publikacje, które stanowić mogą pomoc w prowadzeniu tego typu katechezy biblijnej⁵⁴⁶. Wydaje się, że zapoznanie z koncepcją Drehera naszego polskiego środowiska, stanowi szansę wzbogacenia zarówno teorii jak i praktyki katechetycznej, a tym samym otwiera przed katechezą nowe możliwości realizacji misji zbawczej.

⁵⁴⁶ Por. Bóg z nami. Podręcznik dla katechety. Pod red. J. Charytańskiego. t.1 i 2. Warszawa 1971; t.3. Warszawa 1972; t.4. Warszawa 1974; Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej. cz.I. pod red. J.Charytańskiego i W.Kubika. Warszawa 1976; Kudasiewicz. Pismo św. jako księga Ludu Bożego i jej znaczenie duszpasterskie. W: Wstęp ogólny do Pisma św. s.343-471; A.Lüpple. Od księgi Rodzaju do Ewangelii. Kraków 1977 i inne.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

Dreher B.: Bibelkommentar. Freiburg 1957.

- " Zur Gestalt einer künftigen Schulbibel. ThQ 137:1957 s.443-472; 138:1958 s.78-94, 184-206.
- " Forderungen an eine Schulbibel. PW 14:1960 s.240-242.
- " Die Anschaulichkeit im Bibelunterricht. PdW 14:1960 s.243-246.
- " Neue Schulbibel - neue Bibelkatechese. ChE 1971 1F. s.2-5.
- " Die biblische Unterweisung im katholischen und evangelischen Religionsunterricht (Habilitationsschrift). Freiburg 1963.
- " Unsere neue Schulbibel. Einführung für Lehrer und Katecheten. Hrsg.v.Deutschen Katechetenverein. München 1963 s.47-78.
- " Die Selbsttätigkeit des Katechumenen in der Katechismus und Bibelkatechese. ChE 1963 1. F. s.7-11; 2.F. s.13-20.
- " Kindertaufe ohne Entscheidung? Pastoralblatt für die Diözesen Aachen, Essen und Köln 16: 1964 s.290-300.
- " Das Problem der Anwendung in der neutestamentlichen Bibelkatechese. W: Einübung des Glaubens. Hrsg. G.Stachel-A.Zeuner (Kl.Tilmann zum 60.Geburtstag). Würzburg 1965 s. 191-213.
- " Katechese im Organismus der Gesamtseelsorge. KB 90:1965 s.289-300.
- " Die Spiritualität des Christen in der gegenwärtigen Welt. DS 35: 1965 s.163-173.
- " Jugendführung und Erwachsene. LS 16:1965 s.264-268.
- " Das Partnerschaftsprinzip und die dialogische Struktur. HPT Freiburg 1966 Bd. II/1 s.102-110.
- " Die Beachtung der Altersstufen und die stufenweise Initiation in das gelebte Christentum. HPT Bd.II/1 s.110-133.
- " Katholische und evangelische Bibelkatechese! KB 91:1966 s.67-80.
- " Induktive Katechese. KB 91:1966 s.241-253. Rec. Schulbibel. Stuttgart 1964. KB 91:1966 s.474-476.
- " Das Sprechzeichen. KB 91:1966 s.491-499.
- " Vom Stil des katechetischen Gesprächs. KB 91:1966 s.594-603.
- " Zur Erneuerung des Katechismus. KB 91:1966 s.713-720.
- " Einführung in die Auswahlbibel "Gott unser Heil". Freiburg 1967.

- Dreher B.: Exegese und Bibelkatechese. W: Einführung in die Auswahlbibel. Freiburg 1967 s.23-43; przedruk W: Die biblische Unterweisung im heutigen Religionsunterricht (Pastoral-Katechetische Hefte 36). Leipzig 1967 s.9-30.
- " Methodik und Didaktik der Bibelkatechese. W: Einführung in die Auswahlbibel s.44-72; przedruk W: Die biblische Unterweisung s. 31-61.
- " Das Kerygma der Schrift und unsere Verkündigung. W: Gottes Wort in unsere Zeit. Hrsg. E.Hesse-H.Erhardter. Wien 1967 s.99-115; przedruk W: Die Heilige Schrift in der Gemeinde. Leipzig 1968 s.50-64.
- " Die Verkündigung der Wunder Jesu in der Katechese. BuK 22:1967 s. 47-57; przedruk W: Die Heilige Schrift in der Gemeinde s.202-220.
- " Verkündigung von den "Letzten Dingen". ThPQ 116:1968 s.297-307.
- " Berufsschulkatechese als Modell Lebenswirklicher Unterweisung. KB 93:1968 s.237-264. Rec. H.Kochen, E.Thuring. Christsein im Alltag. KB 93:1968 s.315-317.
- " Jugendseelsorge und Jugendbildung. DS 38:1968 s.14-21. Rec. Glaubensverkündigung für Erwachsene. Nijmegen. Utrecht 1968. DS 38:1968 s.353-355.
- " Biblisch predigen. Stuttgart 1968 s.22-37.
- " Das gewandelte katechetische Grundprinzip. ChPB 82:1969 s.3-5.
- " Religionsunterricht und Gemeinde. ChPB 82:1969 s.27-29.
- " Der verlorene Sohn. Katechese für das fünfte Schuljahr. ChPB 82: 1969 s.40-43.
- " Das erste Wunder Jesu. Katechese für das achte Schuljahr. ChPB 82:1969 s.48-50. Rec. G.Stachel. Die Neue Hermeneutik. München 1968. KB 94:1969 s.525-526.
- " Von der Tradition zur Gegenwart. ChPB 82:1969 s.132-134.
- " Erweckung des Jünglings von Nain. Katechese in der Hauptschule. ChPB 82:1969 s.149-150.
- " Der Religionsunterricht und die Gemeindegeseelsorge. W: Botschaft und Lehre. Veröffentlichungen des Katechetischen Institutes der Universität Graz. Graz 1969 s.63-90.
- " Die Sprache des Holländischen Katechismus. Dienst am Wort 4:1969 s.219-221.
- " - Lang Kl.Theologische Erwachsenenbildung. Graz 1969.
- " Berufsschulkatechesen. Graz 1969.
- " Induktion als Weg der Verkündigung. W: Zum Religionsunterricht morgen. Hrsg. W.G. Esser. München 1970 Bd.I s.349-358.
- " Didaktik und Methodik heutigen Religionsunterricht. W: Botschaft und Lehre. Graz 1971 s.51-67.
- " Die didaktisch-methodische Grundstruktur der Glaubensstunde. LS 21:1970 s.131-136.

- Dreher B.: Katechese - Gemeinde. Graz 1970.
- " Zeuge des verborgenen Gottes. Freiburg 1970.
 - " Exegese und Verkündigung. Conc 7:1971 s.703-708; Egzegeza a prze-
powiadanie (tłum. polskie) Conc 1-10:1971 s.397-404.
 - " Didaktische und methodische Akzente der Reich-Gottes-Katechese
heute. ChPB 84:1971 s.139-143.
 - " Die gewandelte theologische Sicht in der Verkündigung der "Letzten
Dinge". ChPB 84: 1971 s.275-280.
 - " Das Kerygma im Feld der Berufsschulkatechese. ChPB 84:1971 s.369-
-372.
 - " Die Hörer - Situation und Kommunikation als Masstab für den Wandel
des Kerygma. ChPB 85:1972 s.13-15.
 - " Glaubensstunden für Erwachsene. t.1. Graz 1971, t.2. Graz 1973,
t.3. Graz 1973.
 - " Verkündigung. HThT. Freiburg 1973 t.8, s.46-52.

2. Opracowania specjalne

- Baldermann I.: Biblische Didaktik. Hamburg 1963.
- Bartelt W.: Handbuch zur Schulbibel in organischer Verbindung mit den
Lehrstücken und Merksätzen des Katechismus. wyd. 3. Freiburg 1959.
- Barth A.: Die Bibel im Religionsunterricht. Aspekte einer biblischen
Didaktik und Methodik. Donauwörth 1973.
- Bartholomäus W.: Zur Didaktik der Bibel im Religionsunterricht. KB
101:1976 s.146-154.
- Bellinger G.: Bibelwissenschaft und Schulbibel. KB 95: 1970 s.193-205.
- Bergmann P.: Biblisches Leben aus dem Neuen Testament. Freiburg 1920.
- Berz A.: Rec. Dreher. Die Biblische Unterweisung. Anima 19:1964 s.
163-164.
- Betz O.: Die Eschatologie in der Glaubensunterweisung. Würzburg 1965.
- Biesinger A.: Bibel und Religionsunterricht. Berichte von der Jahres-
tagung des Deutschen Katecheten-Vereins vom 23-27.9.1975 in Strass-
burg. KB 101:1976 s.201-203.
- Blachnicki F.: Problemy metody w katechezie kerygmatycznej. Kat 10:
1966 s.208-213.
- Blank J.: Schriftauslegung in Theorie und Praxis. München 1969 s.30-
-43.
- Charytański J.: Rola i miejsce Pisma św. w katechezie po Soborze Waty-
kańskim II. W: Chrystus wzywa i uczy. Warszawa 1971 s.97-120.
- " Rec. Gott unser Heil. Auswahlbibel. Freiburg 1967. CT 38:1968 f.
II s.193-194.
 - " Katecheza biblijna wobec nowych postulatów. Katecheza w krajach
języka niemieckiego. STV 8:1970 s.387-390.

- Charytański J.: Rec. Biblische Unterweisung. Handbuch zur Auswahlbibel "Reich Gottes". Hrg. H.Fischer. München t.I. 1964; t.II. 1968; t.III. 1970. CT 43:1973 f.III s.234-235.
- "Seria katechetycznych podręczników "Bóg z nami". W: W kierunku prawdy. pod red. B.Bejze. W-wa 1976 s.343-358.
- "Problemy katechezy biblijnej. W: Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej. pod red. J.Charytańskiego i W.Kubika. Warszawa 1976 s.7-24.
- Dabalus I.: Wer ist dieser? Jesus Christus im Religionsunterricht heute. Münsterschwarzach 1975 s.174-192; 220-232.
- Deisler A.: Das Alte Testament und die neuere katholische Exegese. Für die Verkündigung und Katechese. Leipzig 1965.
- Dreissen J.: Die Erzählmethode biblischer Texte von der Anspruch der Exegese. KB 95:1970 s.526-535.
- Ecker J.: Handbuch zur katholischen Schulbibel. Trier 1907.
- Elchinger L.A.: Bibel und Katechese. W: Katechetik heute. Hrg. J.Hofinger. Freiburg 1961 s.140-153.
- "Pismo św. w katechizacji, jego rola, użyteczność i miejsce. Kat 6: 1962 s.342-350.
- Esser W.G.: Biblische Offenbarung für Kinder heute. Entwurf einer Kerygmatischen Analyse für sechs-bis zwölfjährige. Freiburg 1967.
- Finke M.: Katecheza kerygmaticzno-liturgiczna. Kat 6: 1962 s.11-20.
- "Jednostka metodyczna w katechezie kerygmaticznej. Kat 7:1963 s. 226-231.
- Fischer A.: Professor Bruno Dreher. LS 22:1971 s.384.
- Frankowski J.: Jak mówić dzieciom i młodzieży o biblijnej "historii początków". CT 37:1967 f.I s.45-64.
- Frör K.: Wege zur Schriftauslegung. Biblische Hermeneutik für Unterricht und Predigt. Düsseldorf 1967.
- Galura B.: Christliche Lehre von unserem Berufe zur Heiligkeit und ewigen Glückseligkeit im Reiche Gottes. Augsburg 1799.
- "Die Christliche Religion in Fragen und Antworten für Kinder. Augsburg 1800.
- Goldbrunner J.: Unterricht oder Verkündigung. KB 88:1963 s.59-63.
- Grabner-Heider A.: Biblische Eschatologie und Katechese. ChPB 82:1969 s.124-130.
- Graffmann H.: Der "Zeugnisweg". Zur Methode des Unterrichts in der biblischen Geschichte. W: Antwort. Festschrift zum 70. Geburtstag von K.Barth. Zollikon-Zürich 1956 s.527-535.
- Grom B.: La catéchèse de L'Ancien Testament. LV 23:1968 s.129-150.
- Gruber A.: Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken. Salzburg 1832.
- Halbfas H.: Der Religionsunterricht. Düsseldorf 1965 s.55-144.

- Hansemann G.: Bruno Dreher zum Gedächtnis. ChPB 84:1971 s.346-347.
- Hilger H.: Gottes Wort und unsere Antwort. Handbuch für den Bibelunterricht. Freiburg 1965.
- Hirscher J.B.: Katechetik. Tübingen 1831.
- Hofinger J.: Jak posługiwać się Biblią w nauce religii. Kat 6:1962 s. 39-48.
- Höfer A.: Biblische Katechese. Modell einer Neuordnung des Religionsunterrichts bei Zehn- bis Vierzehnjährigen. Salzburg 1966.
- " Die Heilige Schrift in der Schule. Graz 1965.
- " Die Tätigkeit des Katecheten in der biblischen Verkündigung. W: Die biblische Unterweisung im heutigen Religionsunterricht. Leipzig 1967 s.78-92.
- Jungmann J.A.: Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung. Regensburg 1936.
- Kampmann Th.: Das Geheimnis des Alten Testament. München 1962 s.121-137.
- Knecht T.: Praktischer Kommentar zur biblischen Geschichte. Freiburg 1887.
- Koch R.: Der Katechet der Urzeit. W: Wort in Welt. Festgabe für V. Schurr. Hrsg. K.Rahner - B.Häring. Bergen-Enkheim bei Frankfurt/M 1968 s.31-44.
- Korherr E.J.: Bruno Dreher Ordinarius für Religionspädagogik an der Universität Wien. ChPB 81: 1968 s.129.
- Kreutzwald H.: Zur Geschichte des biblischen Unterrichts. Freiburg 1957.
- Kudasiewicz J.: Pismo św. jako księga Ludu Bożego i jej znaczenie duszpasterskie. W: Wstęp ogólny do Pisma św. pod red. J.Homerskiego. Poznań 1963 s.343-471.
- Lang Kl.: Die Weihnachtstexte in der Bibelkatechese. Die Auslegung von Mr 2; Lk 1,26-38; Lk 2,1-20. Freiburg 1967.
- Langer W.: Moderne evangelische Lösungsversuche zur Krise des biblischen Unterrichts. KB 90:1965 s.451-461.
- " Kerygma und Katechese. Theologische und didaktische Neubegründung des Bibelunterrichts. München 1966.
- " Schriftauslegung im Unterricht. Einsiedeln 1968.
- " Die "neue Hermeneutik" und ihr Anspruch an die biblische Unterweisung. ThJ 1968 s.100-125.
- " Problemy nauczania Biblii w katechetyce niemieckiej. Conc 1-5: 1970 s.202-210.
- " Aufgaben und Zielstellungen heutigen Religionsunterrichts. W: Religionsunterricht zwischen Information und Verkündigung. Botschaft und Lehre. Graz 1971 s.11-38.
- " Praxis des Bibelunterrichts. Stuttgart 1975.

- Läpple A.: Biblische Verkündigung in der Zeitwende. Leipzig 1967; tłum. polskie. Od księgi Rodzaju do Ewangelii. Kraków 1977.
- Loska T.: "Pismo św. a nauka religii". Zjazd Związku Katechetów Niemiec Zachodnich. CT 46:1976 f.IV s.144-151.
- Miller G.: Biblische Schulbücher-Schulbibeln-Auswahlbibel. KB 100:1975 s.738-749.
- " Bibel erzählen. KB 101:1976 s.166-174.
- Nastainczyk W.: Biblische Unterweisung. Freiburg 1971.
- " Die Bibel als Ziel und Aufgabe. KB 101:1976 s.155-165.
- " Lernziele biblischer Unterweisung und Arbeit. KB 97:1972 s.432-437.
- " Katechetischer Exegetismus im Kommen oder Vergehen? KB 94:1969 s.56-63.
- Niehl F.: Lernziele des Bibelunterrichts. KB 96:1971 s.673-678.
- " Bibelunterricht als Textarbeit. KB 101:1976 s.133-145.
- Neunzeit P.: Bibel und Exegese im künftigen Religionsunterricht. KB 95:1970 s.135-144.
- " Exegese und (als?) Curriculum. KB 99:1974 s.422-439.
- Ovoberg B.: Geschichte des Alten und Neuen Testaments zur Belehrung und Erbauung für Lehrer, grössere Schüler und Hausväter. München 1799.
- Pagiewski H.: Współczesna egzegeza w katechezie. Kat 9: 1965 s.30-31.
- " Wychowanie biblijne w ramach katechizmu. Kat 9: 1965 s.1419; 62-67.
- Pawłowicz Z.: Cuda Jezusa w katechezie. Kat 21:1977 s.56-60.
- Peter M.: Prehistoria biblijna w katechezie. Kat 1: 1957 s.7-20.
- Pyrek J.: Teksty Pisma św. w modlitwie. Kat 11:1967 s.34-35.
- Renner R.: Die Wunder Jesu in Theologie und Unterricht. Lahr 1966.
- Roth F.: Rec. B.Dreher. Einführung in die Auswahlbibel "Gott unser Heil". DS 38:1968 s.358-359.
- " Bibelorientierter Religionsunterricht. ChPB 87:1974 s.130-132.
- Saduś B.: Kerygma w "wiedeńskiej szkole katechetycznej". Kat 17:1973 s.104-107.
- Schilling K.: Freude an biblischen Erzählungen. KB 98:1973 s.510-518.
- Schuster J.: Handbuch zur biblischen Geschichte. Freiburg 1873.
- Somerville F.: Lekcje biblijne. Kat 9:1965 s.122-125.
- Stachel G.: Bibelkatechesé im Zeitalter kritischer Exegese. KB 91:1966 s.82-86.
- " Der Bibelunterricht. Grundlinien und Beispiele. Leipzig 1969.
- " Existenziale Hermeneutik. Einsiedeln 1969.
- " Bemerkungen zu charakteristischen Trends im gegenwärtigen Religionsunterricht. LS 27:1976 s.203-209.
- Stock A.: Studien zur Auslegung der synoptischen Evangelien im Unterricht. Gütersloh 1959.

- Tilmann K.: Biblia źródłem katechizmu. Kat 3:1959 s.91-101.
- Thome A.: Unser Heil in Gottes Wort (Zur Theologie der Bibelkatechese). Düsseldorf 1964.
- Weber F.: Das Christusgeheimnis in der Katechese. Freiburg-Colmar 1944 s.26-127.
- Weber G.: Religionsunterricht als Verkündigung. Braunschweig 1964.
- Wegenast K.: Der biblische Unterricht zwischen Theologie und Didaktik. Gütersloh 1965.
- Wolniewicz M.: Współczesna interpretacja Pisma św. w katechezie. Kat 15:1971 s.145-151.
- " Posoborowa hermeneutyka biblijna a katecheza w Polsce. W: Współczesna bibliotyka polska 1945-1970. pod red. J.Łacha-M.Wolniewicza. Warszawa 1972 s.197-204.
- Ziemiański S.: Psalm w duszpasterstwie katechetycznym. Kat 8:1964 s. 162-164.

3. Opracowania ogólne

- Arnold F.X.: Katechese aus der Mitte der Heilsgeschichte. KB 81:1956 s.229-234.
- " Pastoraltheologische Durchblicke. Freiburg 1965.
- Barth K.: Menschenwort und Gotteswort in der christlichen Theologie. Zwischen den Zeiten 3: 1925 s.119-140.
- Bednarczyk P.: Książka W.Gadowski w walce o lepszą metodę nauczania religii. Kat 2: 1958 s.195-202.
- " Katechizacja w naszych rodzinach. Kat 5: 1962 s.226-231.
- Bellinger G.: Die existentielle Glaubensunterweisung im 8. und 9. Schuljahr. KB 94:1969 s.15-16.
- Benedyktynowicz W.: Soli Deo gloria. Znaki 21: 1969 s.196-208.
- Benoit P.: Natchnienie i Objawienie. Conc 1-10: 1965/66. Poznań 1968 s.687-697.
- Bielawski Z.: Pedagogika religijno-moralna. Lwów 1934 s.416-486.
- Blachnicki F.: Katechetyka wczoraj i dziś. Kat 13: 1969 s.241-248.
- " Od antropocentrycznej do teocentrycznej katechezy. Kat 9: 1965 s. 205-209.
- " Odnowa katechizmu w Polsce. Conc 1-5: 1970 s.197-201.
- " Katechetyka fundamentalna. Lublin 1970.
- Bläcker F.: Johann Baptist von Hirscher und seine Katechismen im zeit- und geistesgeschichtlichen Zusammenhang. Freiburg 1953.
- Bopp L.: Katechetik. Geist und Form. München 1935.
- Bollnow O.F.: Existenzphilosophie und Pädagogik. Versuch über unste- tige Formen der Erziehung. Stuttgart 1959.
- Boros L.: Mysterium mortis. Warszawa 1977.
- Bultmann R.: Theologie des Neuen Testaments. Tübingen 1961.

- Borzyński J.: O nauczaniu keragmatycznym. Kat 6:1962 s.321-332.
- Cazelles H., Delome J., Derousseaux L.: Język wiary w Piśmie św. i w świecie współczesnym. W-wa 1975.
- Charlier G.: Der Christ und die Bibel. Heidelberg 1959.
- Charytański J.: Geneza współczesnego ruchu katechetycznego. Kat. 6: 1962 s.3-11.
- " Współczesne kierunki katechetyczne na Zachodzie. Znak 19:1967 s. 788-806.
- " Teologiczne i dydaktyczne założenia nowego katechizmu. Kat 12:1968 s.151-158; 193-200; 253-257.
- " La catéchèse en Pologne. Diversité et convergence. LV 30:1975 s. 333-414.
- Chmiel J.: Paweł VI o zadaniach współczesnej egzegezy biblijnej. RBL 27:1974 s.265-271.
- " 10 lat konstytucji soborowej o Objawieniu Bożym. RBL 28:1975 s. 266-270.
- Cholewiński A.: Przemiany zachodzące w interpretowaniu Pisma św. CT 38:1968 f.IV s.175-186.
- Coppens J.: Konstytucja apostołska "Dei Verbum". W: Współczesna bibliistyka polska s.145-158.
- Cully V.: Problemy nauczania Biblii w katechetycznej literaturze amerykańskiej. Cor 1-5:1970 s.210-219.
- Dajczak J.: Ruch katechetyczny w Polsce w diejącym stuleciu. Kat 2: 1958 s.17-26.
- Dąbrowski E.: Sobór Watykański II a bibliistyka katolicka. Poznań 1967.
- Dürr O. - Wipf G.: Memorien ja - aber wie? Stuttgart 1964.
- Ebeling G.: Theologie und Verkündigung. Tübingen 1963.
- Eicher P.: Das Offenbarungsdanken in seiner katechetischen Konsequenz. KB 101:1976 s.289-305.
- Exeler A.: L'évolution de la catéchèse et de la pédagogie religieuse en Allemagne Fédérale 1965-1975. LV 30:1975 s.327-344.
- Esser W.G.: Zum Religionsunterricht Morgen. t.I. München 1970.
- Filthaut T.: Aspekte der Glaubensunterweisung von Morgen. Freiburg 1968 s.40-47.
- Finke M.: Odnova katechetyczna. W: Pod tchnieniem Ducha św. Poznań 1964 s.540-551.
- Frankowski J.: Trudności historyczne Pisma św. a rodzaje literackie. Znak 21:1969 s.1350-1372.
- " Biblia-przeżycia-słowo. Więź 18:1975 s.5-32.
- Gadowski W.: Wychowanie młodzieży i herberejanizm. Przegląd Powszechny 48:1887 s.346-357.
- Gilkey L.: Nazwanie wichru. Warszawa 1976.
- Goldbrunner J.: Katechese anthropologisch gesehen. KB 92: 1967 s.266-272.

- Grassmann F.: Religionsunterricht zwischen Kirche und Schule. München 1961.
- Grelot P.: Słowo Boże a człowiek dzisiejszy. W: Dąbrowski. Sobór Watykański II a bibliistyka katolicka. Poznań 1967 s.389-435.
- " Tradycja źródłem i kolebką Pisma św. Conc 1-10:1966/67 s.573-581.
- Grillmeier A.: Die Wahrheit der Heiligen Schrift und ihre Erschließung. ThJ 1969 s. 31-88.
- Grzybek S.: Współczesna hermeneutyka biblijna. W: Współczesna bibliistyka polska s.55-78.
- Hahn F.: Bibel und moderne Literatur. Stuttgart 1966.
- Halbfas H.: Fundamentalkatechetik. Düsseldorf 1968.
- Hennelowa J.: Biblia i bibliści. Tygodnik Powszechny 21:1967 n 15 s.6.
- Hesse F.: Das Alte Testament als Buch der Kirche. Gütersloh 1966.
- Hierzenberg G.: Thematische Verkündigung - Was ist das? Elemente einer zeitgemässen Verkündigungsdidaktik. Wien 1974.
- Hryniewicz W.: Rola Tradycji w interpretacji teologicznej. Lublin 1976 s.87-142.
- Hurlock E.: Rozwój dziecka. Warszawa 1966.
- Iersel van B.: Księga Ludu Bożego. Conc 1-10:1965/66 s.698-706.
- Jankowski A.: Zasady interpretacji Pisma św. Znak 25: 1973 s.969-980.
- Jaschke H.: Theologische Didaktik. KB 98:1973 s.693-699.
- Jungmann I.A.: Katechetik. Freiburg 1953.
- Kamphaus F.: Von der Exegese zur Predigt. Über die Problematik einer schriftgemässen Verkündigung der Oster-Wunder und Kindheitsgeschichten. Mainz 1968 s.13-20.
- Kasper W.: Einführung in den Glauben. München 1972.
- Korherr E.J.: Grundsätzliches und Praktisches zur Methode des Religionsunterrichts. W: Neue Schwerpunkte der Katechese. Hrsg. Fink-Korherr. Freiburg 1970 s.123-224.
- Kubik W.: Sympozjum katechetyczne na Międzyzakonnym Wyższym Instytucie Katechetycznym. CT 44: 1974 f.IV s.139-151.
- Kudasiewicz J.: Konstytucja Dei Verbum w opinii biblistów. Znak 18: 1967 s.45-68.
- " Dawne i współczesne ujęcie historyczności Ewangelii. AK 61: 1969 z.3 s.427-444.
- " Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie. W: Współczesna bibliistyka polska s.172-197.
- " Wstęp do historii zbawienia. wyd. 2. Lublin 1974 s.35-70.
- " Adaptacja tekstów biblijnych we Mszy św. z udziałem dzieci. RBL 30: 1977 s.113-128.
- Kupisiewicz Cz.: Podstawy dydaktyki ogólnej. Wyd.3. Warszawa 1976.
- Langkammer H.: Stosowanie "Formgeschichte" i "Redaktiongeschichte" w interpretacji Pisma św. Nowego Testamentu. AK 61: 1969 z.3 s.408-417.

- Langkammer H.: Początki chrystologii Nowego Testamentu. Lublin 1977.
- Levie J.: Ludzkie dzieje słowa Bożego. Warszawa 1972.
- Lohfink N.: Jak rozumieć Pismo św. W: Biblia dzisiaj. pod red. J.Kudasiewiczza. Kraków 1969 s. 29-59.
- " Katholische Bibelwissenschaft und historischkritische Methode. ThJ 1969 s.89-103.
- Lonerger B.: Metoda w teologii. Warszawa 1976.
- Mackey J.P.: Tradycja i zmiana w Kościele. Warszawa 1974.
- Majewski M.: Antropologiczna koncepcja katechezy. Lublin 1974.
- " Wartości antropologiczne i kerygmatyczne we współczesnej katechezie. Kat 19:1975 s.154-158.
- " Fundamentalne problemy katechetyki. Kraków 1977.
- Marlé R.: Historische Methoden und theologische Probleme. W: Bilanz der Theologie im 20.Jahrhundert. Freiburg 1969 t.2 s.261-270.
- Marxsen W.: Das Neue Testament als Buch der Kirche. Gütersloh 1966.
- Metz J.B.: Kleine Apologie des Erzählens. Conc (niem.) 9:1973 s.329-336.
- Murawski R.: Katecheza wierna Bogu i człowiekowi. Kat 18: 1974 s.196-201.
- " Podstawowy psychologiczno-pedagogiczne. W: Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej s.37-50.
- Nipkow K.E.: Christlicher Glaubensunterricht in der Säkularität. W: K.Wegenast. Religionsunterricht - wohin? Gütersloh 1971 s.109-134.
- Nossol A.: Antropologiczne ujęcie teologii. AK 66: 1974 s.186-194.
- " Chrystologia K.Bartha. Jej wpływ na współczesną chrystologię katolicką. Lublin 1975 (maszynopis).
- Muszyński H.: O integralny sens Pisma św. Z zagadnień współczesnej hermeneutyki biblijnej. Warszawskiej Studia Biblijne pod red. J. Frankowskiego i B.Widły. Warszawa 1976 s.11-17.
- Nouvens L.: Die Kunst des Erzählens im Dienst der Glaubensvermittlung. W:Neue Schwerpunkte der Katechese. Freiburg 1970 s.279-316.
- Pagiewski H.: Egzystencjalizm a katechizacja. Kat 11: 1967 s.54-60.
- " W poszukiwaniu nowych rozwiązań katechetycznych. Kat 16: 1972 s. 118-121.
- Peter M.: Jedność całej Biblii jako zasada hermeneutyczna. AK 61: 1969 z.3 s.398-407.
- " Dzieje zbawienia w księgach Starego Przymierza. Kat 17: 1973 s. 63-69.
- " W kręgu Starego Przymierza. Poznań 1975.
- Pioterek R.: Koncepcja katechezy biblijnej Ks. Z.Bielawskiego. Kat 17: 1973 s.168-171.
- Poręba F.: Działalność Ks. W.Gadowskiego na polu wychowania. Studia Warmińskie t.4. Olsztyn 1967 s.499-513.

- Rahner K.: Nowe ujęcie natchnienia biblijnego. W: Biblia dzisiaj, pod red. Kudasiewicza. Kraków 1969 s.189-197.
- " Grundkurs des Glaubens. Freiburg 1976 s.252-260; 417-429.
- Ratzinger J.: Verkündigung von Gott heute. ThJ 1975 s.336-348. Heilsgeschichte und Eschatologie. W: Theologie im Wandel. München 1967 s.68-89.
- Rideau E.: Objawienie - Słowo Boże. Warszawa 1974.
- Romaniuk K.: Wprowadzenie metodologiczne do Nowego Testamentu. Poznań 1966.
- Rosłon W.: Z dyskusji nad Biblią od Congara do Lohfinka. RBL 19: 1966 s.225-235.
- Rydzewski J.: Poszukiwanie nowych środków wyrazu w katechezie. Seminare. Kraków-Lądek 1975 s.105-117.
- " Z badań nad rozwojem języka polskiej katechezy powojennej. Kat 21: 1977 s.8-14; 52-55; 102-107; 147-150.
- Salij J.: Dwa katechizmy M.Lutra. CT 45:1975 f.II s.75-80.
- Scheffczyk L.: Von der Heilsmacht des Wortes. Grundzüge einer Theologie des Wortes. München 1966.
- Schillebeeckx E.: Krise der Glaubenssprache als hermeneutisches Problem. ThJ 1974 s.93-107.
- Schnackenburg R.: Zur Auslegung der Heiligen Schrift in unsere Zeit. BuL 4:1964 s.220-236.
- " Haben wir die Bibel bisher falsch ausgelegt. W: Alte Fragen-Neue Antworten? Würzburg 1967 s.107-125.
- Schurr V.: Kerygmat i dogmat. Conc 1-10:1965/66 s.178-183.
- " Unternehmende Verkündigung. Rec. Dreher. Biblisch predigen. ThG 12: 1969 s.98-100.
- Sośnicki K.: Dydaktyka ogólna. Wrocław 1959.
- Stachel G.: Curriculum und Religionsunterricht. Einsiedeln 1971.
- Stanley D.: Słowo Boże światłością i drogą. Kraków 1975.
- Szymanek E.: Pismo św. w duszpasterstwie powojennym w Polsce. W: Współczesna biblistyka polska s.466-471.
- Tilmann K.: Odnowa katechetyczna a praktyka nauczania religii. CT 40: 1970 f.IV s.5-18.
- Weidmann F.: Das Gebet im Religionsunterricht. Einsiedeln 1973.
- Vögtle A.: Biblische Hermeneutik. HThT s.316-322.
- Zborowski J.: Unowocześnienie metod nauczania. Warszawa 1966.
- Zirker H.: Sprachprobleme im Religionsunterricht (mit nichtbiblischen Texten). Düsseldorf 1972.
- Żebrowska M.: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa 1975.

DIE BIBELKATECHESE NACH BRUNO DREHER

ZUSAMMENFASSUNG

Der Durchbruch in der katholischen Bibelkatechese gelang erst nach der fruchtbaren Begegnung mit der Evangelischen Religionsunterricht und Religionspädagogik die von Bruno Dreher eingeleitet wurde. Durch ihn wurde die katholische Katechetik auf die Entwicklung der bibelunterrichtlichen Didaktik im evangelischen Raum aufmerksam gemacht. Für eine Neuorientierung des biblischen Unterrichts mussten die dogmatische Engführung der Schriftinterpretation und die falsche katechetische Zuordnung biblischer Texte zur dogmatischen Glaubensaussagen überwunden werden. Es ging um die Eigenständigkeit der Bibelkatechese. Die Eigenständigkeit der Bibelkatechese zeigt sich darin, dass sich die Bibelkatechese durch ihre eigene Didaktik sagen lässt, wie sie zu ihrem Gesprächspartner gelangen kann.

Der erste Grundsatz einer eigenständigen Bibelkatechese war von Anfang an ihre Normierung durch die wissenschaftliche Exegese. Über diese inhaltliche Normierung der Katechese durch die Exegese wird auch eine Übernahme exegetischer Methoden gefordert. Der methodische Grundsatz lautet, dass der Unterricht dem Formgesetz des Textes zu folgen und die im Text, in seiner sprachlichen Gestalt angelegte Didaktik zu entfalten habe. Der didaktische Blick auf die Bibel hat zwei Zeitaspekte: Gegenwart und Vergangenheit, wobei der erste dominiert und der zweite in Funktion zum ersten steht. In Dreher's Katechesen handelt es sich um zwei wichtige Momente, welche die didaktischen Linien seiner Entwürfe bestimmen. Erstens geht es um die menschliche Wirklichkeit, die der Deutung und Sinngebung bedarf. Zweites geht es um die christliche Botschaft die dem Menschen Deutungsmöglichkeiten anbietet, damit er in den Fragen seines Daseins eine Orientierung findet. Dreher intendiert die beiden Momente zu einer Einheit. Für Dreher besteht die Grundstruktur des biblischen Unterrichts im Zweischnitt von Schrift-

lesung und Gespräch. Das Bibelgespräch dient der Auslegung und ist der Höhepunkt der biblischen Unterweisung.

In der Bibelkatechese muss man auch daran denken, dass die Bibel kein sachliches Objekt für eine didaktische Manipulation ist. Sie ist Botschaft und Anruf zuerst an den Katecheten. Nur wenn er sich selbst dem Wort eröffnet, kann er anderen Partnerschaft anbieten.

Die Bibelkatechese kann nie isolierte Schrifterklärung sein, sie steht immer im Zusammenhang mit der Auslegung der verkündigenden und lehrenden Kirche. Die Bibel ist ein Buch der Kirche und Zeugnis ihres Glaubens; die Kirche ist filia verbi und mater verbi. Die gesamte Arbeit der Bibelkatechese geschieht im Hinblick auf die kirchliche Gemeinde. Nach Bruno Dreher "nicht um Lehrsätze und moralische Regeln, sondern um das lebendige Zeugnis der Gläubigen geht es heute".